

ПРОЕКТ ГРОМАДА ДЛЯ ЛЮДИНИ:
підвищення компетентності громад
для розвитку соціальних послуг

ЗАПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ІНТЕГРОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ Комплексна навчальна програма для представників ОТГ

СІМЕЙНО ОРІЄНТОВАНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ЗАХИСТ ДИТИНИ ТА МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ

ТРЕНІНГ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОТГ З ПИТАНЬ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ, ОСВІТИ, ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, ЗАХИСТУ ДІТЕЙ

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ УЧАСНИКІВ

Матеріали тренінгу “Сімейно орієнтована соціальна робота, захист дитини та міжвідомча взаємодія” розроблені експертами проекту: «ГРОМАДА для ЛЮДИНИ: підвищення компетентності громад для розвитку соціальних послуг», що реалізується Партнерством “Кожній дитині” за підтримки Програми «U-LEAD з Європою».

Ці матеріали опубліковані за підтримки Європейського Союзу та його держав-членів Данії, Естонії, Німеччини, Польщі та Швеції. Зміст матеріалів є виключною відповідальністю її авторів та не може жодним чином сприйматися як такий, що відображає погляди Програми «U-LEAD з Європою», Європейського Союзу та його держав-членів Данії, Естонії, Німеччини, Польщі та Швеції.

Київ – 2019

ЗМІСТ

1.1 ГРОМАДА ДРУЖНЯ ДО ДИТИНИ	6
1.2 КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ (СКОРОЧЕНИЙ ВАРІАНТ)	7
1.3 СІМЕЙНА СТРУКТУРА ОТГ: РЕСУРСИ ТА ФАКТОРИ ВРАЗЛИВОСТІ СІМ'Ї	9
1.4 ПРОФІЛАКТИКА СІМЕЙНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ	11
1.5 РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В РОЗВИТКУ ГРОМАДИ	13
1.6 РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИЯВЛЕННЯ ТА НАДАННЯ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИМ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ	14
ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЩОДО МЕХАНІЗМІВ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ В СЖО	16
1.7 РОЛЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЯВЛЕННІ ТА НАДАННІ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИМ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ	24
ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ СТРАЖДАЮТЬ ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ	26
2.1 СІМЕЙНО ОРІЄНТОВАНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА	33
2.2 ВЕДЕННЯ ВИПАДКУ (КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТ)	37
2.3 ПОСЛУГА ПАТРОНАТУ НАД ДИТИНОЮ	39
2.4 ВЛАШТУВАННЯ ДИТИНИ В СІМЕЙНІ ФОРМИ ВИХОВАННЯ	40
3.1 ІНТЕГРОВАНА СИСТЕМА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	41
ІНТЕГРОВАНЕ УПРАВЛІННЯ	42
3.2 ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	43
3.3 МІЖВІДОМЧА ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ВЗАЄМОДІЯ	46
3.4 ІНСТРУМЕНТ МОНІТОРИНГУ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ У СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГАХ	47
3.5 МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА ЯК БАЗОВІ ПОНЯТТЯ З ОЦІНЮВАННЯ	50
3.6 SMART - ПІДХІД У ФОРМУЛЮВАННІ МЕТИ І ЗАВДАНЬ	53
НАКАЗ МІНСОЦПОЛІТИКИ ВІД 13.07.2018 № 1005	55
ФОРМА ПОВІДОМЛЕННЯ/ІНФОРМАЦІЯ	56
ФОРМА ОЦІНКИ ПОТРЕБ ДИТИНИ ТА ЇЇ СІМ'Ї	57
ФОРМА ОЦІНКИ РІВНЯ БЕЗПЕКИ ДИТИНИ	69
ПОСЛУГИ З СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ	74
ВИТЯГИ ІЗ ДЕЯКИХ ЗАКОНІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ ТА ПІДТРИМКИ СІМЕЙ З ДІТЬМИ НА РІВНІ ОТГ	76
МОЇ ВИСНОВКИ	87
ПРО ПРОЕКТ	
	Error!
Bookmark not defined.	

«СІМЕЙНО ОРІЄНТОВАНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ЗАХИСТ ДИТИНИ ТА МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ»

Програма тренінгу

Мета тренінгу: підвищити професійну компетентність керівників структурних підрозділів ОТГ щодо здійснення сімейно орієнтованої соціальної роботи, спрямованої на захист дитини, та відпрацювати навички побудови міжвідомчої взаємодії в громаді в найкращих інтересах дитини та її сім'ї.

Завдання тренінгу:

- визначити зміст базових понять тренінгу: «громада, дружня до дитини», «права та потреби дитини», «забезпечення найкращих інтересів дитини», «сімейно орієнтована соціальна робота», «складні життєві обставини», «ведення випадку», «міждисциплінарна команда»;
- проаналізувати чинне законодавство щодо захисту і забезпечення прав дитини в умовах децентралізації та деінституціалізації;
- розглянути поняття «загроза життю або здоров'ю дитини», «жорстоке поводження», «насильство» та визначати їх ознаки і індикатори;
- окреслити повноваження та відповідальність органу опіки та піклування в процесі прийняття рішень в найкращих інтересах дитини;
- розглянути повноваження та функції суб'єктів в процесі виявлення вразливих дітей і сімей, організації та надання їм допомоги;
- визначити цільові групи вразливих категорій населення ОТГ та послуги, які їм необхідні, відповідно до їхніх потреб;
- відпрацювати навички побудови дієвої міжвідомчої взаємодії представників різних структур ОТГ щодо реалізації сімейно орієнтованої соціальної роботи в громаді в найкращих інтересах дитини.

День 1

Час	Зміст програми
9.30-10.00	<i>Приїзд учасників, реєстрація</i>
10.00-10.20	Вступ. Відкриття тренінгу
10.20-11.20	Знайомство учасників. Визначення очікувань, правил роботи групи
11.20-11.35	<i>Кава-пауза</i>
11.35-13.00	Забезпечення найкращих інтересів дитини в ОТГ: потреби та права дитини
13.00-14.00	<i>Обід</i>
14.00-14.30	Ресурси та фактори вразливості сім'ї: сімейна структура ОТГ
14.30-15.30	Суб'єкти виявлення та організації соціального захисту дітей: функції, повноваження та взаємодія
15.30-15.45	<i>Кава-пауза</i>
15.45-17.10	Профілактична робота: види, форми та методи. Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя
17.10-17.30	Раннє виявлення як результат профілактичної роботи
17.30-18.00	Зворотній зв'язок
18.00-19.00	<i>Вечеря</i>
19.00-20.00	ДІЛОВА ГРА «Діти та закон»

День 2

Час	Зміст програми
09.00-09.15	Зворотній зв'язок
09.15-09.45	Громада, дружня до дитини: критерії успішності та стратегічні цілі
09.45-10.45	Сімейно орієнтована соціальна робота в громаді: ключові поняття
10.45-11.00	<i>Кава-пауза</i>
11.00-11.30	Ведення випадку: складності випадків та алгоритми дій
11.30-13.00	Екстрений випадок: оцінка безпеки дитини та прийняття рішень в її найкращих інтересах
13.00-13.45	<i>Обід</i>
13.45-15.45	Міжвідомча та міждисциплінарна взаємодія
15.45-16.00	<i>Кава-пауза</i>
16.00-17.30	Робота міждисциплінарних команд у процесі планування та надання соціальних послуг: робота з кейсами
17.30-18.00	Зворотній зв'язок
19.00-20.00	<i>Вечеря</i>

День 3

Час	Зміст програми
09.00-09.30	Зворотній зв'язок
09.30-10.45	Комісія з питань захисту прав дитини: рішення та індивідуальний план захисту дитини
10.45-11.00	<i>Кава-пауза</i>
11.00-11.50	Розвиток послуг в громаді в умовах деінституалізації
11.50-12.20	Планування та розвиток послуг в громаді відповідно до потреб
12.20-13.00	Моніторинг та оцінка: особливості та відмінності процесів
13.00-14.00	<i>Обід</i>
14.00-15.00	Розробка проектів програми міжвідомчої взаємодії в ОТГ: профілактика сімейного неблагополуччя та створення громади, дружньої до дитини та її сім'ї
15.00-15.30	Презентація проектів програми міжвідомчої взаємодії в ОТГ
15.30-15.45	<i>Кава-пауза</i>
15.45-16.15	Презентація проектів програми міжвідомчої взаємодії в ОТГ
16.15-17.00	Підведення підсумків тренінгу. Анкетування
17.00-17.30	<i>Роз'їзд учасників</i>

1.1 ГРОМАДА ДРУЖНЯ ДО ДИТИНИ

Тільки справжня, спроможна громада може повною мірою забезпечити сприятливі умови для утвердження сімейних цінностей, розвитку потенціалу сімей, задоволення потреб дітей.

Громада, дружня дитини, – це громада, де:

- в центрі уваги перебуває дитина, а її благополуччя і безпека визнаються незаперечним пріоритетом;
- впроваджується сімейно орієнтований підхід до надання соціальних послуг, встановлюються сталі дружні взаємини між людьми з метою вдосконалення самих себе та своєї спільноти (світу, в якому вони живуть);
- система прийняття рішень базується на забезпеченні найкращих інтересів дитини.

Громада, дружня до дитини, – це система добросовісного місцевого управління, орієнтована на реалізацію в повному об'ємі положень Конвенції ООН про права дитини. Створення такої громади покликане гарантувати права дітей на: безпеку; участь у житті суспільства й ухваленні рішень стосовно свого села, міста, громади; отримання оптимальних послуг з охорони здоров'я, освіти, культури; нормальні санітарні умови життя та доступ до чистої води; захист від жорстокого поводження; проживання на озелененій і чистій від забруднення території тощо. Відтак, забезпечується комплексний підхід до оцінки та покращення ситуації в громаді, становища дітей, реалізації їхніх прав, що і є стрижнем ідеї створення території, сприятливої для дитини.

У громаді, дружній до дитини, створюється дружнє до дитини середовище через надання послуг усім сім'ї. За таких обставин зростають можливості сімей задовольнити потреби дитини шляхом розвитку свого батьківського потенціалу, через виявлення та об'єднання позитивних ресурсів сім'ї, громади загалом. Батьківство у такій громаді завжди в радість.

Органи місцевого самоврядування з усією відповідальністю ставляться до розвитку превентивних соціальних послуг для сімей і дітей, надання допомоги на ранніх етапах вразливості. Доступність послуг забезпечується через максимальне наближення послуг до місця проживання дитини та сім'ї і через мінімізацію інституційних послуг.

На сучасному етапі необхідність розвитку громад, дружніх до дитини обумовлюється міжнародними орієнтирами і стандартами, й зокрема положеннями постанови Ради Європи щодо прав дітей та розвитку соціальних послуг, дружніх до дітей та сімей (2010). Окрім цього, міжнародний досвід презентує доцільність й успішність функціонування ряду інституцій (пологових стаціонарів, клінік, шкіл) і територій, дружніх до дитини. Зокрема, рух територій (міст, інших населених пунктів), дружній до дитини вже другий десяток років заохочується і підтримується Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ).

Аналізуючи світовий досвід функціонування територій, дружніх до дитини, необхідно зазначити, що їх створення – це усвідомлений і дуже важливий крок, який відображає спільне рішення громади і політичну волю її керівників. Боротись за таке звання можуть громади, які вже досягли певного рівня добробуту для дітей та сімей. Не можна допускати популістських рішень, оголошувати себе громадою, дружньою до дитини, якщо у батьків немає роботи; якщо відсутні послуги з підтримки сім'ї, а діти продовжують виховуватись в інтернаті, думка дітей та молоді не враховується у прийнятті рішень тощо.

Визначальним у цьому русі є ставлення органів місцевої виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до забезпечення потреб дітей та благополуччя сімей з дітьми; ефективне використання місцевих ресурсів та потенціалу громади; результативний менеджмент та управління для:

- створення належної кількості робочих місць та забезпечення зайнятості населення, сімей з дітьми;
- розвитку соціальної інфраструктури (школи, дитячі садки, позашкільні установи, заклади

- культури, спорту, магазини, дитячі майданчики, заклади соціального захисту тощо);
- прийняття бюджету, соціально орієнтованого на потреби дітей та сімей;
 - створення служб, які надають послуги дітям та сім'ям, відповідно до потреб громади;
 - кадрового забезпечення всіх служб, установ і закладів згідно з вимогами законодавства та потребами громади;
 - створення механізмів активізації участі соціально орієнтованого бізнесу, сімей з дітьми, дітей та молоді у вирішенні проблем громади;
 - якісного моніторингу діяльності служб, установ і закладів, що надають послуги дітям та сім'ям.

1.2 КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ (СКОРОЧЕНИЙ ВАРІАНТ)¹

Метою цієї Конвенції є встановлення стандартів для захисту дітей від зневаги та образ, з якими вони стикаються до певної міри щодня в усіх країнах. В ній беруться до уваги різні культурні, політичні та економічні особливості держав. На першому плані в цьому документі стоять інтереси самої дитини. Права, викладені в Конвенції, умовно можна поділити на три частини:

Забезпечення: право володіти певними речами, отримувати певні послуги та мати доступ до того й того (мова йде про ім'я та громадянство, медичний догляд, освіту, відпочинок та ігри, опікування інвалідами та сиротами).

Захист: право бути захищеним від дій, що завдають шкоди дитині (наприклад, від розлучення з батьками, залучення до воєнних дій, комерційної чи сексуальної експлуатації, фізичного чи психічного знущання).

Участь: Дитина має право бути почутою, коли приймають рішення, що стосуються її життя. Підростаючи, дитина повинна мати дедалі більше можливостей брати участь у житті суспільства, готуватися до самостійного життя (наприклад, користуватися свободою думки та слова, вибору культури, релігії та мови).

Преамбула

Преамбула задає тон, у якому будуть інтерпретовані 54 статті Конвенції. Тут згадуються основні документи ООН, які передували Конвенції і які мають пряме відношення до дітей, оскільки в них вказано на важливість сім'ї для гармонійного розвитку дитини, важливість спеціальної охорони та опікування, в тому числі належного правового захисту як до народження, так і після нього, а також на важливість традиційних і культурних цінностей кожного народу для розвитку дитини.

Стаття 1: Визначення (дефініція) дитини	Дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до такої дитини, вона не досягає повноліття раніше.
Стаття 2: Принцип не дискримінації	Кожна дитина повинна бути наділена всіма правами без дискримінації. Всі діти без винятку повинні перебувати під захистом держави. Держава має обов'язок захищати дитину від усіх форм дискримінації.
Стаття 3: Якнайповніше забезпечення інтересів дитини	У всіх діях щодо дітей першочергова увага повинна приділятися якнайповнішому забезпеченню інтересів дитини.
Стаття 4: Здійснення прав	Обов'язок держави – забезпечити здійснення прав дитини, викладених у цій Конвенції.
Стаття 5: Права та обов'язки батьків, сім'ї та громади	Держава повинна поважати право батьків та сім'ї на виховання дитини.
Стаття 6: Життя, виживання та розвиток	Дитина має право на життя; обов'язком держави є забезпечити виживання та розвиток дитини.
Стаття 7: Ім'я та громадянство	З моменту народження дитина має право на ім'я і набуття громадянства, а також право знати своїх батьків і право на їхнє піклування.
Стаття 8: Збереження ідентичності	Держава зобов'язана допомогти дитині відновити свою ідентичність, якщо дитина була незаконно її позбавлена.

¹ Конвенція про права дитини (скорочений варіант) [Електронний ресурс] // Вчитель вчителю, учням та батькам – Режим доступу до ресурсу: http://teacher.at.ua/publ/konvencija_pro_prava_ditini_skorochenij_variant/38-1-0-6653.

Стаття 9: Принцип нерозлучення з батьками	Дитина має право підтримувати контакти зі своїми батьками у випадку розлучення з ними. Коли таке розлучення спричинене затриманням, ув'язненням чи смертю когось із батьків, держава повинна надати дитині чи батькам інформацію щодо місця перебування відсутнього члена сім'ї.
Стаття 10: Возз'єднання сім'ї	Прохання про виїзд із країни чи в'їзд до неї з метою возз'єднання сім'ї повинні розглядатися гуманним чином. Дитина має право підтримувати регулярні контакти з обома батьками, якщо ті живуть у різних країнах.
Стаття 11: Незаконні переміщення та неповернення дітей	Держава повинна вживати заходів для боротьби з викраденням дітей партнером чи третьою стороною.
Стаття 12: Висловлення поглядів	Дитина має право на висловлення своїх поглядів і на те, що її погляди братимуться до уваги.
Стаття 13: Свобода на самовираження та інформацію	Право шукати, отримувати та передавати інформацію в різних формах, в тому числі у мистецькій, письмовій чи друкованій формах.
Стаття 14: Свобода думки, совісті та релігії	Держави повинні поважати права та обов'язки батьків спрямовувати розвиток дитини у сфері її думки, совісті та релігії відповідно до здібностей дитини, які розвиваються.
Стаття 15: Свобода асоціацій	Дитина має право на свободу асоціацій та мирних зборів.
Стаття 16: Особисте життя, честь, гідність	Жодна дитина не може бути об'єктом втручання в здійснення її права на особисте і родинне життя, недоторканність житла, таємниці кореспонденції.
Стаття 17: Доступ до інформації та засобів масової інформації	Дитина повинна мати доступ до інформації з різноманітних джерел; слід заохочувати засоби масової інформації приділяти особливу увагу меншинам, а також захистові дитини від шкідливих для неї матеріалів.
Стаття 18: Батьківська відповідальність	Обоє батьків несуть відповідальність за виховання дитини. Держава повинна надавати батькам належну допомогу у вихованні дітей.
Стаття 19: Насильство та недбале поводження (з боку сім'ї чи опікунів)	Держава має обов'язок захищати дітей від усіх форм насильства. Сюди входять соціальні програми та інші форми боротьби проти жорстокого поводження з дитиною.
Стаття 20: Догляд за дитиною в разі відсутності батьків	Законодавство повинно гарантувати право дитини на догляд в разі відсутності батьків, причому держава, забезпечуючи таке право, зобов'язана належним чином враховувати етнічне походження, релігійну і культурну належність і рідну мову дитини.
Стаття 21: Всиновлення	Держави повинні забезпечити, щоб питанням усиновлення дитини займалися лише компетентні органи. Всиновлення в іншій країні може прийматися до розгляду лише тоді, коли неможливо вирішити це питання на національному рівні.
Стаття 22: Діти-біженці	Діти-біженці потребують спеціального захисту. Держави повинні співпрацювати з міжнародними компетентними організаціями з питання захисту такої дитини та допомагати дітям, що відлучені від своїх родин, віднайти їх.
Стаття 23: Діти з інвалідністю	Діти з інвалідністю мають право на особливе піклування та освіту, щоб мати змогу вести в суспільстві гідне і повноцінне життя.
Стаття 24: Охорона здоров'я	Дитина має право на послуги системи охорони здоров'я і на засоби лікування хвороб та відновлення здоров'я, а також на поступову заборону традиційних методів лікування, які негативно впливають на здоров'я дитини.
Стаття 25: Періодичний перегляд опікунства	Дитина, яка віддана під опіку, захист чи лікування, має право на періодичний перегляд якості такого піклування.
Стаття 26: Соціальне забезпечення	Дитина має право на соціальне забезпечення.
Стаття 27: Рівень життя	Батьки несуть відповідальність за надання дитині належних умов життя, потрібних для її розвитку, навіть тоді, коли один із батьків живе поза межами країни проживання дитини.
Стаття 28: Освіта	Держава визнає право дитини на безплатну початкову освіту, доступність професійного навчання та дбає про зниження кількості учнів, які залишили школу.
Стаття 29: Мета навчання	Освіта повинна бути спрямована на розвиток дитини та її талантів, підготовку до самостійного життя, виховання поваги до прав людини, а також до культурних та національних цінностей країни, в якій дитина проживає, а також цінностей інших народів.
Стаття 30: Діти національних меншин та корінного населення	Дитина, яка належить до якоїсь національної меншини чи до корінного населення, має право виховуватися у своїй культурі, а також послугуватися рідною мовою.

Стаття 31: Відпочинок і дозвілля	Дитина має право брати участь в іграх і розважальних заходах та брати участь у культурному житті і займатися мистецтвом.
Стаття 32: Економічна експлуатація	Дитина має право на захист від експлуатації та шкідливих для її здоров'я видів робіт.
Стаття 33: Наркотичні та психотропні речовини	Держава повинна захищати дитину від незаконного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин і не допускати використання дітей у виробництві таких речовин та торгівлі ними.
Стаття 34: Сексуальна експлуатація	Держава повинна захищати дитину від сексуальної експлуатації, зокрема від проституції та використання дітей у виробництві порнографічної продукції.
Стаття 35: Викрадення, торгівля та контрабанда	Держава зобов'язана не допускати викрадення дітей, торгівлі чи контрабанди ними.
Стаття 36: Інші форми експлуатації	Держави зобов'язані захистити дітей від усіх форм експлуатації.
Стаття 37: Тортури, смертна кара, позбавлення свободи	Держава має обов'язок піклуватися про дітей, що перебувають в ув'язненні.
Стаття 38: Збройні конфлікти	Держава повинна забезпечити, щоб діти до 15 років не брали прямої участі у воєнних діях. Держава не повинна призивати на військову службу дітей до 15 років.
Стаття 39: Відновлення і реінтеграція	Держава повинна сприяти освіті, фізичному і психологічному відновленню та поверненню до повноцінного соціального життя дітей, які стали жертвами експлуатації; катувань чи збройних конфліктів.
Стаття 40: Підліткова злочинність	Поводження держави з підлітками, які порушили кримінальне законодавство, повинно сприяти відновленню гідності дитини.
Стаття 41: Права дитини в інших документах	Ніщо в цій Конвенції не заперечує ті положення інших документів, які сприяють захисту дітей більшою мірою.
Стаття 42: Інформування про положення Конвенції	Держава зобов'язана ознайомити дорослих та дітей з положеннями цієї Конвенції.
Статті 43-54: Застосування	В цих статтях мова йде про обов'язок Комітету ООН з прав дитини наглядати за втіленням у життя цієї Конвенції.

1.3 СІМЕЙНА СТРУКТУРА ОТГ: РЕСУРСИ ТА ФАКТОРИ ВРАЗЛИВОСТІ СІМ'Ї

З наукового погляду, сім'я – мала соціальна група, створена на основі офіційного чи неформального (незареєстрованого) шлюбу або кровної спорідненості, члени якої об'єднані спільним проживанням і веденням домашнього господарства, виконанням сімейних функцій, емоційними зв'язками та взаємними юридичними й моральними зобов'язаннями стосовно один одного, родинними традиціями. Зрозуміти сім'ю повністю можна, якщо підходити до неї як до системи. Сімейна система діє в межах таких динамічних процесів, як комунікація, розподіл повноважень, закріплення ролей і їх виконання.

Кожна сім'я, незалежно від її матеріального стану (заможна, бідна), складу (повна, неповна, багатодітна), місця проживання (село, місто) тощо, у процесі свого розвитку переживає кризові періоди².

Дослідження вчених³ свідчать, що найчастіше сімейні кризи виникають у перехідний період від однієї до іншої стадії життєвого циклу сім'ї, а саме в періоди:

- засвоєння подружжям батьківських ролей;
- появи в сім'ї нової особистості;
- влаштування і залучення дітей до навчальних закладів;
- досягнення дитиною підліткового віку;
- експериментування сім'ї з незалежністю підлітка;
- виходу дітей із сім'ї та необхідності членів подружжя знову залишатися вдвох;
- виходу батьків на пенсію та старості.

² Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб.: у 2-х част. За заг. ред.: Т.М. Журавель, З.П. Кияниці, Ж.В. Петровича – К., 2016. – 567 с.

³ (Duvall E., 1957) [62] (Nichols M. P., 1984).

Саме в ці періоди неподолані сімейні кризи можуть перерости у фактори вразливості та призупинити позитивний розвиток сімейної системи. Відкритість сімейної системи дає змогу примножувати ресурси та посилювати захисні чинники сім'ї, проте може стати додатковим фактором вразливості через вплив зовнішніх ризиків (військова агресія, вимушене переміщення, скорочення на роботі, злочинне середовище тощо).

Вразливість – це стан незахищеності сім'ї, зумовлений наявністю внутрішніх чи/та зовнішніх факторів ризику або появою нових, які порушують баланс і негативно впливають на стан задоволення потреб дитини. **Барометром вразливості сім'ї є стан задоволення потреб дитини.** Загострення чи поява нових факторів ризику зазвичай негативно впливає на стан задоволення потреб дитини, згодом відображається на зовнішньому вигляді дитини (змучена, невиспана, худа, сумна, зріст не відповідає віку тощо); на поведінці дитини (агресивність, замкнутість, бродяжництво, залежність).

На Рис.1.3 зображені можливі етапи деградації сім'ї у разі посилення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів ризиків і відсутності чи недостатності відповідних ресурсів та захисних чинників.

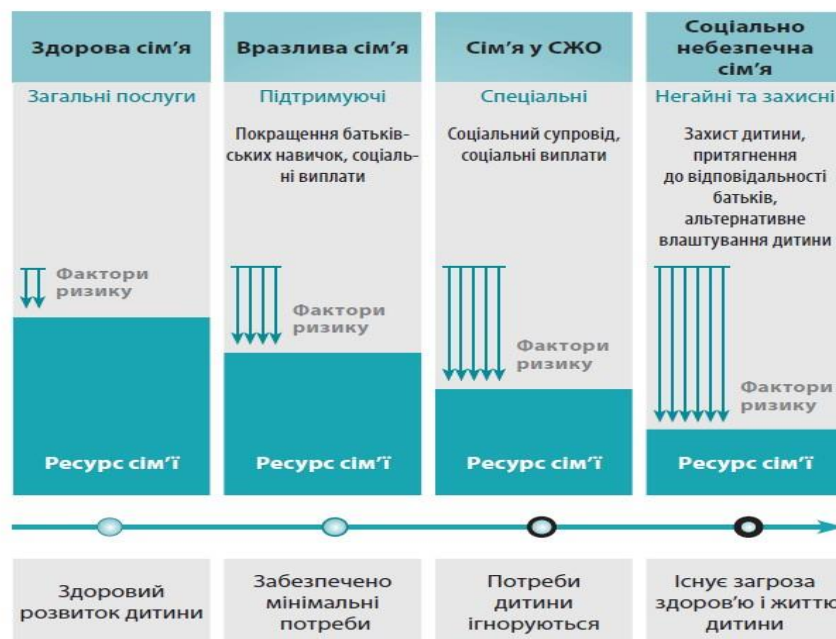

Рис.1.3 Етапи деградації сім'ї у разі посилення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів ризиків та наявності

- **здорова** сім'я – здатна забезпечити повною мірою потреби дитини для розвитку і потребує лише загальних послуг (освітніх, медичних);
- **вразлива** – забезпечує базові (мінімальні) потреби дитини, має достатньо внутрішніх позитивних ресурсів для подолання факторів ризику, проте потребує незначної підтримки;
- **сім'я у СЖО** – через вплив складних життєвих обставин частково втратила здатність забезпечувати потреби дитини і потребує комплексного втручання;
- **соціально небезпечна** сім'я – веде асоціальний спосіб існування; перебування дитини в такій сім'ї є вкрай небезпечним, існує загроза для її життя, здоров'я і розвитку, дитина потребує захисту та влаштування в сімейну форму виховання; така сім'я негативно впливає на середовище громади.

Досвід соціальної роботи свідчить, що не вирішені проблеми або вирішені несвоєчасно

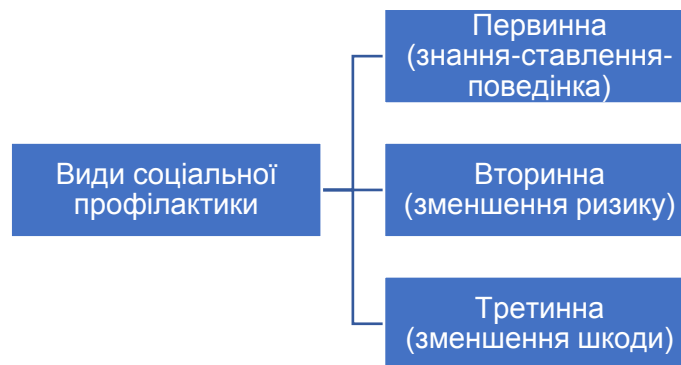
породжують нові, ще глибші, руйнують сім'ї, роблять нещасними дітей, призводять до зростання соціального сирітства.

1.4 ПРОФІЛАКТИКА СІМЕЙНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ

Профілактика – (походить від грецького слова prophylaktikos, що означає – запобігання) – термін медичний. Але цей термін використовується у багатьох галузях науки і визначається як система заходів щодо збереження та зміцнення здоров'я людини, попередження захворювань та продовження життя людини⁴.

Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя – це комплекс соціальних, психологічних, соціально-педагогічних, освітніх, юридичних, культурних, медичних та інших заходів соціальних інституцій громади, спрямованих на *попередження, обмеження та нейтралізацію* факторів ризику, *корекцію* поведінки батьків, пов'язаної з загрозою здоров'ю та соціальному добробуту їх та їхніх дітей, а також *реабілітацію* тих з них, хто відчув на собі її наслідки.

Профілактика включає в себе як загальні заходи, так і заходи спеціального призначення. Виходячи з визначення, можна виділити три основні завдання профілактичного втручання, на підґрунті яких ВООЗ ще у 1990 році виокремила первинну, вторинну та третинну профілактику⁵.

Первинна профілактика сімейного неблагополуччя – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання негативного впливу сукупності різноманітних факторів, що можуть слугувати причиною формування ризикованої поведінки⁶. У першу чергу, передбачає формування в особистості неприйняття та категоричну відмову від певних стандартів поведінки та негативних звичок на користь здоров'я та здорового способу життя, соціального благополуччя.

Метою первинної профілактики сімейного неблагополуччя є формування активного, адаптивного, високофункціонального життєвого стилю, спрямованого на здоров'я, соціальний добробут та здоровий розвиток дитини.

Зусилля цього виду профілактики спрямовані не стільки на попередження негативного явища, скільки на формування здорового способу життя, соціального добробуту загалом, соціальної стійкості, збільшення ресурсності сім'ї.

⁴ Замула С. Ю. Профілактика впливу кримінальної субкультури на неповнолітніх засуджених у спеціальних виховних установах : навч.-метод. посіб. / Замула С. Ю. ; під заг. ред. В. М. Оржеховської. – Біла Церква : ТОВ «Офсет», 2011. – 240 с.

⁵ Профілактика ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки : тренінговий модуль по підготовці працівників притулків для неповнолітніх України до здійснення профілактичної роботи / авт.-упор. : Т. В. Журавель, Т. Л. Лях, О. М. Петрик ; під заг. ред. Т. Л. Лях. – К. : РА «Прем'єр Медіа», 2003. – 112 с.

⁶ Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки: методичний посібник для спеціалістів, які працюють з бездоглядними та безпритульними дітьми та підлітками / За ред. Т. В. Журавель; Авт. кол.: Т. В. Журавель, Т. Л. Лях, О. М. Нікітіна. – К., 2010. – 168 с.

Орієнтовні завдання первинної профілактики

1. Інформування про здоров'я, здоровий спосіб життя, основні засади усвідомленого та відповідального батьківства, дієві стилі батьківської поведінки, наслідки ризикованої поведінки тощо;
2. Вироблення, вдосконалення активних, конструктивних поведінкових моделей та стратегій, які використовуються сім'ями, батьками тощо;
3. Збільшення потенціалу особистісних ресурсів (формування позитивної, стійкої я-концепції, розвиток емпатії, внутрішнього усвідомлення й контролю власної поведінки тощо) батьків, майбутніх батьків;
4. Інформування сімей про спектр медичних, культурних, спортивних та соціальних послуг державних та громадських організацій в ОТГ.

Вторинна профілактика сімейного неблагополуччя – комплекс освітніх, психологічних, медичних, соціально-педагогічних, культурних та інших заходів, спрямованих на роботу з сім'ями, які вже мають ризиковану поведінку, знаходяться у стані вразливості, або складних життєвих обставинах.

Головною метою тут є формування мотивації на зміну поведінки – зменшення ризику. Іншими словами – метою вторинної профілактики є зміна малоадаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки батьків на адаптивну форму поведінки.

За своєю спрямованістю на уразливі сім'ї та сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, вторинна профілактика є масовою, залишаючись при цьому індивідуальною щодо конкретної особи / сім'ї.

Орієнтовні завдання вторинної профілактики

1. Надання своєчасної соціальної, психологічної, матеріальної, юридичної, соціально-педагогічної підтримки щодо подолання ознак вразливості, складних життєвих обставин;
2. Навчання безпечних моделей поведінки, моделей зменшення ризику;
3. Запобігання наслідкам ризикованої щодо здоров'я і соціального добробуту сім'ї поведінки, таких як розвиток залежностей, інфікування низкою небезпечних для здоров'я та життя інфекцій тощо;
4. Посилення підтримуючого середовища – розвиток підтримуючих мереж з-поміж родичів дітей та їхніх батьків, закладів освіти, відповідних служб.

Третинна профілактика сімейного неблагополуччя спрямована на попередження рецидивів негативних явищ у суспільстві та девіантної поведінки осіб, яким була властива така поведінка раніше, а також на відновлення особистісного і соціального статусу людини⁷.

Мова йде про «зменшення шкоди». Такої профілактики може потребувати не тільки соціально небезпечна сім'я, але й сім'я, яка перебуває у складних життєвих обставинах. Такий вид профілактичної діяльності має медико-соціальний характер, здебільшого здійснюється в індивідуальній формі.

Орієнтовні завдання третинної профілактики

1. Зменшення шкоди, яку завдає особі, дитині, сім'ї, соціальній групі, суспільству існуюче негативне явище;
2. Виявлення та усунення причин і умов, що сприяють формуванню негативного явища або девіантної поведінки особи;
3. Мотивування осіб до зміни способу життя, девіантної поведінки;
4. Подолання залежностей, інших проблем зі здоров'ям;
5. Соціально-психологічна реабілітація осіб, які постраждали від наслідків своєї поведінки;

⁷ Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Безпалько О. В. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с., С. 35

6. Відновлення психологічного та соціального статусу батька (ів), сім'ї;
7. Покращення якості життя;
8. Попередження рецидивів.

Робота з сім'ями в СЖО найчастіше буде проводитися у межах вторинної профілактики, оскільки більшість із них уже практикують ризиковану поведінку. Втім, певний відсоток таких сімей вже може страждати від тих чи інших наслідків такої поведінки, батьки можуть мати залежність, бути інфікованим ВІЛ тощо, перебуваючи на рівні третинної профілактики. Частина ж – навпаки – перебуваючи в умовах вразливості невеликий проміжок часу, ще не встигла почати ризиковані практики. З такими сім'ями потрібно працювати на рівні первинної профілактики.

Отже, саме від правильного вибору того виду профілактики, який буде найбільш доцільним для конкретної цільової групи, залежить ефективність профілактичного втручання. Адже, наприклад, завдання, що ставляться у межах первинної профілактики, не зможуть вирішити проблем батьків, які уже практикують ризиковану поведінку, а тим паче тих, хто вже страждає від її наслідків, наприклад, має наркотичну залежність.

Тож, обираючи інструментарій втручання, важливо розуміти потреби сім'ї та формувати групи учасників профілактичної програми, спираючись на них. Так, до однієї групи бажано не включати сім'ї, що потребують профілактичного втручання у межах різних видів профілактики.

Можна виділити такий **алгоритм дій, що має бути дотриманий під час реалізації соціальної профілактики незалежно від її виду:**

1. Дослідження причин та факторів проблеми;
2. Організація взаємодії суб'єктів профілактики у подоланні проблеми;
3. Планування діяльності, організаційна та методична підготовка;
4. Вплив на особистість:
 - встановлення або ж виявлення існуючих ресурсів, необхідних для подолання проблеми;
 - підвищення особистісних ресурсів, здібностей особистості адекватно реагувати на проблеми, долати їх та задовольнити потреби;
5. Вплив на проблемне середовище:
 - запобігання негативному впливу середовища;
 - розширення можливостей для задоволення потреб, подолання проблеми, повноцінної життєдіяльності (підвищення соціальних ресурсів);
6. Моніторинг проблеми, аналіз ефективності профілактичних заходів.

У разі, якщо оцінка ефективності профілактичного впливу показує незадовільний результат, необхідно повертатися на етап планування профілактичного впливу.

1.5 РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

Велику роль у розвитку громади відіграють заклади освіти. В умовах децентралізації саме загальноосвітні школи мають стати ініціаторами змін місцевої громади, освітніми, культурними центрами, а також центрами дозвілля і відпочинку для осіб будь-якого віку.

Чому громада має використовувати всі ресурси, можливості і приміщення школи?

- Приміщення школи розташовані в більшості мікрорайонів і до них легко дістатися.
- Школи мають добрі матеріальні й кадрові ресурси.
- Традиційно шкільний день (I чи II зміни) залишає багато часу для соціально значущої діяльності.
- Учні вчаться у старших і разом зі старшими і, в свою чергу, навчають дорослих.

- Школи стають місцем, де навчання об'єднується з реальним життям⁸.
- Школи мають можливість активно залучати батьків та членів родин учнів до вирішення соціальних та інших проблем, які існують як у навчальному закладі, так і в громаді в цілому.

Відтак, школи як громадські центри, розширюючи коло партнерів, можуть створювати великий спектр соціальних послуг для дітей, молоді, сімей та громади загалом.

Найбільш ефективною моделлю для розвитку громади є створення *громадсько-активних шкіл* (ГАНШ), здатних розв'язати завдання перетворення навчальних закладів у громадські інститути, що забезпечують становлення підростаючих громадян як суб'єктів демократії. У цьому контексті відомий діяч руху громадсько-активних шкіл Ал Дісі під час однієї міжнародної конференції зазначив:

- «Школи – це найлогічніша об'єднуюча ідея для відродження місцевих спільнот.
- По-перше, вони є всюди. В кожному місті, містечку, селі та мікрорайоні є школи.
- По-друге, привносячи фундаментальні характеристики громадянського суспільства у зміст і стиль навчання та виховання, школи можуть допомогти формувати у дітей та молоді навички, необхідні для ефективної громадянської участі та активної позиції як сьогодні, так і завтра.
- По-третє, використовуючи людські та матеріальні ресурси, місцеві зв'язки та репутацію, школи можуть функціонувати як ресурсні центри продовженого дня для громади, які сприяють місцевим ініціативам та спрямовані на широкий спектр місцевих завдань».

Найкращою ідеєю, що може об'єднати членів громади, є потреби дітей. Часто, відштовхуючись від неї, керівники шкіл стають ініціаторами цікавих соціально значущих проєктів, що виходять за рамки навчального закладу і сприяють розвитку громади.

Таким чином, способами *участі закладів освіти в активізації громади* є:

- активізація батьківських комітетів, використанні батьківських зборів, педагогічних рад тощо;
- організація закладами освіти концертів, виставок, ярмарків, на які запрошуються в т. ч. вразливі сім'ї з дітьми;
- залучення до активізації громади педагогів, які користуються довірою в громаді, й насамперед, соціального педагога;
- створення місцевих громадських організацій;
- проведення тренінгів на підтримку різних громадських організацій;
- забезпечення ініціативних членів громади знаннями для того, щоб вони могли робити ефективний внесок у ухвалення рішень;
- надання обладнання, приміщення для користування громадським організаціям, проведення зустрічей, інших заходів;
- допомога в проведенні опитування та консультацій через зв'язок з батьками та учнями;
- допомога державним та неурядовим організаціям у розробленні та впровадженні соціальних проєктів.

1.6 РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИЯВЛЕННЯ ТА НАДАННЯ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИМ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ

Великий потенціал для організації і надання цілої низки послуг вразливим сім'ям з дітьми, в т. ч. щодо виявлення таких сімей, мають заклади освіти. У цьому процесі фахівець із соціальної роботи може співпрацювати з соціальними педагогами, практичними психологами, вихователями, класними керівниками, кураторами, вчителями, керівниками гуртків та іншими фахівцями.

Насамперед зазначені педагогічні працівники мають знати ознаки, що вказують на ймовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини. Такими ризиками є ситуації, коли батьки або особи, які їх замінюють:

⁸ Стандарти громадсько активної школи: розвиток громади : навч.-метод. посіб / під заг. ред. Л.І.Даниленко. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 50 с.

- не цікавляться навчальною діяльністю дитини, вихованням в дошкільному навчальному закладі (не відвідують батьківських зборів, не контактують з педагогами закладу, не готують дитину до участі у позаурочних та позашкільних заходах);
- під час відвідування навчального закладу перебувають у стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотичних речовин. Наявні повідомлення дітей, осіб, знайомих із сім'єю, про факти надмірного вживання алкоголю, наркотичних речовин, схильності до азартних ігор та відвідування ігрових клубів;
- систематично проявляють агресивну поведінку до працівників закладу освіти, батьків інших дітей;
- ігнорують рекомендації працівників закладу освіти щодо виховання дитини, що призводить або може призвести до затримки її розвитку, погіршення емоційного стану, здоров'я, соціальної ізоляції та інших несприятливих наслідків тощо.

Педагоги, медичний та господарський персонал закладу освіти при виявленні ознак чи факторів, що можуть вказувати на складні життєві обставини або ризики щодо їх виникнення стосовно дитини, передають керівнику закладу інформацію про дитину з метою планування подальших дій щодо її захисту.

У разі отримання інформації про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин, адміністрація навчального закладу здійснює такі заходи (залежно від ситуації):

- оцінює ситуацію, потреби дитини на основі проведення бесіди з дитиною, її батьками, іншими особами, працівниками закладу, від яких надійшла інформація;
- аналізує отриману інформацію щодо дитини та виділяє ймовірні ризики відповідно до переліку ознак та факторів;
- координує діяльність тимчасової команди індивідуальної підтримки дитини;
- проводить моніторинг ефективності заходів щодо усунення складних життєвих обставин, в яких опинилася дитина, результативності просвітницької та профілактичної роботи;
- готує та направляє *повідомлення* про дитину, яка опинилася в складних життєвих обставинах, до відповідного підрозділу районної державної адміністрації, виконкому міської ради.

Крім того, керівник навчального закладу (чи його представник), у разі необхідності, бере участь у здійсненні оцінки потреб дитини та її сім'ї разом з іншими суб'єктами соціальної роботи.

Соціальний педагог вивчає соціальний статус дитини, вплив соціуму на її поведінку, інтереси та здібності, здійснює соціально-педагогічний супровід, надає консультації соціально-педагогічного характеру щодо взаємин у сім'ї, жорстокого поводження з дитиною, профілактики негативних звичок; інформаційні послуги про позашкільні освітні заклади, здійснює заходи щодо активного залучення дитини до гурткової роботи, діяльності громадських об'єднань тощо.

Практичний психолог проводить діагностику стану дитини, особливостей її особистісного розвитку, здійснює корекційно-відновлювальну та розвивальну роботу, бесіди, консультування дитини, батьків, осіб, які їх замінюють, інформує батьків щодо особливостей вікового розвитку та виховання дитини.

Класний керівник (вихователь, куратор, керівник гуртка) створює сприятливі мікросередовище і соціально-психологічний клімат у класі, групі. Сприяє розвитку навичок спілкування, допомагає дитині вирішувати проблеми, що виникають у спілкуванні з товаришами, педагогами, батьками. Надає допомогу у навчальній діяльності, з'ясовує причини низької успішності, забезпечує їх усунення. Підтримує постійний контакт з батьками дитини чи особами, які їх замінюють.

Медичний працівник закладу освіти вживає негайних дій для безпеки дитини, нормалізації її емоційного стану, створює умови для комфортного та конфіденційного спілкування з дитиною, визначає доцільність проведення додаткового медичного огляду, направлення дитини до закладу охорони здоров'я.

ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЩОДО МЕХАНІЗМІВ ВІЯВЛЕННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Зміст

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Розділ I. Дії адміністрації та працівників закладів освіти щодо виявлення та підтримки дитини, яка має ознаки перебування у складних життєвих обставинах

РОЗДІЛ II. Тимчасова команда індивідуальної підтримки дитини

Розділ III. Дії працівника закладу освіти, якому стало відомо про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин

Розділ IV. Дії адміністрації закладу та координатора з питань протидії насильству над дітьми щодо попередження потрапляння дітей у складні життєві обставини

Додаток 2.1. Основні терміни

Додаток 2.2. Ознаки чи фактори, які можуть вказувати на складні життєві обставини або ризики щодо їх виникнення

Додаток 2.3. ПОВІДОМЛЕННЯ/ІНФОРМАЦІЯ про дитину, сім'ю (особу), яка перебуває у складних життєвих обставинах

Додаток 2.4. Направлення сім'ї (особи)

Додаток 2.5. Журнал обліку інформації про дитину чи сім'ю з дитиною/дітьми, яка має ознаки складних життєвих обставин

Загальні положення

Цей документ розроблено на забезпечення виконання Конвенції ООН про права дитини, Керівних принципів ООН щодо альтернативного догляду дітей (2010), Рекомендації ЄС «Інвестиції у дітей» (2013), Рекомендації ЄС щодо переходу від інституційної системи догляду до системи, яка базується на послугах у сім'ї та громаді (2013), Рекомендації Ради Європи щодо розвитку соціальних послуг, дружніх до дитини (2010), «Права дітей у віці до трьох років. Час відмовитися від їх влаштування в дитячі заклади» (2010), Стандарти якості забезпечення альтернативної опіки дітей, Сімейного кодексу України, Законів України «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», «Про органи і служби для дітей та спеціальні установи для дітей», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».....

Документ встановлює механізми:

- своєчасного виявлення працівниками закладів освіти дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах;
- вжиття заходів щодо соціально-правового захисту дітей, профілактики негативних проявів серед дітей та стосовно дітей;
- усунення ризиків, пов'язаних з недбалим ставленням, жорстоким поведінням чи будь-яким видом насильства стосовно дитини або загрози їх вчинення, завданням шкоди життю та здоров'ю дитини.

Документ спрямовує зусилля працівників закладів освіти на виявлення на ранніх етапах ознак, що вказують на погіршення стану виховання та догляду дитини, на наявність складних життєвих обставин, у яких перебуває дитина чи її сім'я, та на здійснення заходів щодо профілактики негативних проявів серед дітей та стосовно дітей, соціально правового захисту дітей.

Розділ I. Дії адміністрації та працівників закладів освіти щодо виявлення та підтримки дитини, яка має ознаки перебування у складних життєвих обставинах

У разі потрапляння дитини у складні життєві обставини чи при виявленні ознак, факторів, що можуть вказувати на ризики їх виникнення, адміністрація та працівники закладу освіти використовують механізм дій відповідно до одного із чотирьох алгоритмів.

1.1. Перший алгоритм дій.

За перших ознак вразливості дитини: можливості потрапляння її у складні життєві обставини у разі, якщо дитина не відвідує навчальний заклад більше двох днів без поважної причини; якщо батьки, особи, що їх замінюють, не з'являються у навчальному закладі, не відвідують батьківські збори та не відповідають на дзвінки або листи закладу освіти протягом чверті (семестру); а також за наявності ознак, зазначених у **додатку 2 вихователь, класний керівник, куратор групи чи класу:**

- 1.1.1. забезпечує, вивчення ситуації та факторів, що спричиняють чи можуть спричинити погіршення стану дитини через спостереження, спілкування з дитиною, її друзями, однокласниками, вчителями;
- 1.1.2. налагоджує контакт з батьками та родичами дитини (у тому числі у телефонному режимі), з самою дитиною, проводить бесіду з батьками (особами, що їх замінюють) та іншими значимими для дитини особами, вивчає особливості спілкування в родині, сильні сторони та ресурси родини, які можуть бути спрямовані на вирішення проблеми; подолання складних життєвих обставин;
- 1.1.3. складає план роботи з дитиною та її батьками, залучає до його виконання вчителів, соціального педагога, медпрацівника, психолога та інших працівників закладу);
- 1.1.4. залучає до роботи з дитиною необхідних спеціалістів інших установ, закладів, організацій з метою забезпечення максимально необхідного пакету послуг відповідно до потреб дитини;
- 1.1.5. здійснює візит до помешкання, де проживає дитина з сім'єю з метою обстеження умов проживання дитини;
- 1.1.6. забезпечує перегляд плану роботи з дитиною, аналізує вплив послуг на стан дитини: вирішення проблем, стабілізації ситуації, подолання особистісних криз, налагодження стосунків з батьками, однолітками, вчителями, соціумом;
- 1.1.7. інформує соціального педагога про ознаки чи факти, що свідчать про небезпеку потрапляння дитини у складні життєві обставини, та про вжитті заходи;
- 1.1.8. у разі ускладнення або виникнення нових обставин, які впливають на стан дитини, чи обставин, що загрожують життю і здоров'ю дитини, – вживає негайних дій щодо захисту дитини, шляхом інформування керівництва закладу, відповідних установ (ССД, підрозділи МВС)

1.2. Другий алгоритм дій

У разі виявлення фактів, що підтверджують перебування дитини та її сім'ї у складних життєвих обставинах, визначених при вивченні випадку у першому алгоритмі, а також виявленні ознак, зазначених у **додатку 2 та 3, що можуть вказувати на ризики щодо їх виникнення, адміністрація закладу** (заступник директора з виховної роботи) має дотримуватись наступного алгоритму дій:

- 1.2.1. Для організації вивчення ситуації стосовно дитини, яка потребує захисту та проведення заходів з попередження, усунення загрози життю і здоров'ю дитини з числа працівників закладу формує **тимчасову команду індивідуальної підтримки дитини**, визначає повноваження членів команди та відповідальність за процес здійснення діагностики ситуації, оцінки потреб дитини, яка має ознаки складних життєвих обставин, та забезпечення її необхідними послугами. Робота команди має тимчасовий характер залежно від ситуації, у якій перебуває дитина. У разі покращення ситуації тимчасова команда завершує роботу;
- 1.2.2. призначає **координатора ведення випадку** з числа працівників закладу ;
- 1.2.3. у разі виявлення факторів наявності складних життєвих обставин у сім'ї дитини, направляє 2-3 членів тимчасової команди для здійснення візиту у родину з метою вивчення умов, у яких проживає і виховується дитина, та забезпечує складання **акту обстеження матеріально-побутових умов проживання дитини** (відповідно до Додатку 12 до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 № 864 Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи МОН України);
- 1.2.4. спільно з координатором ведення випадку організовує розробку **плану індивідуальної роботи з дитиною**, яка має ознаки потрапляння у складні життєві обставини на основі оцінки потреб дитини, забезпечення реалізації заходів індивідуального плану роботи з дитиною;
- 1.2.5. за потребою залучає відповідних спеціалістів для реалізації індивідуального плану роботи з дитиною, яка має ознаки складних життєвих обставин;

- 1.2.6. забезпечує ефективну взаємодію працівників закладу освіти, спрямовану на раннє виявлення кожної дитини, яка має ознаки складних життєвих обставин, та надання необхідного пакету послуг дитині та її сім'ї – в межах компетенції спеціалістів закладу та відповідно до потреб дитини. Зазначений пакет послуг передбачає:
 - участь психолога та соціального педагога закладу у проведенні діагностики стану дитини, використання корекційних програм чи заходів, проведення бесід та консультувань дитини, батьків, осіб, які їх замінюють, інших працівників закладу освіти, дотичних до вирішення питання дитини;
 - консультування батьків щодо особливостей вікового розвитку та виховання дитини;
 - проведення медичного огляду дитини в закладі охорони здоров'я за присутності батьків;
 - інформування батьків про можливість звернення за допомогою до служби у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.
- 1.2.7. організовує обговорення ситуації, зміни до індивідуального плану соціального супроводу дитини тимчасовою командою підтримки дитини та проводить моніторинг ефективності впливу послуг на усунення складних життєвих обставин, в яких опинилася дитина, що навчається або виховується у закладі;
- 1.2.8. забезпечує здійснення аналізу результатів роботи тимчасової команди з випадком, заповнення **облікової картки сім'ї дитини, щодо якої здійснюється соціальний супровід** (відповідно до Додатку 11 до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 № 864 Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи МОН України).
- 1.2.9. У закладі освіти формується та поновлюється журнал обліку інформації про дитину чи сім'ю з дитиною/дітьми, яка має ознаки складних життєвих обставин (додаток 2). Відповідальним за формування журналу обліку та передачу зазначеної інформації до районного, міського відділу, управління освіти є соціальний педагог.
- 1.2.10. у разі виявлення фактів, зазначених у пунктах 2 та 3, а також при виявленні інших фактів, що свідчать про потрапляння дитини у складні життєві обставини, наявності ризиків для її життя та здоров'я, **інформує фахівця із соціальної роботи** центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді для здійснення оцінки потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах та здійснення заходів для подолання сім'єю складних життєвих обставин;
- 1.2.11. надає фахівцю із соціальної роботи висновок щодо ситуації дитини, її сім'ї та копію індивідуального плану роботи з дитиною, що перебуває у складних життєвих обставинах, узгоджує з ним дії щодо подальшої спільної роботи з випадком, та залучення послуг громади;

1.3. Третій алгоритм дій.

- 1.3.1. У разі якщо за результатами аналізу ситуації дитини, підтверджено наявність складних життєвих обставин, **адміністрація закладу** організовує підготовку Повідомлення. інформації (додаток 3), та направляє його до Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.
- 1.3.2. Адміністрація закладу освіти сприяє участі координатора випадку, інших педагогічних працівників (у разі потреби) у роботі міжвідомчої команди ведення випадку, що створюється за наказом директора центру соціальних служб з метою узгодження дій з надання соціальних послуг дитині та її сім'ї.
- 1.3.3. У разі потреби адміністрація та працівники закладу освіти вносять пропозиції до індивідуального плану надання соціальних послуг дитині та її сім'ї і згідно з визначеними повноваженнями долучаються до його реалізації, моніторингу виконання.

1.4. Четвертий алгоритм дій.

У разі якщо за результатами аналізу ситуації підтверджено наявність складних життєвих обставин і потребу в негайних діях щодо захисту дитини, **адміністрація закладу** терміново передає інформацію про дитину до:

- 1.4.1. Служби у справах дітей щодо фактів:
 - відсутності у дитини свідоцтва про народження, порушення прав дитини на житло, майно, отримання дошкільної, загальної середньої освіти та інших прав;
 - смерті батьків;
 - залишення дитини без батьківського піклування внаслідок: направлення батьків на довготривале

стаціонарне лікування, невідкладної госпіталізації, ув'язнення, зникнення без вісти, від'їзду на заробітки на тривалий термін тощо;

- фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства над дитиною, систематичного недбалого ставлення до дитини з боку батьків, осіб, які їх замінюють, в тому числі залишення дитини без догляду або у ситуації небезпеки;
- залежності батьків, осіб, які їх замінюють, від алкоголю, наркотичних речовин, азартних ігор;
- наявності у батьків дитини, осіб, які їх замінюють, ознак розладів психічного здоров'я, що впливають на їхню спроможність забезпечити належний догляд за дитиною;
- експлуатації дитини, втягнення її до жебракування, заохочення до вживання алкоголю, наркотичних речовин, втягування до участі у збройних конфліктах та терористичних актах;
- проживання дитини в антисанітарних умовах, що може призвести до погіршення стану її здоров'я;
- частих випадків перебування в помешканні, де проживає дитина, сторонніх осіб з метою вживання алкоголю, наркотичних речовин;
- систематичного недотримання батьками, особами, які їх замінюють, санітарно-гігієнічних норм (брудні шкіра, волосся, одяг, білизна дитини);
- недостатнього харчування дитини;
- залишення дитиною постійного сімейного помешкання без згоди батьків, осіб, які їх замінюють;
- самовільного залишення дитиною навчального закладу (систематичні порушення шкільної дисципліни);
- самостійного проживання дитини в помешканні без дорослих;
- інших фактів, що загрожують життю та здоров'ю дитини.

1.4.2. Відділу кримінальної міліції у справах дітей щодо фактів про те, що:

- батьки дитини, інші особи залучають дитину до праці, яка є шкідливою для її здоров'я, заважає навчанню, пов'язана з продажем алкоголю, наркотичних речовин тощо;
- батьки дитини, інші особи заохочують дитину до вживання алкоголю, наркотичних речовин;
- батьки дитини, інші особи втягують або примушують дитину до жебракування, крадіжок тощо.
- дитина зазнає фізичного, сексуального, психологічного, економічного насильства.
- дитина є учасником збройних конфлікту, терористичного акту.

1.4.3. Направляє дитину до закладу охорони здоров'я у супроводі працівника закладу освіти (класного керівника, вихователя, вчителя або медичної сестри) у разі виявлення потреби дитини у негайному чи додатковому медичному огляді, лікуванні.

Розділ II. Тимчасова команда індивідуальної підтримки дитини

2.1. Тимчасова команда індивідуальної підтримки дитини (далі - Тимчасова команда) формується заступником директора з виховної роботи з метою забезпечення комплексної оцінки потреб дитини, прийняття рішення в її найкращих інтересах та організації його виконання.

2.2. Тимчасова команда може включати соціального педагога, практичного психолога, класного керівника, вихователя, медичного працівника, членів батьківського комітету, інших фахівців.

2.3. Команда створюється на період розгляду та ведення випадку. Діяльність команди завершується після прийняття рішення тимчасовою командою про недоцільність або неможливість її подальшої роботи з випадком у зв'язку з відсутністю ризиків для життя і здоров'я дитини, випуску дитини з закладу, переведення її до іншого закладу тощо.

У випадку переведення дитини до іншого закладу, інформація стосовно складних життєвих обставин дитини та її сім'ї має бути передана до закладу, де буде продовжувати навчання дитини, а також до відповідного фахівця із соціальної роботи центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

2.4. Принципи роботи тимчасової команди передбачають дотримання найкращих інтересів дитини (врахування віку, особливостей розвитку дитини, її культурної та релігійної належності, думки дитини); узгодженість дій та міжвідомчу взаємодію, комплексний та індивідуальний підхід до розгляду випадку, залучення ресурсів сім'ї, закладу освіти та громади; добровільність щодо співпраці сім'ї з фахівцями; визначені терміни розгляду справи; забезпечення прав та інтересів дитини.

2.5. При розгляді ситуації щодо дитини, яка потребує додаткових заходів підтримки, захисту командою вивчається

- історія перебування дитини в закладі освіти (термін перебування, контакти між закладом та сім'єю дитини);
- інформація щодо самої дитини (вік, характеристика, стосунки з іншими дітьми та фахівцями закладу освіти, виявлені ознаки, перелічені у розділі II цієї Інструкції);
- інформація щодо сім'ї дитини (наявність у дитини братів, сестер, біологічних батьків, інших родичів, інформація щодо їх місця проживання (перебування), способу життя, їх участь у житті дитини тощо);
- житлово-побутові умови сім'ї;
- потреби дитини у правовому захисті (відсутність у дитини свідоцтва про народження);
- інша релевантна інформація, яка може бути важливою для прийняття рішення.

2.6. Результатом розгляду випадку дитини є індивідуальний план соціального супроводу дитини, в якому визначено мету, очікувані результати, заходи для досягнення мети та виконавців (відповідно до їх повноважень) та терміни виконання. План за потребою, але не рідше 1 разу на місяць переглядається та узгоджується тимчасовою командою індивідуальної підтримки дитини.

Розділ III. Дії працівника закладу освіти, якому стало відомо про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин

3.1. Педагогічний працівник (учитель, вихователь, соціальний педагог, психолог) при виявленні ознак чи факторів, що можуть вказувати на складні життєві обставини або ризики щодо їх виникнення по відношенню до дитини:

- 3.1.1. діє в найкращих інтересах кожної дитини;
- 3.1.2. вживає негайних дій для безпеки дитини, нормалізації її емоційного стану (якщо це можливо);
- 3.1.2. створює умови для комфортного та конфіденційного спілкування з дитиною;
- 3.1.4. за необхідності проводить бесіду з батьками (особами, що їх замінюють) та іншими значимими для дитини особами, вивчає особливості спілкування в родині, сильні сторони та ресурси родини, які можуть бути спрямовані на вирішення проблеми; подолання складних життєвих обставин;
- 3.1.5. передає **класному керівникові, заступнику директора з виховної роботи** інформацію про дитину, яка опинилася в складних життєвих обставинах, з метою планування подальших дій щодо її захисту;
- 3.1.6. здійснює спільно з координатором випадку, іншими членами тимчасової команди індивідуальної підтримки дитини виконання пункту 1.2.6 зазначеної інструкції;
- 3.1.7. формує та подає координатору пропозиції до індивідуального плану супроводу (захисту) дитини, який затверджується на засіданні тимчасової команди;
- 3.1.8. забезпечує дотримання конфіденційності наявної інформації про дитину, нерозголошення її іншим працівникам закладу освіти (за винятком, координатора, членів тимчасової команди індивідуальної підтримки дитини), батькам інших дітей або іншим особам (за винятком працівників закладу охорони здоров'я, до якого направлено дитину, представників служби у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, у тому числі фахівця із соціальної роботи, відділу кримінальної міліції у справах дітей, уповноважених на збір інформації про ситуацію, в якій опинилась дитина).

3.2. Медичний працівник закладу освіти, в якому навчається або виховується дитина, при виявленні ознак чи факторів, що можуть вказувати на складні життєві обставини або ризики щодо їх виникнення по відношенню до неї:

- 3.3. діє в найкращих інтересах кожної дитини
- 3.4. вживає негайних дій для безпеки дитини, нормалізації її емоційного стану (якщо це можливо);
- 3.5. створює умови для комфортного та конфіденційного спілкування з дитиною;
- 3.2.1. аналізує отриману інформацію щодо дитини та виділяє ймовірні ризики відповідно до переліку ознак та факторів, вказаних в додатку 2.
- 3.2.2. визначає доцільність проведення додаткового медичного огляду, направлення дитини до закладу охорони здоров'я;
- 3.2.3. передає **заступнику директора з виховної роботи** інформацію про дитину, яка опинилася в складних життєвих обставинах, з метою планування подальших дій щодо її захисту.
- 3.2.4. забезпечує дотримання нерозголошення наявної інформації про дитину іншим працівникам закладу освіти, батькам інших дітей або іншим особам (за винятком координатора випадку, членів тимчасової команди, працівників закладу охорони здоров'я, до якого направлено дитину,

представників служби у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, відділу кримінальної міліції у справах дітей, уповноважених на збір інформації про ситуацію, в якій опинилась дитина).

3.3. Господарський персонал закладу освіти, в якому навчається або виховується дитина, при виявленні ознак чи факторів, що можуть вказувати на складні життєві обставини або ризики щодо їх виникнення по відношенню до дитини:

3.3.1. забезпечує дотримання нерозголошення наявної інформації про дитину іншим працівникам закладу освіти, батькам інших дітей або іншим особам;

3.3.2. передає **заступнику директора з виховної роботи** інформацію про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин, з метою планування подальших дій щодо її захисту.

Розділ IV. Дії адміністрації закладу та координатора з питань протидії насильству над дітьми щодо попередження потрапляння дітей у складні життєві обставини

4.1. Адміністрація закладу освіти:

4.1.1. створює умови для навчання працівників закладу освіти з метою формування у них навичок виявлення ознак перебування дитини в складних життєвих обставинах та відповідного реагування;

4.1.2. забезпечує ефективну взаємодію працівників закладу освіти, спрямовану на раннє виявлення кожної дитини, яка має ознаки перебування у складних життєвих обставинах, та надання їй необхідного пакету послуг – в межах компетенції спеціалістів закладу та відповідно до потреб дитини;

4.1.3. забезпечує доступ кожного працівника закладу до довідкових та інформаційно-методичних матеріалів з питань профілактики складних життєвих обставин по відношенню до дітей та шляхів їх усунення;

4.1.4. призначає з числа заступників директора закладу координатора з питань протидії насильству над дітьми;

4.1.5. забезпечує первинне вивчення ситуації у разі надходження інформації стосовно дитини, яка потребує захисту, та за умови необхідності вживає негайних дій для попередження та усунення факторів загрози життю і здоров'ю дитини;

4.1.6. з числа працівників закладу формує **тимчасову команду індивідуальної підтримки дитини** (для роботи з окремим випадком), визначає повноваження її членів та відповідальність за процес здійснення діагностики ситуації, оцінки потреб дитини, яка має ознаки складних життєвих обставин, та забезпечення її необхідними послугами;

4.1.7. призначає з числа працівників закладу (залежно від випадку, що розглядає тимчасова команда) **координатора випадку**;

4.1.8. максимально залучає відповідних спеціалістів місцевого, районного рівнів для реалізації індивідуального плану роботи з дитиною, яка має ознаки складних життєвих обставин, перелічених у розділі II, та її сім'єю;

4.1.9. у разі виявлення ознак складних життєвих обставин, залучає фахівців за межами освітнього закладу, - інформація про дитину та її сім'ю направляється до відповідних структур, зазначених у розділі III з метою залучення їх до комплексної оцінки потреб дитини, надання необхідних соціальних послуг, а в разі потреби - вжиття заходів щодо захисту прав дитини;

4.1.10. проводить моніторинг ефективності наданих послуг та їх впливу на покращення становища дитини, усунення ризиків життєвих обставин.

4.2. Координатор з питань протидії насильству над дітьми – координує діяльність працівників закладу щодо профілактики насильства над дітьми, зокрема:

4.2.1. інформує персонал щодо прав і потреб дітей, особливостей взаємодії із сім'єю учня, недопустимості жорстокого поводження з дітьми;

4.2.2. організовує навчання персоналу щодо формування навичок виявлення ознак перебування дитини в складних життєвих обставинах та відповідного реагування, формування толерантного ставлення до дітей з різних сімей;

4.2.3. залучає представників інших установ та організацій до профілактичної роботи з протидії насильству над дітьми (проведення навчання учнів, персоналу);

4.2.4. організовує інформування учнів про права і обов'язки дітей та дорослих, сутність жорстокого поводження і насильства та навчання про порядок звернення в установи, організації у таких випадках;

4.2.5. розповсюджує інформацію про місцеві, регіональні, всеукраїнські та міжнародні телефони довіри, забезпечує обов'язкове розміщення цієї інформації в закладі освіти у місці, до якого діти мають

вільний та анонімний доступ;

4.2.6. організовує проведення заходів з інформування батьків про права та потреби дітей, права та обов'язки батьків щодо дітей, особливості розвитку дітей, родинного виховання, неприпустимість жорстокого поводження з дітьми і насильства у сім'ї, формування навичок усвідомленого батьківства.

Додаток 2.1

Основні терміни

Додаток 2.2

ОЗНАКИ ЧИ ФАКТОРИ, ЯКІ МОЖУТЬ ВКАЗУВАТИ НА СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ АБО РИЗИКИ ЩОДО ЇХ ВИНИКНЕННЯ

1. Ознаки або фактори, які вказують на імовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини та потребують уваги та вивчення:

- 1.1. відсутність інтересу з боку батьків, осіб, що їх замінюють, до навчальної успішності дитини та її шкільного життя, виховання в дошкільному навчальному закладі (регулярний пропуск батьками батьківських зборів, відсутність контакту зі співробітниками закладу, ухилення батьків від підготовки дитини до участі у заходах дошкільного навчального закладу або класу, школи);
- 1.2. небалий вигляд речей дитини, брудний стан її підручників, шкільних приладь, одягу (часто або постійно);
- 1.3. мінлива поведінка дитини (різка зміна стану спокою та збудження), не пов'язана із розладами здоров'я дитини;
- 1.4. надмірне прагнення дитини до схвалення з боку дорослих, уникнення конфліктів та суперечок з іншими дітьми, надмірний прояв піклування щодо оточення;
- 1.5. агресивність дитини, схильність до асоціальної поведінки (бійок, нищення або привласнення майна тощо);
- 1.6. труднощі дитини із контролем поведінки, дотриманням правил шкільної дисципліни, зосередженням уваги, інші ознаки хронічного тривожного стану;
- 1.7. частий плач, апатія дитини;
- 1.8. знижена здатність дитини до контролю своєї поведінки; демонстративна хоробрість; агресія по відношенню до інших дітей або дорослих;
- 1.9. наявність у дитини сповільненої реакції, також апатія, відсутність проявів, почуттів та емоцій, відсутність реакції на біль або образи; відсутність інтересу до оточення та навколишнього світу, відсутність ініціативи у стосунках з іншими людьми; прояву задоволення дитиною від приємних відчуттів; відмова від провідної діяльності у дитини відповідно до віку (дошкільний вік – ігрова діяльність; шкільний – навчальна; юнацький – спілкування);
- 1.10. розмови дитини про потойбічний світ, часті спогади про родичів, друзів, які померли чи загинули;
- 1.11. енурез, труднощі дитини дошкільного віку зі сном під час денного сну у закладі, які можуть бути спричинені високим рівнем її тривожності;
- 1.12. небажання дитини йти додому;
- 1.13. перекидання відповідальності дорослих за догляд молодших дітей на старшу дитину;
- 1.14. відсутність у дитини кишенькових грошей.

2. Ознаки або фактори, які вказують на імовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини та потребують інформування фахівця із соціальної роботи:

- 2.1. обставини біографії батьків, які вказують на те, що останні можуть приділяти недостатньо уваги задоволенню життєво важливих потреб дитини (досвід виховання батьків у дитинстві у соціально вразливій сім'ї, в тому числі і такі, що перебували на обліку у службі у справах дітей, досвід виховання батьків у закладі для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, повернення з місць позбавлення волі, тривале безробіття батьків, досвід тривалої перерви у стосунках з дитиною внаслідок від'їзду батьків на заробітки, направлення на лікування або з інших причин, позбавлення батьківських прав відносно іншої дитини тощо);
- 2.2. неодноразове перебування батьків, осіб, що їх замінюють, під час контактів із співробітниками закладу у стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотичних речовин; повідомлення від дітей, осіб, знайомих із сім'єю, про факти надмірного вживання батьками, особами, що їх замінюють, алкоголю, наркотичних речовин, захоплення азартними іграми та відвідування

- ігрових клубів;
- 2.3. систематичні прояви агресивної поведінки батьками дитини, особами, що їх замінюють, по відношенню до співробітників закладу освіти, батьків інших дітей, інших осіб;
 - 2.4. ігнорування батьками, особами, що їх замінюють, рекомендацій співробітників закладу освіти щодо виховання дитини, що призводить або може призвести до затримки розвитку дитини, погіршення її здоров'я, емоційного стану, соціальної ізоляції та інших несприятливих наслідків;
 - 2.5. при наявності небезпечної інфекції ігнорування батьками, особами, що їх замінюють, санітарно-гігієнічних норм та правил безпечної поведінки (що призводить до виникнення ризику інфікування дитини);
 - 2.6. наявність у матері чи батька, особи, що їх замінює, ознак пригніченого психоемоційного стану; розладу психічного здоров'я, що ускладнює процес догляду та виховання дитини; спроба одного із членів сім'ї здійснити акт суїциду або повідомлення дитини, іншої особи про такі наміри;
 - 2.7. наявність в сім'ї домашнього насильства по відношенню до одного з її членів (одного з батьків, іншої дитини, іншої особи); жорстоке поводження батьків, осіб, що їх замінюють, з домашніми тваринами;
 - 2.8. голодний, недоглянутий або втомлений вигляд дитини (часто або постійно);
 - 2.9. занедбаний зовнішній вигляд дитини (невідповідність одягу сезону, брудний одяг, неприємний запах);
 - 2.10. занедбаний зовнішній вигляд батьків дитини, осіб, що їх замінюють (невідповідність одягу сезону, брудний одяг, неприємний запах);
 - 2.11. систематичний пропуск дитиною навчання, який неможливо пояснити об'єктивними причинами;
 - 2.12. залишення дитиною більше ніж на добу (2 і більше разів) сімейного помешкання без відома батьків, осіб, що їх замінюють;
 - 2.13. перебування дитини під дією алкоголю, наркотичних речовин 2 і більше рази;
 - 2.14. скоєння дитиною крадіжок, інших протиправних дій;
 - 2.15. перебування дитини у вечірній і нічний час на вулиці без супроводу дорослих (2 і більше разів);
 - 2.16. часті або регулярні відвідування дитиною комп'ютерного клубу або інтернет-салону, в тому числі в урочний, вечірній або нічний час;
 - 2.17. проживання дитини у помешканні, що перебуває в антисанітарному чи аварійному стані або належить до нежитлового фонду;
 - 2.18. часте перебування в помешканні, де проживає дитина, сторонніх осіб, в тому числі схильних до вживання алкоголю;
 - 2.19. залучення дитини до праці в урочний, вечірній час або до такої, що пов'язана з продажем тютюнових, алкогольних виробів;
 - 2.20. смерть батьків дитини, осіб, що їх замінюють; зникнення їх без вісти, довготривалою відсутністю у зв'язку з вимушеним переселенням, міграцією через збройні конфлікти на незаконно окупованих територіях, ув'язнення, термінова госпіталізація або направлення батьків, осіб, що їх замінюють, на довготривале стаціонарне лікування або реабілітацію, наявність у батьків, осіб, що їх замінюють, прояву розладу здоров'я протягом тривалого періоду;
 - 2.21. самостійне проживання дитини в помешканні без нагляду дорослих (у зв'язку з від'їздом батьків, осіб, що їх замінюють, на заробітки, направленням їх на лікування, реабілітацію або залишенням ними постійного місця проживання з інших причин);
 - 2.22. інші ознаки чи фактори, які, на думку спеціаліста, є специфічними для конкретної ситуації та несуть можливу загрозу по відношенню до дитини.

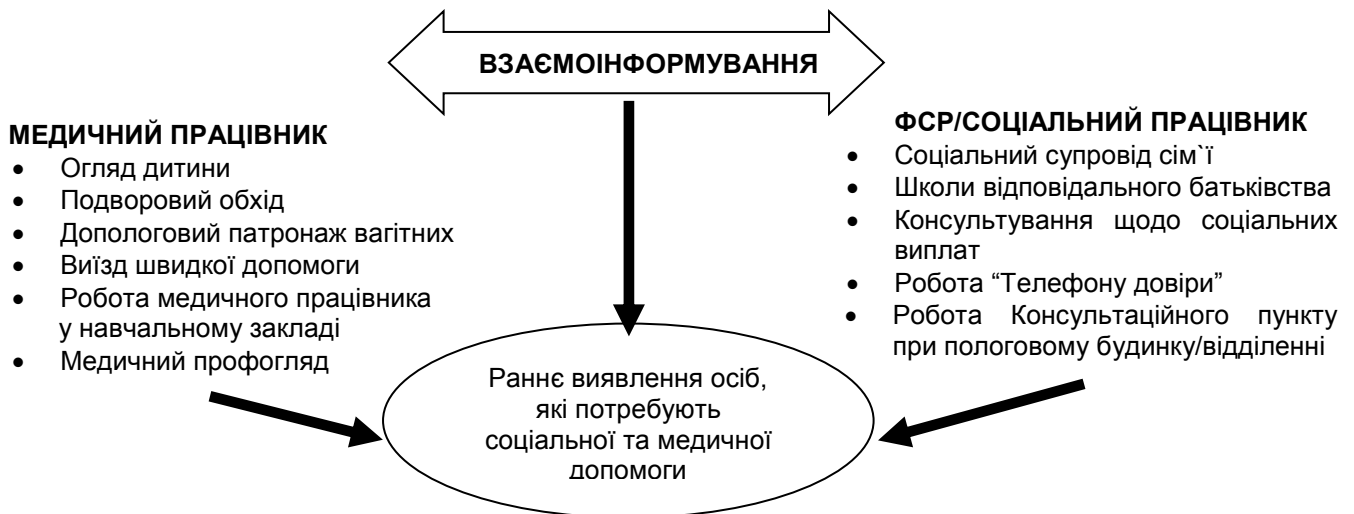
3. Ознаки, які можуть вказувати на жорстоке поводження з дитиною та (або) потребують негайного реагування з боку співробітників закладу освіти, у тому числі інформування відповідних установ:

- 3.1. фізичні ознаки травм, щодо яких можливо припустити, що їх було завдано навмисно (синці, укуси, субдуральні гематоми, навмисно завдані травми голови, травми органів черевної порожнини, опіки, травми кісток тощо);
- 3.2. прагнення дитини приховати травми та обставини їх отримання; відмова дитини роздягатись; прагнення дитини носити одяг, що не відповідає сезону, в тому числі для того, щоб приховати сліди отриманих травм; прагнення дитини вдягати на себе багато одягу;
- 3.3. повідомлення дитини, що один або обидва з батьків, інші члени сім'ї застосовують щодо неї,

- або іншої дитини фізичне насильство чи інші жорстокі покарання; погрожують вигнати її з дому та (або) передати на виховання до інтернату чи іншої установи проживання (віддати до інтернатного закладу, влаштувати до лікарні, помешкання інших родичів тощо);
- 3.4. повідомлення дитини про небезпеку з боку тварин, що утримуються вдома або про значну кількість домашніх тварин, що погіршує умови проживання дитини;
 - 3.5. часті або постійні скарги дитини на головний біль, біль у животі, зовнішні запалення органів сечової системи;
 - 3.6. негативне ставлення дитини до власного тіла, в тому числі навмисне спричинення нею (або такі спроби) собі тілесних ушкоджень;
 - 3.7. приналежність батьків, осіб, що їх замінюють, до деструктивних релігійних сект,
 - 3.8. судомна реакція (стискання) дитини всім тілом на підняту руку;
 - 3.9. реакція дитини у вигляді страху, тривоги або огиди при контакті з дорослими;
 - 3.10. значна невідповідність ваги дитини та зовнішнього вигляду її віковій нормі (за визначенням медичного працівника закладу);
 - 3.11. відставання дитини у розвитку у всіх сферах (фізичному розвитку, розвитку дрібної моторики, пізнавальних здібностей, соціальних навичок та навичок міжособистісного спілкування, емоційному розвитку) внаслідок педагогічної занедбаності;
 - 3.12. стан хронічної втоми дитини;
 - 3.13. стан хронічного недоїдання дитини; прояв постійного інтересу дитини до їжі, скоєння дитиною дрібних крадіжок продуктів харчування або випрошування їх нею в інших осіб;
 - 3.14. яскраво виражена зацікавленість дитини темою статевих стосунків, високий рівень обізнаності дитини у темі статевих стосунків та невідповідність статевої поведінки її віку (сексуально демонстративна поведінка дитини по відношенню до дорослих; імітація статевих актів у дітей дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку; зловживання мастурбацією (частіше та активніше, ніж це характерно для вікової групи); залучення інших дітей до ігор з сексуальним підтекстом (за винятком тих ігор, які є характерними для дітей молодшого віку і спрямовані на задоволення природної цікавості); створення та реалізація дитиною сексуальних сценаріїв в іграх за допомогою іграшок та ляльок);
 - 3.15. розповіді дитини про факти насильства або сексуальних домагань, які сталися з нею або іншими дітьми, в тому числі вчинені в завуальованій формі;
 - 3.16. відсутність необхідного медичного догляду за дитиною, що може призвести до серйозних наслідків для здоров'я;
 - 3.17. залишення дитини матір'ю або батьком під нагляд незнайомих осіб та (або) осіб, що перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;
 - 3.18. залишення дитини дошкільного віку без догляду впродовж тривалого часу як у помешканні, так і на вулиці, в тому числі з сторонніми особами;
 - 3.19. жебракування дитини;
 - 3.20. повідомлення від дитини або третіх осіб про схиляння її до вживання алкоголю, наркотичних речовин, участі у збройних конфліктах, терористичних актах;
 - 3.21. рання вагітність, особливо у тих дівчат, поведінка яких не вказує на те, що вони мають статеві стосунки з ровесниками;
 - 3.22. спроба або погрози дитини вчинити суїцид,
 - 3.23. інші ознаки чи фактори, які, на думку спеціаліста, є специфічними для конкретної ситуації та несуть можливу загрозу по відношенню до дитини.

1.7 РОЛЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЯВЛЕННІ ТА НАДАННІ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИМ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ

З метою ефективного здійснення соціальної роботи у громаді з вразливими сім'ями та дітьми вкрай важливо налагодити міжвідомчі й міждисциплінарні зв'язки з медичними працівниками. Механізм взаємодії медичних працівників та фахівців соціальної роботи представлений на рисунку нижче.

Об'єднання зусиль соціальних та медичних працівників важливе ще на етапі вагітності та допологового патронажу. Так, медичні працівники забезпечують роботу школи майбутніх батьків при жіночих консультаціях, які готують родину до пологів і батьківства. До таких занять у школі доцільно залучати фахівців із соціальної роботи, соціальних працівників, психологів, соціальних педагогів, які зможуть виявити соціальні потреби вагітних та спільно більш комплексно зможуть підготувати сім'ю до народження дитини тощо.

Процеси децентралізації передбачають створення нової моделі медичного обслуговування, яка, в свою чергу, потребує появи лікарів принципово нової формації, які цілодобово несуть відповідальність за своїх пацієнтів і надають гарантований мінімум медичної, психологічної та соціальної допомоги. Передбачається, що такими можуть стати сімейні лікарі.

За визначенням Всесвітньої асоціації сімейних лікарів (WONCA)⁹, сімейний лікар є фахівцем, який повинен надавати необхідну первинну медико-санітарну допомогу всім членам сім'ї, незалежно від віку, статі, характеру захворювання, з урахуванням психологічних, соціальних, культурних та індивідуальних особливостей пацієнта і сім'ї.

Важливим пунктом у взаємодії фахівця із соціальної роботи з сімейним лікарем чи іншими медичними працівниками повинна стати *робота з молодими сім'ями*, у яких виховуються діти до трьох років. Так, у Клінічному протоколі медичного догляду за здоровою дитиною віком до 3 років¹⁰ зазначено, що обов'язкові медичні профілактичні огляди дітей віком до 3 років проводяться з метою моніторингу стану їх здоров'я та здійснення ефективних заходів щодо охорони здоров'я та розвитку дітей цієї вікової категорії.

Окремі такі заходи співпадають із тими, які здійснює фахівець із соціальної роботи/соціальний працівник:

- створення безпечного середовища для дитини;
- оцінка фізичного та психомоторного розвитку;
- своєчасного виявлення захворювань та патологічних станів;
- консультування батьків з питань догляду за дитиною, раціонального харчування, розвитку дитини, профілактики нещасних випадків та травм тощо.

Налагоджена взаємодія дозволить медичному працівнику вчасно виявити чи запобігти захворюванню, а соціальному працівнику здійснити заходи, спрямовані на профілактику

⁹Всесвітня асоціація сімейних лікарів (WONCA) <http://www.globalfamilydoctor.com/>

¹⁰ Наказ Міністерства охорони здоров'я Про затвердження Клінічного протоколу медичного догляду за здоровою дитиною віком до 3 років №149 від 20.03.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20080320_149.html

сімейного неблагополуччя тощо. Наприклад, при першому відвідуванні дитини вдома після виписки із пологового (дитячого) стаціонару лікар знайомиться з сім'єю дитини. Йому необхідно також з'ясувати проблеми, пов'язані з доглядом за дитиною соціального характеру.

Особливу увагу слід звернути на молодих батьків, випускників інтернатних закладів. У них можуть бути відсутні знання і вміння щодо догляду за дитиною, або ж відсутній досвід спостереження позитивного батьківства. Лікар може навчити таку сім'ю основам догляду за дитиною або за необхідності перенаправити до працівників соціальних служб, громадських організацій тощо.

ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ СТРАЖДАЮТЬ ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

Зміст

Загальні положення

Розділ I. Дії адміністрації закладу охорони здоров'я щодо дитини, яка має ознаки перебування у складних життєвих обставинах

Розділ II. Дії координатора з питань виявлення та захисту дітей, що страждають від жорстокого поводження, у разі отримання інформації про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин

Розділ III. Дії працівника закладу охорони здоров'я, якому стало відомо про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин

Додаток 3.1. Основні терміни

Додаток 3.2. Ознаки, які можуть вказувати на складні життєві обставини

Додаток 3.3. ПОВІДОМЛЕННЯ/ІНФОРМАЦІЯ про дитину, сім'ю (особу), яка перебуває у складних життєвих обставинах

Додаток 3.4. Направлення сім'ї (особи)

Загальні положення

Цю **Інструкцію** розроблено на забезпечення виконання Конвенції ООН про права дитини, Керівних принципів ООН щодо альтернативного догляду дітей (2010), Рекомендації ЄС «Інвестиції у дітей» (2013), Рекомендації ЄС щодо переходу від інституційної системи догляду до системи, яка базується на послугах у сім'ї та громаді (2013), Рекомендації Ради Європи щодо розвитку соціальних послуг, дружніх до дитини (2010).....

Інструкція встановлює порядок:

- своєчасного виявлення працівниками закладів охорони здоров'я дітей, які опинились в складних життєвих обставинах, чи мають їх ознаки;
- вжиття заходів щодо захисту дітей;
- усунення ризиків, пов'язаних з недбалим ставленням, жорстоким поводженням чи будь-яким видом насильства стосовно дитини або загрози їх вчинення, завданням шкоди життю та здоров'ю дитини.

1.1. Інструкція спрямовує зусилля працівників закладів охорони здоров'я на виявлення на ранньому етапі ознак складних життєвих обставин, в яких перебуває дитина чи її сім'я, та швидкого реагування на виявлені факти.

Інструкція є обов'язковою до виконання керівниками та працівниками закладів охорони здоров'я, в тому числі адміністрацією закладів охорони здоров'я, педіатрами, патронажними медичними сестрами, іншими фахівцями

1.2. У разі виявлення будь-яких фактів, які містять інформацію про загрозу життю і здоров'ю дитини через вчинення насильства або його реальної загрози; бездоглядність, нехтування першочерговими потребами дитини; залишення її без батьківського піклування тощо, будь-який працівник закладу охорони здоров'я згідно чинного законодавства має вжити заходи для безпеки дитини та протягом доби повідомити адміністрацію закладу охорони здоров'я.

Якщо інформація про дитину, яка має ознаки, перелічені у п.п. 2.1, 2.2, отримана у період вихідних (з

вечора п'ятниці до неділі) або святкових днів, заклад має повідомити службу у справах дітей протягом трьох діб або протягом дня, наступного після вихідних або святкових днів.

Розділ I. Дії адміністрації закладу охорони здоров'я щодо дитини, яка має ознаки перебування у складних життєвих обставинах

Адміністрація закладу охорони здоров'я:

- 1.1. щорічно забезпечує ознайомлення кожного працівника закладу з цією Інструкцією та оновлює контакти телефони служби у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, відділу кримінальної міліції у справах дітей;
- 1.2. забезпечує доступ працівників закладу охорони здоров'я та відвідувачів до довідково-інформаційних матеріалів щодо жорстокого поводження з дітьми та попередження насильства в сім'ї (у разі надання таких матеріалів службами та установами, відповідальними за профілактику насильства);
- 1.3. забезпечує первинне вивчення ситуації у разі надходження інформації стосовно дитини, яка потребує захисту, та за необхідності негайно повідомляє компетентні служби та органи, перераховані у п. для попередження, усунення загрози життю і здоров'ю дитини;
- 1.4. забезпечує ефективну взаємодію працівників закладу охорони здоров'я з іншими фахівцями, спрямовану на раннє виявлення кожної дитини, яка має ознаки перебування у складних життєвих обставинах та надання пакету необхідних послуг – в межах компетенції спеціалістів закладу та відповідно до потреб дитини і обставин ситуації. Зазначений пакет послуг включає:
 - медичний огляд та обстеження дитини, надання їй медичної допомоги,
 - надання рекомендацій батькам, особам, що їх замінюють, щодо догляду та лікування дитини,
 - проведення бесіди з батьками, особами, що їх замінюють, про недопущення дій або бездіяльності з боку дорослих, які призводять до погіршення стану здоров'я, затримки фізичного та психомоторного розвитку дитини;
 - інформування батьків, осіб, що їх замінюють, про можливість звернення за допомогою до служби у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо.
- 1.5. призначає з числа працівників закладу **координатора** з питань виявлення та захисту дітей, що страждають від жорстокого поводження.

Розділ II. Дії координатора з питань виявлення та захисту дітей, що страждають від жорстокого поводження, у разі отримання інформації про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин

Координатор у разі отримання інформації про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин, залежно від ситуації:

- 2.1. здійснює оцінку ситуації, оцінку потреб дитини шляхом проведення співбесіди з дитиною, її батьками, іншими значимими особами, співробітниками закладу, від яких надійшла інформація;
- 2.2. направляє повідомлення про дитину, яка опинилася в складних життєвих обставинах (згідно з Додатком), до відповідного підрозділу райдержадміністрації, виконкому міської ради, зокрема:

2.1. до служби у справах дітей у разі виявлення фактів щодо:

- 1) фізичного, психологічного та сексуального насильства над дитиною, систематичного недбалого ставлення до дитини з боку батьків, осіб, що їх замінюють, в тому числі залишення дитини, без догляду або у ситуації небезпеки; погіршення стану здоров'я дитини внаслідок вищезазначених факторів наявності ознак, що можуть вказувати на насильство над дитиною;
- 2) залишення дитини без належного догляду внаслідок довготривалого стаціонарного лікування, невідкладної госпіталізації батьків, на їх ув'язнення, зникнення без вісти, від'їзду на заробітки на тривалий термін, смерті тощо;
- 3) частих випадків перебування батьків, осіб, що їх замінюють, у стані алкогольного, наркотичного сп'яніння, що призводить до погіршення умов проживання та виховання дитини;
- 4) наявності у батьків дитини, осіб, що їх замінюють, ознак розладів психічного здоров'я, які впливають на їхню спроможність забезпечити належний догляд за дитиною відповідно до потреб останньої;
- 5) проживання дитини в антисанітарних умовах, що призводить або може призвести до погіршення стану її здоров'я;

- 6) частих випадків перебування в помешканні, де проживає дитина, сторонніх осіб з метою вживання алкоголю, наркотичних речовин; осіб, схильних до антисоціальної поведінки;
- 7) частого або постійного перебування дитини у занедбаному зовнішньому вигляді (брудний одяг, брудна шкіра та волосся тощо);
- 8) недоїдання дитини;
- 9) експлуатації дитини, втягнення її до жебракування, заохочення її до вживання алкоголю, наркотичних речовин;
- 10) інших фактів, які свідчать про існування загрози для життя та здоров'я дитини.

2.2. до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у разі виявлення:

- 1) вагітності дитини;
- 2) систематичного недотримання батьками, особами, що їх замінюють, санітарно-гігієнічних норм при догляді за дитиною (брудні шкіра та волосся дитини, брудний одяг та брудна білизна);
- 3) ознак, які вказують на загальну затримку розвитку, педагогічну занедбаність дитини внаслідок нездатності батьків забезпечити якісний догляд за нею;
- 4) систематичних (2 і більше разів) випадків вживання дитиною алкоголю, наркотичних або токсичних речовин;
- 5) ознак, які вказують на те, що мати, батько дитини, інший дорослий член сім'ї родини тривалий час перебуває у пригніченому емоційному стані, що впливає на їхню здатність забезпечити догляд дитини відповідно до потреб останньої;
- 6) ознак, які вказують на труднощі батьків, осіб, що їх замінюють, забезпечити належний догляд за дитиною, внаслідок обмеженого соціального досвіду;
- 7) інших ознак, які можуть вказувати на виникнення ризиків для життя та здоров'я, розвитку дитини;
- 8) ознак, які вказують на намір відмови породілля забрати дитину.

2.3. невідкладно повідомляє відділ/сектор ювенальної превенції у разі виявлення ознак про те, що:

- 1) батьки дитини, особи, що їх замінюють, інші особи залучають дитину до праці, яка є шкідливою для її здоров'я, має місце в урочний час або пов'язана з продажем алкоголю, тютюну тощо;
- 2) батьки дитини, особи, що їх замінюють, інші особи заохочують дитину до вживання алкоголю, наркотиків;
- 3) батьки дитини, особи, що їх замінюють, інші особи втягують або примушують дитину до жебракування, крадіжок тощо;
- 4) дитина зазнає фізичного, сексуального насильства.

Розділ III. Дії працівника закладу охорони здоров'я, якому стало відомо про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин

Працівник закладу охорони здоров'я, якому стало відомо про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин, має:

- 3.1. діяти в найкращих інтересах кожної дитини;
- 3.2. вжити негайних дій для безпеки дитини, нормалізації її емоційного стану (якщо це можливо);
- 3.3. створити умови для комфортного та конфіденційного спілкування з дитиною (що передбачає спілкування з дитиною наодинці, із врахуванням її вікових особливостей та дотримання поважного ставлення до неї);
- 3.4. проаналізувати отриману інформацію щодо дитини та виділити ймовірні ризики відповідно до переліку ознак та факторів, вказаних у розділі II;
- 3.5. визначити доцільність проведення додаткового медичного огляду, направлення дитини до інших фахівців закладу охорони здоров'я для проведення додаткового обстеження та надання медичної допомоги;
- 3.6. передати визначеному в закладі **координатору** інформацію про дитину, яка опинилася в складних життєвих обставинах, з метою планування подальших дій щодо її захисту. У разі наявності факторів, що загрожують життю і здоров'ю дитини та потребують негайного втручання - усно поінформувати відповідні служби та установи, зазначені у розділі IV;
- 3.7. в забезпечити нерозголошення службової інформації про дитину та її сім'ю іншим особам (за винятком фахівців, уповноважених на збір інформацію про ситуацію, у якій опинилась дитина, та надання їй допомоги).

Додаток 3.1

ОЗНАКИ, ЯКІ МОЖУТЬ ВКАЗУВАТИ НА СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ АБО РИЗИКИ ЩОДО ЇХ ВИНИКНЕННЯ

1. Ознаки насильства над дитиною:

1.1. навмисно завдані ушиби (синці), розташовані на таких частинах тіла: сідниці та нижній відділ спини (сліди від покарання широким плоским предметом), геніталії та внутрішній бік стегон; щоки (сліди ляпаса), мочки вух (сліди щипків), верхня губа та уздечка верхньої губи (сліди від примусового годування для дітей раннього та молодшого дошкільного віку), шия (сліди удушення); також сліди рук, які виникли в результаті натиску на шкіряний покрив; сліди укусів, завданих людиною (зокрема на стегнах, грудях, сідницях);

1.2. сліди, які мають характерну форму: ушиби (синці) видовженої форми (від ременю), ушиби (синці) петлеподібної форми (від складених у кілька разів шнура, армованого дроту, жгута, мотузки тощо);

1.3. інші сліди: ушиби (синці), нанесені тупими інструментами різної форми, сліди проколів від виделки, сліди від мотузки навколо кінцівок (зап'ястка, гомілки), сліди використання кляпу, сліди від «засосів»; множинні ушиби (синці) на різних етапах загоєння;

1.4. навмисно завдані травми кісток: звичайні переломи; переломи з утворенням відламків (переломи метафізу); спіральні переломи; переломи у формі «відерної ручки» (переломи метафізу); понадкісткові крововиливи та кальцифікація; переломи на різних етапах загоєння; повторні переломи в тих же місцях; незвичні переломи (ребра, лопатка, грудина);

1.5. навмисно завдані опіки: опіки від ошпарювання; опіки від утримання кінцівок над вогнем; сліди від цигарок чи палаючих сірників; опіки від контакту з нагрівальними приладами (решіткою обігрівача, електричною плиткою, радіатором); сліди від металевих клейм різної форми; опіки від примусового занурення в гарячу рідину (воду), зокрема на сідницях та проміжності;

1.6. навмисно завдані субдуральні гематоми: субдуральні гематоми, які виникають в результаті прямих ударів (переломи черепа, пухлини та ушиби волоссяної частини голови, ретинальні крововиливи); субдуральні гематоми, які виникають під впливом сильного струшування дитини (характеризуються відсутністю переломів черепа та ушибів волоссяної частини голови, наявністю ретинальних крововиливів, переломів довгих кісток). При огляді дитини враховують, що субдуральні гематоми ніколи не виникають спонтанно. Субдуральні гематоми у дітей вважаються навмисно завданими до тих пір, поки не буде доведено протилежне;

1.7. навмисно завдані травми голови: субдуральні гематоми; субарахноїдальні кровотечі; субгалеальні гематоми та/або травматична алопеція (втрата волосся, часткове облісіння); синці під очима;

1.8. навмисно завдані травми органів черевної порожнини: розрив печінки або селезінки; прорив кишечника; інтрамуральні гематоми дванадцятипалої кишки або прилеглої до неї тощей кишки; розриви кровоносних судин; травми підшлункової залози; травми нирок;

1.9. травми в області геніталій, включаючи, синці, сліди укусів, порізи або розриви, розтягнення піхви або прямої кишки, тріщини у прямій кишці, спухнення або почервоніння генітальних тканин;

1.10. наявність у дитини захворювань, що передаються статевим шляхом, висипи, свербіж або поранення в області геніталій та задньопрохідного отвору.

2. Ознаки, які можуть вказувати на зазнавання (піддається) дитиною жорстокого поводження та (або) потребують негайного реагування з боку співробітників закладу охорони здоров'я:

2.1. зовнішні запалення органів сечової системи; болісна дефекація або запори; інфекційні захворювання сечового міхура або сечовивідних шляхів;

2.2. підозрілі плями, кров або сім'я на нижній білизні, одязі або тілі дитини;

2.3. прагнення дитини приховати травми та обставини їх отримання; відмова дитини роздягатись; прагнення дитини носити одяг, що не відповідає сезону, в тому числі для того, щоб приховати сліди отриманих травм;

2.4. рання непояснювана вагітність, особливо у дівчат, поведінка яких не вказує на те, що вони мають статеві стосунки з ровесниками;

- 2.5. часті або постійні скарги дитини на головний біль, біль у животі;
- 2.6. повідомлення дитини, що один або обидва з батьків, інші члени сім'ї застосовують фізичне насильство щодо неї чи інші жорстокі покарання; погрожують вигнати її з дому та (або) перемістити до іншого місця проживання (віддати до інтернатного закладу, влаштувати до лікарні, помешкання інших родичів тощо);
- 2.7. негативне ставлення дитини до власного тіла, в тому числі навмисне спричинення нею собі тілесних ушкоджень, спроби суїциду;
- 2.8. судомна реакція (стискання) дитини на підняту руку;
- 2.9. реакція дитини страху, тривоги або огиди при контакті з дорослими;
- 2.10. суттєва невідповідність ваги дитини та зовнішнього вигляду віковій нормі;
- 2.11. відставання дитини у розвитку у всіх сферах (фізичному розвитку, розвитку дрібної моторики, пізнавальних здібностей, соціальних навичок та навичок міжособистісного спілкування, в емоційному розвитку) внаслідок педагогічної занедбаності;
- 2.12. стан хронічної втоми дитини;
- 2.13. яскраво виражена зацікавленість дитини темою статевих стосунків, обізнаність дитини у темі статевих стосунків, яка перевищує обсяг знань, притаманний її ровесникам; розповіді дитини про факти насильства або сексуальних домагань, які сталися з іншими дітьми;
- 2.14. мінлива поведінка дитини (різка зміна стану спокою та збудження); надмірне прагнення дитини до схвалення з боку дорослих, уникнення конфліктів та суперечок з іншими дітьми, надмірний прояв піклування щодо оточення;
- 2.15. агресивність дитини, схильність до асоціальних дій;
- 2.16. частий плач, апатія дитини, відсутність посмішки у дитини раннього віку; сповільнена реакція, відсутність проявів почуттів та емоцій, відсутність реакції на біль або образ; відсутність інтересу до оточення та навколишнього світу, відсутність ініціативи у стосунках з іншими людьми; прояву задоволення дитиною від приємних відчуттів; відмова від провідної діяльності у дитини відповідно до віку (дошкільний вік – ігрова діяльність; шкільний – навчальна; юнацький – спілкування); гіперактивна поведінка дитини, розсіяна увага, труднощі зі сном, інші ознаки хронічного тривожного стану;
- 2.17. занедбаний зовнішній вигляд дитини (невідповідність одягу сезону, брудний одяг, неприємний запах);
- 2.18. залишення дитини матір'ю або батьком під наглядом незнайомих осіб та (або) осіб, що перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;
- 2.19. залишення дитини дошкільного віку без догляду впродовж тривалого часу як у помешканні, так і на вулиці;
- 2.20. отримання дитиною травм(и), розладів здоров'я внаслідок залишення дитини без догляду;
- 2.21. ознаки вживання дитиною алкоголю, наркотичних речовин, повідомлення дитини або третіх осіб про схиляння її до вживання алкоголю, наркотичних речовин;
- 2.22. ігнорування батьками дитини, особами, що їх замінюють, рекомендацій лікаря, медичної сестри щодо догляду за дитиною раннього віку, забезпечення її належного лікування, обстеження, що призводить до погіршення стану здоров'я дитини, затримки її розвитку;
- 2.23. інші ознаки чи фактори, які, на думку спеціаліста, є специфічними для конкретної ситуації та несуть можливу загрозу по відношенню до дитини (наприклад: відмова батьків від госпіталізації дитини, яка потребує негайного медичного лікування).

3. Ознаки або фактори, які вказують на ймовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини:

- 3.1. ігнорування батьками, особами, що їх замінюють, рекомендацій співробітників закладу охорони здоров'я щодо догляду за дитиною, що може призвести до затримки розвитку дитини, погіршення її емоційного стану, стану здоров'я, соціальної ізоляції та інших несприятливих наслідків; при наявності небезпечної інфекції ігнорування батьками, особами, що їх замінюють, санітарно-гігієнічних норм та правил безпечної поведінки (що призводить до виникнення ризику інфікування дитини);
- 3.2. перебування батьків, осіб, що їх замінюють, під час контактів із співробітниками закладу у стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотичних речовин; повідомлення дітей, осіб, знайомих із сім'єю, про факти надмірного вживання батьками, особами, що їх замінюють, алкоголю, вживання

наркотичних речовин, азартних ігор;

3.3. систематичні прояви агресивної поведінки батьками дитини, особами, що їх замінюють, по відношенню до співробітників закладу охорони здоров'я, інших осіб;

3.4. наявність у матері чи батька, особи, що їх замінює, ознак пригніченого психоемоційного стану; розладу психічного здоров'я, що ускладнює процес догляду та виховання дитини; спроба одного із членів сім'ї здійснити акт суїциду або повідомлення дитини, іншої особи про такі погрози;

3.5. проживання дитини у помешканні, що перебуває в антисанітарному чи аварійному стані або належить до нежитлового фонду;

3.6. часте перебування сторонніх осіб в помешканні, де проживає дитина, , зокрема в стані алкогольного сп'яніння або схильних до азартних ігор, антисоціальної поведінки, в тому числі осіб, які повернулись з місць позбавлення волі, споживачів ін'єкційних наркотиків;

3.7. наявність в сім'ї домашнього насильства по відношенню до одного з її членів (одного з батьків, іншої дитини, іншої особи); постійна наявність в одного з батьків ознак фізичного насильства (синців тощо), жорстоке поводження батьків, осіб, що їх замінюють, з домашніми тваринами;

3.8. смерть батьків дитини або осіб, що їх замінюють;

3.9. інші ознаки чи фактори, які, на думку спеціаліста, є специфічними для конкретної ситуації та несуть можливу загрозу по відношенню до дитини.

4. Ознаки, які не вказуються на фізичне насильство над дитиною:

4.1. подрипини на обличчі у дітей раннього віку, нанесені дитиною власними нігтями;

4.2. синці на колінах та гомілкях, на лобі, на кістках, що виступають.

2.1 СІМЕЙНО ОРІЄНТОВАНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Сімейно орієнтований підхід передбачає об'єднання потенціалу і можливостей різних соціальних інституцій, працівників соціальної сфери, громадськості для запровадження на партнерських засадах комплексу інтегрованих послуг, що гарантують безпечний догляд за дітьми в їх власних будинках і громадах та забезпечення потреб дітей й молоді, їхню соціалізацію та участь, зміцнення інституту сім'ї, формування засад відповідального батьківства, підтримку найбільш вразливих громадян.

Сімейно орієнтована соціальна робота:

1. направлена на **зміцнення сім'ї**, де дитина відчуває себе у безпеці: у своїй домівці, оточенні, громаді, соціумі; суб'єкти соціальної роботи роблять усе можливе для того, щоб виявляти та розвивати можливості сім'ї; максимально розкривати потенціал сім'ї як єдиного організму та її окремих членів.
2. заохочує **прагнення сім'ї до автономності**. Вона поважає та підтримує право сім'ї керувати своїм життям, сповідувати власні цінності, дотримуватися своїх культурних традицій та самостійно приймати рішення про те, що потрібно батькам та їхнім дітям, за умови, що ці рішення не наражають дітей на ризик отримання ними серйозної шкоди.
3. визнає, що головне завдання суб'єктів соціальної роботи – це **захист дитини від жорстокого поводження**; дії та рішення, які приймаються щодо дитини - лише у її **найкращих інтересах**, а пріоритетом має бути біологічна сім'я, якщо, при певних зусиллях дитина може бути убезпечена від жорстокого поводження вдома. Вирішувати це завдання необхідно по можливості шляхом зміцнення сімей та мобілізації їхнього внутрішнього потенціалу для захисту та виховання дітей. Це дозволяє не лише захистити дітей від насильства та нехтування їхніми потребами, але не допустити виникнення психологічної травми, яка є неминучим наслідком вилучення дитини із сім'ї.
4. Якщо дитина виховується не у своїй біологічній сім'ї, представники соціальних служб намагаються **залучити біологічних батьків** до планування її влаштування, допомагають їм підтримувати зв'язок з дитиною та разом з ними розробляють та реалізують план возз'єднання. Однак інколи, не дивлячись на усі зусилля спеціалістів, це може виявитися неможливим. Тому сімейно орієнтований підхід дозволяє більш виважено підійти до

аналізу потреб, проблем, обмежень, сильних сторін та ресурсів сім'ї та розробити план роботи, який буде не лише захищати дитину, але і допомагати сім'ї досягати продуктивних змін. При цьому такий план може передбачати вилучення дитини із сім'ї, якщо це потрібно, для того щоб забезпечити її захист. Врешті, коли возз'єднання дитини з біологічними батьками неможливе, то спеціалісти якомога швидше знаходять для таких дітей постійні сім'ї, не використовуючи інституції та **застосовують сімейно орієнтовані методи роботи** для того, щоб підтримувати їх та забезпечити постійність у житті дитини (опіка, усиновлення, ПС, ДБСТ).

ПРАВА БАТЬКІВ ТА БАТЬКІВСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Сімейний кодекс України чітко декларує, що в переважній більшості саме батьки *можуть і повинні приймати рішення*, що відповідають найкращим інтересам дитини. Однак права батьків стосовно дитини не є абсолютними, вони є *умовними*. Це означає, що права батьків обумовлені дотриманням низки вимог, як-от: забезпечення дітям мінімального догляду, турботи, створення безпечних умов для проживання, набуття освіти.

З іншого боку, *права дітей – абсолютні*. Це означає, що права дітей на безпечне, стабільне, постійне середовище, на мінімальний догляд і турботу з боку батьків є непорушними.

Отже, права дитини мають переважну силу порівняно з правами батьків, водночас права батьків не повинні обмежуватися ні за яких умов, крім випадків, коли це єдиний спосіб захистити дитину, гарантувати її безпеку.

Батьківська компетентність – це здатність і готовність батьків/одного з них до догляду, виховання і розвитку дитини, що будується на відповідних знаннях, цінностях, вміннях та досвіді. Своєрідними показниками батьківської компетентності є: елементарний догляд, гарантія безпеки, емоційне тепло, стимулювання, життєві цінності і обмеження.

Основою формування батьківської компетентності у будь-якої людини є приклад та поведінка її власних батьків. Батьки, чиє дитинство пройшло поза сім'єю, чи у сім'ї, де їхні батьки зневажливо ставилися до дитини, нехтували її потребами, звичайно потребуватимуть допомоги та підтримки у формуванні батьківської компетентності.

Дуже сприятливим періодом для формування батьківської компетентності є період вагітності та очікування подружжям дитини. Саме в цей час батьки найбільшою мірою готові сприймати інформацію про особливості догляду та виховання дитини та про батьківську відповідальність.

Формування батьківської компетентності це тривалий процес, який пов'язаний зі змінами потреб, віковими кризами дитини, які потребують нових вмінь та знань, зміни поведінки батьків, форм та методів взаємодії з дитиною. Тому спеціалістами соціальної сфери (фахівцями із соціальної роботи, вчителями, вихователями, психологами, лікарями, культорганізаторами, бібліотекарями тощо) активними батьками, представниками громадськості сприяти створенню в громадах різноманітних форм роботи з формування та підтримки батьківської компетентності, створення на базі соціальних об'єктів різноманітних місць для неформального спілкування, консультування, проведення позитивного сімейного дозвілля, навчання позитивному батьківству.

Зазначене вище є надзвичайно важливим, оскільки батьківська компетентність – це певною мірою відповідальність батьків перед підростаючою особистістю; це їхня здатність забезпечити благополуччя та безпеку дитини.

БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА БЕЗПЕКА ДИТИНИ

Потреби дитини – це певні умови, які забезпечують базову підтримку життєдіяльності дитячого організму, розвиток дитини як особистості.

Благополуччя дитини – це стан задоволення (задоволеності) потреб дитини, тобто забезпеченості її прав й особистісної успішності (здатності досягати поставлених цілей, долати труднощі, мати заслужене визнання в колективі, розвивати власну особистість).

Для досягнення благополуччя дитині необхідні:

- сім'я, відчуття любові, емоційного тепла від батьків чи осіб, які їх замінюють; постійність такої турботи;
- позитивне спілкування, стабільні довірливі стосунки з родичами, однолітками та іншими значущими особами;
- повноцінне харчування, відпочинок, оптимальні фізичні навантаження та медичний супровід;
- сформовані духовно-моральні цінності, розвинені соціальні навички, вміння адаптуватися до зміни обставин та суспільних реалій;
- розвинена здатність самоусвідомлювати себе як особистість та презентувати себе іншим, самостійно вчитися та самореалізовуватися у різноманітних сферах.
- мати можливість висловлювати свою думку та приймати рішення.

Безпека – стан захищеності особи чи групи; наявність способів задоволення потреб особистості, захисту її прав.

Відчуття безпеки – це відчуття стабільності і впевненості, можливість в цілому прогнозувати те, що відбудеться завтра, впливати на власне життя і контролювати певні події.

Стан безпеки обумовлюється низкою факторів. Так, стан *безпеки* дорослого члена сім'ї буде залежати від поведінки, стану здоров'я членів інших членів сім'ї, і в свою чергу впливатиме на безпеку дитини. З іншого боку – дитина лише тоді відчуватиме себе у безпеці, коли за нею доглядатиме безпечний дорослий, коли вона житиме в безпечних стабільних умовах.

Безпека дитини = Безпечна дитина + Безпечні батьки/сім'я + Безпечне середовище

Для дитини мають бути створені різні безпечні середовища:

- квартира, будинок, двір, де живе дитина;
- ДНЗ (дитячий садок), ЗНЗ (школа), лікарня, ПНЗ (позашкільний навчальний заклад), спортивна секція тощо;
- дорога до школи, дитячого садка;
- Інтернет, телебачення тощо.

Батьки зобов'язані дбати про створення безпечних та сприятливих умов/середовищ для дитини, а суб'єкти із соціальної роботи мають сприяти їм у цьому шляхом відповідного навчання, інформування, посередництва, представництва інтересів тощо.

Батьки, спеціалісти соціальної сфери (соціальний педагог, психолог школи, де навчається дитина, вихователь дитячого садка, сімейний лікар, соціальний працівник/фахівець із соціальної роботи в громаді чи працівник ССД, який веде випадок цієї дитини) мають навчати дітей безпечній поведінці та діям у разі виникнення небезпеки.

Особливо потрібно дбати про безпеку дітей, чиї батьки не повною мірою виконують свої батьківські обов'язки. Така дитина має знати, хто може прийти їй на допомогу із рідних, родичів, сусідів, спеціалістів, вміти зателефонувати у разі потреби комусь із зазначених осіб.

УЧАСТЬ ДИТИНИ В УХВАЛЕНІ РІШЕНЬ

Право на участь виражається насамперед у *праві кожної дитини на вільне висловлювання особистої думки*, формування власних поглядів, отримання інформації, що відповідає її віку, а також можливості особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, суб'єктів із соціальної роботи за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів (статті 9 Закону України "Про охорону дитинства").

Українське законодавство містить низку положень щодо права дитини бути почутою у випадках:

- зміни батьками прізвища дитини, яка досягла семирічного віку (стаття 148 СК);
- коли батько змінив своє ім'я (по-батькові дитини, яка досягла чотирнадцяти років, змінюється тільки в разі її згоди – стаття 149 СК);

- зміни місця проживання (місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за загальною згодою батьків і самої дитини. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, якій виповнилося чотирнадцять років, визначається нею самостійно – стаття 160 СК);
- призначення опікуна, піклувальника (стаття 244 СК), влаштування в прийомну сім'ю або в дитячий будинок сімейного типу (статті 253, 256, 257 СК) та ін.

Однією з інституцій, де дитина має право брати участь у процесі ухвалення рішень, є суд, де дитини має бути вислуханою і почутою.

Для успішної реалізації права дитини на участь необхідні відповідне ставлення та реагування на дитину усіх дорослих, *й насамперед батьків*.

Участь дитини в житті суспільства – це членство в дитячих громадських організаціях (таке право з'являється з 6 років) чи створення таких організацій (з 15 років); участь в діяльності органів учнівського самоврядування; участь у соціально значущих проектах, акціях, програмах тощо.

Участь дітей та молоді в житті громади дає чимало переваг як самим підростаючим особистостям, так і громаді. Діти та молодь розуміють процедуру ухвалення та впровадження рішень, розкривають свій лідерський потенціал, знаходять нові шляхи для самореалізації, розширюють мережу соціальних контактів. Натомість, в результаті участі, у громаді зростає кількість волонтерів, виникають молодіжні ініціативи, з'являються молоді лідери, зростає до них довіра. Батьки і члени громади набувають поваги до поглядів, думок дитини, її прав, підвищуючи таким чином значення її голосу; діти визнаються тими, які здійснюють позитивний внесок у громаду і суспільство.

Дослідник Р. Харт обґрунтував вісім сходинок «Драбини участі»:

- 1-а сходинка – маніпуляція (діти не мають реального розуміння проблеми, роблять чи говорять те, що хочуть від них дорослі);
- 2-га – декорація (діти беруть участь у заходах, подіях, але не усвідомлюють їх значення);
- 3-я – пасивна участь дітей у прийнятті рішень – Балаканина (діти висловлюються щодо проблем, проте реальні кроки щодо впровадження висловлених ідей не здійснюються);
- 4-а – призначення дорослими й інформування (дорослі запрошують дітей до участі, але діти обмежені лише інформацією, що їй надають дорослі);
- 5-а – консультування й інформування (діти виступають консультантами проекту);
- 6-а – рішення приймаються за ініціативою дорослих разом з дітьми;
- 7-а – рішення приймаються за ініціативою дітей під керівництвом дорослих;
- 8-а сходинка – рішення приймаються за ініціативою дітей у партнерстві із дорослими.

1–3-ю сходинок Р. Харт називає "неучасть", 4–5-у – "формальною участю", 6–8-а – "реальною участю". У сучасному тлумаченні сходинок (рівні) формальної участі називають: 4 – скерування участі та інформування, 5 – узгодження дій та інформування; сходинок реальної участі називають: 6 – спільне прийняття рішень, 7 – підтримка ініціативи, 8 – рівноправне партнерство.

Необхідно забезпечити участь дитини, тому що:

- потрібно поважати фундаментальне право дітей на участь в ухваленні рішень, що безпосередньо їх стосуються. Лише коли ми навчимося чути дитину, тоді зрозуміємо її потреби, сприятимемо її розвитку;
- заохочення дітей до участі може стати надзвичайно корисним досвідом для дитини з терапевтичної точки зору (для підняття власної самооцінки, зростання авторитету, зміцнення стосунків);
- приклади дитячої участі доводять, що залучення дітей до процесів ухвалення рішень зазвичай призводить до набагато кращого та ефективнішого вибору послуг («дизайну послуг»), адже діти іноді мають інші погляди на свою ситуацію та на власні потреби.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ

Забезпечення *найкращих інтересів дитини* – дії та рішення, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини, відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної й етнічної приналежності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня розвитку, що може її висловити¹¹.

Запровадження принципу забезпечення найкращих інтересів дитини має спонукати органи влади та місцеві громади, спеціалістів, дотичних до забезпечення прав дітей, приймаючи те чи інше рішення, прогнозувати його наслідки та тестувати їх на відповідність найкращим інтересам дитини.

Беручи до уваги ключове твердження Конвенції ООН про права дитини, що дитині для її гармонійного розвитку необхідно зростати в сімейному оточенні в атмосфері щастя, любові і розуміння, виокремлюють два основних положення забезпечення найкращих інтересів дитини:

1. Збереження цілісності сім'ї та утримання від вилучення дитини з неї.
2. Якщо дитина все ж вилучена з сім'ї, забезпечення подальшого догляду/опіки, що сприятиме її гармонійному розвитку.

Отже, для найкращого забезпечення інтересів дитини:

- всі зусилля повинні бути насамперед спрямовані на те, щоб дитина виховувалася в *рідній здоровій сім'ї*. Для цього держава повинна забезпечити для сімей доступ до усіх необхідних послуг, які б підтримували їх у виконанні батьківських обов'язків;
- особлива увага повинна приділятися *вразливим сім'ям з дітьми* (йдеться про різнобічну підтримку сімей з дітьми, в т. ч. активізації їх активної життєвої позиції, ініціативності, партнерської взаємодії з фахівцями соціальної сфери).

Відтак, з практики можна навести багато прикладів рішень, які не були прийняті в найкращих інтересах дитини – тобто, непродуманих, безвідповідальних, які погіршили стан дитини, обмежили її права, доступ до освіти чи стали причиною розлучення дитини з батьками, протиправної поведінки дитини тощо.

Із практики!

1. Відсутність в тій чи іншій громаді послуг інклюзивної освіти спонукає направлення дітей з особливими потребами до спеціальних інтернатних закладів, що порушує право дитини на сім'ю, проживання в своїй громаді;
2. Застарілі підходи визначення потреб дитини при допомозі акту обстеження житлово-побутових умов призводять до хибних судових рішень, які ухвалюються при розлученні подружжя та визначенні того з батьків, з ким буде проживати дитина. При цьому не береться до уваги прив'язаність дитини до батьків, особливо, якщо дитина ще не досягла 10 річного віку, коли її думка заслуховується в судді.
3. Влаштування дітей, які потрапили у складні життєві обставини, до центру соціально-психологічної реабілітації, інтернату є рішенням батьків чи органу опіки та піклування. При цьому думка дитини, навіть інформування, пояснення дитині не є обов'язковим і не фіксується. Більшість дітей потрапляють до цих закладів не тому, що є така потреба у дитини, а тому що батьки не виконують чи не здатні виконувати свої обов'язки, а відповідні спеціалісти не надали їм своєчасну кваліфіковану підтримку, що погіршило ситуацію і призвело до вилучення дитини. Після завершення перебування в інтернаті такі діти, часто не маючи вибору, повертаються в ті ж самі родини, які ще більше деградували.

ІНТЕГРОВАНІ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ

Поняття "соціальні послуги" в широкому сенсі цього слова розуміються як будь-які дії спрямовані на підтримку соціальної, економічної та територіальної єдності, високого рівня зайнятості, соціального включення та економічного зростання¹². Важливими функціями таких універсальних

¹¹ Закон України «Про охорону дитинства», ст. 1 «Визначення термінів»

¹² Communication of General Interest [COM(2007)725], 2007 – p.3.

соціальних послуг є профілактика та соціальна інтеграція, найчастіше охоплюють все населення, незалежно від їх забезпеченості та доходів і спрямовані на поліпшення якості життя та забезпечення соціального захисту населення.

У вузькому значенні термін “соціальні послуги” використовуються як персональні соціальні послуги, що орієнтовані на індивідуума, спроектовані для задоволення життєво-важливих потреб, зокрема потреб вразливих категорій громадян; такі послуги забезпечують захист від загальних та специфічних ризиків та допомагають подолати складні особисті кризові ситуації та виклики; вони також надаються сім'ям у контексті підтримки їхньої ролі у піклуванні за дітьми та літніми членами сім'ї, а також людьми з інвалідністю та компенсацію можливих відмов у функціонуванні сім'ї; вони є ключовими інструментами захисту основних прав та гідності людини¹³.

Отже, **соціальна послуга** – цілеспрямовані та спроектовані дії суб'єктів соціальної роботи для задоволення життєво важливих потреб конкретної особи, сім'ї, що забезпечують її соціальні права та самостійність життєдіяльності.

Інтегрований підхід вимагає переходу від вузького погляду: «Ми робимо для отримувача тільки те, що входить в наші обов'язки і можливості» до широкого: «Ми прагнемо досягти цілей, і для цього шукаємо можливості і залучаємо ресурси з усіх доступних джерел, в тому числі, отримувача та його найближчого оточення».

Базовим рівнем входження в систему соціального захисту для жителів ОТГ, має бути старостинський округ, на рівні якого забезпечується доступ до:

- адміністративних послуг соціального спрямування всіх жителів (прийом документів на оформлення соціальних виплат, допомог, субсидій, пенсій, тощо) за рахунок функціонування фронт-офісу (старостату) та взаємодії із ФСР;
- соціальних послуг з підтримки сімей з дітьми, осіб, які потрапили в складні життєві обставини, що забезпечується шляхом виконання ФСР своїх професійних (функціональних) обов'язків, в тому числі, надання ним послуг у процесі ведення випадку; скеруванням, замовленням необхідних для отримувача послуг, координації їх надання іншими надавачами, моніторингу впливу на отримувача;
- послуг догляду на дому, персонального помічника, персонального співбесідника для осіб поважного віку, тяжко хворих, людей з інвалідністю, що забезпечується скеруванням ФСР і створенням віддалених робочих місць надавачем послуг (заклад, установа, ГО, фізична особа-підприємець);
- послуг екстреного втручання та захисту, що передбачають послуги для дітей, сімей, осіб, які потерпають від насильства, жорстокого поводження, загострення психічних розладів, переживань у зв'язку з трагічними подіями, втратою близьких тощо. Такі послуги забезпечуються ФСР, ССД, за підтримки старости, поліції, інших суб'єктів соціальної роботи.

Основний пакет послуг зосереджений на рівні громади, де соціальні послуги можуть надаватися комунальними та недержавними суб'єктами, фізичними особами-підприємцями, громадськими та релігійними організаціями тощо із залученням кваліфікованих спеціалістів більш вузького профілю (психолог, логопед, фізіотерапевт, ерготерапевт, юрист, реабілітолог, ігротерапевт тощо).

Забезпечення надання соціальних послуг на рівні ОТГ передбачає формування та функціонування мережі надавачів соціальних послуг, що здійснюють соціальну роботу та надають соціальні послуги в громаді.

2.2 ВЕДЕННЯ ВИПАДКУ (КЕЙС_МЕНЕДЖМЕНТ)

¹³ European Commission Biennial Report on social services of general interest, 2008

Основною технологією професійної соціальної роботи, яка спрямована на подолання чи мінімізації СЖО клієнта в найбільш оптимальний спосіб є **ведення випадку** (або інша назва – кейс-менеджмент). Товариство кейс-менеджменту Америки визначає “кейс-менеджмент як процес оцінки, планування та забезпечення послугами, що відповідають потребам клієнта, який здійснюється шляхом комунікацій та пошуку доступних ресурсів для досягнення якісних та ефективних результатів”.

Ведення випадку – важливий *методом професійної соціальної роботи*, в центрі уваги якого є потреби конкретного отримувача послуг. Працівники та ресурси різних служб та установ незалежно від підпорядкування об’єднуються задля допомоги отримувачу у вирішенні його проблем, мінімізації негативних наслідків, ухвалення рішень в найкращих інтересах дитини тощо.

Отже, **ведення випадку** – спосіб організації надання соціальних послуг отримувачу, за якого визначений спеціаліст оцінює потреби, планує, організовує та координує процес надання соціальних послуг, у тому числі з іншими надавачами, проводить моніторинг та оцінює результативність наданих послуг, залучає отримувача та його соціальне оточення до взаємодії та стимулює до самостійності у процесі подолання, мінімізації складних життєвих обставин.

Обов’язковим компонентом в процесі ведення випадку є узгоджений, логічно-послідовний алгоритм дій, що передбачає ідентифікацію (визначення) отримувача послуг та оцінку його потреб, прийняття рішення та укладання договору про надання послуг, створення команди та розробку індивідуального плану роботи, перегляд, моніторинг та оцінку якості наданих послуг. Кожен етап передбачає обов’язкові процедури і певні послуги відповідно до потреб отримувача та з урахуванням поточної інформації. Дії та заходи наступного етапу базуються на результатах попереднього.

Розрізняють **4 типи складності випадку**: простий, середньої складності, складний і екстрений. Критерії, за якими визначається складність випадку¹⁴:

- характер впливу СЖО на стан та потреби дитини;
- здатність батьків, осіб, що їх замінюють та їх потенціал щодо задоволення потреб дитини;
- вплив факторів сім’ї та середовища на задоволення потреб дитини/особи;
- тривалість існування проблеми;
- усвідомлення дитиною/особою/її опікуном/сім’єю наявності та причин СЖО, готовність до співпраці з надавачами послуг

Процес ведення випадку має міждисциплінарний характер і передбачає відповідний алгоритм дій.

¹⁴ Наказ Мінсоцполітики України № 1005 від 13.07.18

АЛГОРИТМ ВЕДЕННЯ ВИПАДКУ ВІДПОВІДНО ДО ЙОГО СКЛАДНОСТІ

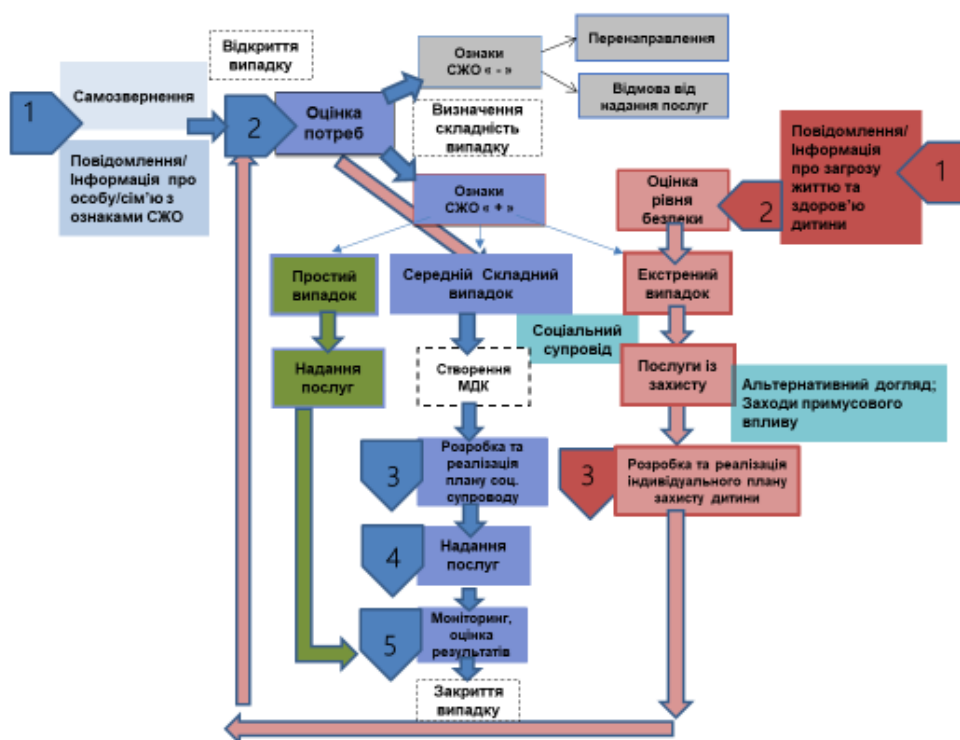
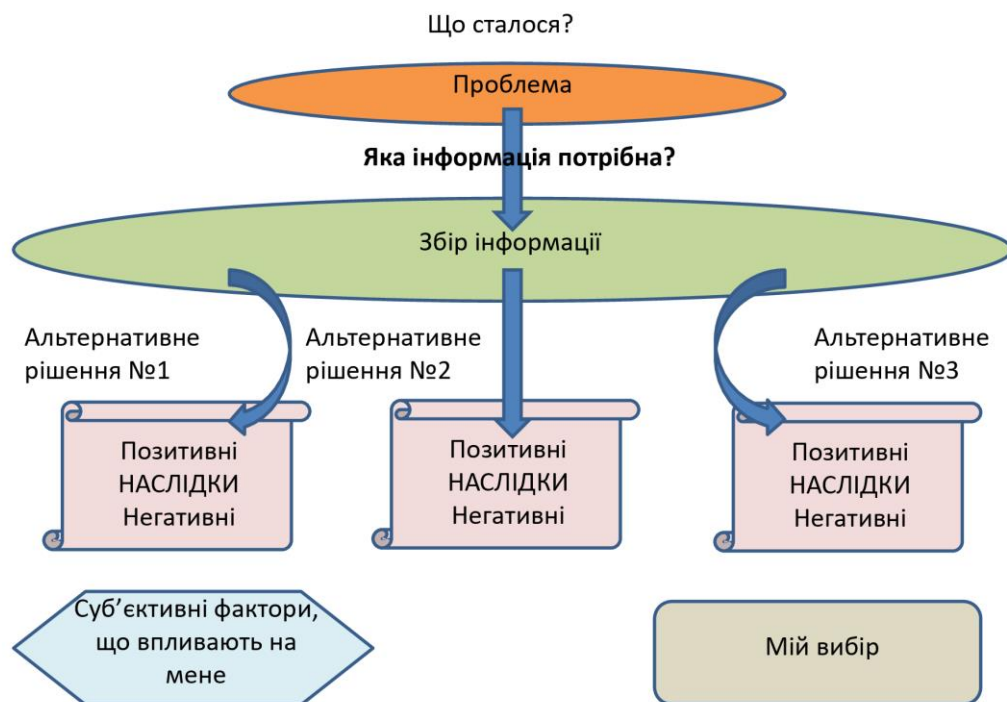

СХЕМА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

2.3 ПОСЛУГА ПАТРОНАТУ НАД ДИТИНОЮ

Патронат над дитиною – це комплексна послуга, що передбачає тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини **в сім'ї патронатного вихователя** на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин.¹⁵

Мета патронату: забезпечити безпечні та сприятливі умови догляду та виховання дитини на період вирішення проблем, криз, які виникли в її сім'ї, сприяння якнайшвидшому поверненню дитини до батьків, а в разі неможливості підготовка до усиновлення або влаштування в одну із сімейних форм виховання.

Патронатний вихователь має бути готовим негайно прийняти у своїй сім'ї дитину/дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах. На даний час такі діти, у разі відсутності близьких родичів, направляються до притулків, центрів соціально-психологічної реабілітації (ЦСПР), будинків дитини, дитячих будинків, інтернатів (як правило, обласного підпорядкування), які значно віддалені від місця проживання дитини, що ускладнює її контакти з родиною.

Термін перебування під патронатом визначається потребами дитини та залежить від складності життєвих обставин, які спричинили її влаштування, але **не має перевищувати 3 місяці**. Практика показує, що в окремих випадках є потреба в подовженні термінів, але такі дії виключно за рішенням органу опіки та піклування після перегляду справи дитини та її батьків, при цьому мають бути враховані психологічні особливості розвитку дитини та її думка, якщо вона досягла відповідного віку. **Загальний термін** перебування дитини в патронаті **не повинен перевищувати 6 місяців**.

Хто потребує послуги патронату?

Діти, які потрапили в складні життєві обставини та за різних обставин певний час не можуть перебувати у власній сім'ї або їхні батьки чи особи, які їх заміняють, не можуть піклуватись про них, в тому числі:

- новонароджені діти, від яких відмовились батьки;
- підкинуті, безпритульні діти;
- діти з сімей, в яких існує загроза їх життю та здоров'ю;
- діти, які зазнали насильства, жорстокого поводження;
- діти, батьки або особи, які їх заміняють, померли, пропали безвісті.

NB! Одночасно до сім'ї патронатного вихователя можуть бути влаштовані тільки діти, які є між собою рідними братами та сестрами, або діти, які виховувалися в одній сім'ї.

Як дитина влаштовується в патронат?

- **за згодою її батьків/законних представників;**
- **за письмової заяви дитини**, у разі, коли вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити;
- **за письмової заяви батьків** про тимчасові обставини, які перешкоджають спільному проживанню;
- **без згоди її батьків/законних представників за наявності:**
 - рішення про негайне відібрання дитини;
 - акта про покинуту чи знайдену дитину, дитину, яку батьки відмовилися забрати з пологового будинку, іншого медичного закладу;
 - у разі відсутності відомостей про місце перебування батьків/законних представників;
 - за наявності безпосередньої загрози життю чи здоров'ю дитини що підтверджено актом проведення оцінки рівня безпеки дитини.

¹⁵Постанова кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 148 «Про деякі питання здійснення патронату над дитиною. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/936-19>

Фінансування послуги з патронату дитиною забезпечується за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам.¹⁶ За надання послуги патронатний виховатець щомісяця отримує: грошове забезпечення в розмірі 5-ти прожиткових мінімумів для працездатних осіб; при влаштуванні 2-х і більше дітей віком до 1 року, неповнолітньої вагітної, дитини з ВІЛ грошове забезпечення збільшується на 10% за кожну дитину та категорію, але сумарно не перевищує 50%; соціальну допомогу на утримання та виховання дитини в розмірі 2-х прожиткових мінімумів відповідно до віку дитини; сплату єдиного внеску за загальнообов'язкове державне соціальне страхування за патронатного вихователя.

Хто може бути патронатним вихователем?

Може бути повнолітня особа, яка є громадянином України, має досвід виховання дітей, спільно з добровільним помічником пройшов/ла навчання за програмою підготовки патронатних вихователів та зі згоди всіх повнолітніх членів сім'ї, які проживають у помешканні, уклала договір про надання послуги патронату з відповідним органом опіки та піклування.

Патронатними вихователями не можуть бути особи, зазначені у статті 212 Сімейного кодексу України, а також особи, чиї діти були засуджені, перебувають/перебували у конфлікті з законом.

*Патронатними вихователями можуть бути особи, які перебувають на обліку в центрі зайнятості, займаються підсобним господарством, вийшли на пенсію, мають інші статті доходів.

Патронатний виховатець не може поєднувати надання послуг патронату над дитиною з іншими видами діяльності, які перешкоджатимуть якісному виконанню умов договору про патронат над дитиною.

2.4 ВЛАШТУВАННЯ ДИТИНИ В СІМЕЙНІ ФОРМИ ВИХОВАННЯ

Діти, які влаштовуються в **сімейні форми виховання** (усиновлення, опіка/піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу) обов'язково мають статус дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування. **Статус дитини-сироти** надається дітям, у яких померли або загинули батьки, що підтверджується свідоцтвом про смерть кожного з них.

Статус дитини, позбавленої батьківського піклування, надається дітям:

- ✓ батьки яких позбавлені батьківських прав, що підтверджується рішенням суду;
- ✓ які відібрані у батьків без позбавлення батьківських прав, що підтверджується рішенням суду;
- ✓ батьки яких визнані безвісно відсутніми, що підтверджується рішенням суду;
- ✓ батьки яких оголошені судом померлими, що підтверджується свідоцтвом про смерть, виданим органами реєстрації актів цивільного стану;
- ✓ батьки яких визнані недієздатними, що підтверджується рішенням суду;
- ✓ батьки яких відбувають покарання в місцях позбавлення волі, що підтверджується вироком суду;
- ✓ батьки яких перебувають під вартою на час слідства, що підтверджується постановою суду;
- ✓ батьки яких знаходяться у розшуку органами внутрішніх справ, пов'язаному з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, що підтверджується ухвалою суду або довідкою органів внутрішніх справ про розшук батьків та відсутність відомостей про їх місцезнаходження;
- ✓ у зв'язку з тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, що підтверджується висновком медико-соціальної експертної комісії про наявність у батька, матері хвороби, що перешкоджає виконанню ними батьківських обов'язків, виданим у порядку, встановленому МОЗ;
- ✓ підкинутим, батьки яких невідомі, покинутим у пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яких відмовилися забрати з цих закладів батьки, інші родичі, про що складено акт за формою, затвердженою МОЗ і МВС.

¹⁶ Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення патронату над дитиною» від 16.03.2017 №148

3.1 Інтегрована система надання соціальних послуг

Побудова інтегрованої системи надання соціальних послуг на рівні ОТГ має базуватися на таких цінностях:

- **Безпека дитини передусім.** Створення у громадах безпечних та комфортних умов для зростання дітей з урахуванням їх потреб. Дотримання підходу «дитина в безпечній сім'ї та безпечному середовищі».
- **Сім'я найкраще середовище для розвитку дитини.** Ідея збереження та зміцнення сім'ї як основного інституту успішної, позитивної соціалізації дитини як особистості має стати найважливішою цінністю, яка консолідує громаду.
- **Батьківство – важливий обов'язок.** Формування свідомої відповідальності батьків за виховання дітей завдяки знанням, умінням та батьківським навичкам, які формуються шляхом реалізації державної сімейної політики та системної роботи в громадах.
- **Поважна та гідна старість.** Допомога літнім людям – це інвестиція, а не пожертва. Старість – це не минуле, а це неоціненний життєвий досвід, який має практичну цінність.
- **Кожен житель громади – це ресурс.** Створені умови для реалізації потенціалу людям з особливими потребами, дітям, молодим людям, людям поважного віку. Кожна людина може бути рушійною силою для розвитку громади, поліпшення якості життя, якщо її навички/таланти/чесноти належно використовуються для добробуту спільноти.
- **Самоорганізація мешканців громади** для спільного вирішення локальних проблем.
- **Відповідальна громада.** Це громада, яка усвідомлює свою відповідальність за негаразди та не гідні чи неправомірні вчинки її членів, вживає заходів для їх мінімізації, перевиховання осіб, які їх вчинили.

Інтегрована система надання соціальних послуг є загально визнаним та високо ефективним підходом до організації надання соціальних послуг і задоволення потреб громадян. Її суть полягає в узгоджені та координації функцій та заходів суб'єктів різних рівнів управління (рівень «системи»), які працюючи синхронно та узгоджено, забезпечують комплексний та економічно ефективний підхід до розв'язання проблемних ситуацій, попередження та/чи усунення соціальних ризиків і вразливості громадянина (рівень «людини») (Рис. 3.1.1).

Світовою практикою доведено, що успішною та ефективною інтеграція на рівні громад буде лише внаслідок послідовного здійснення чотирьох інтеграційних завдань з формування моделі інтегрованої системи надання соціальних послуг, що схематично зображено на Рис. 3.1.2.

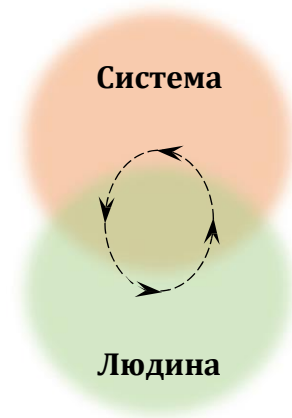

Рис. 3.1.1 Рівні інтеграції

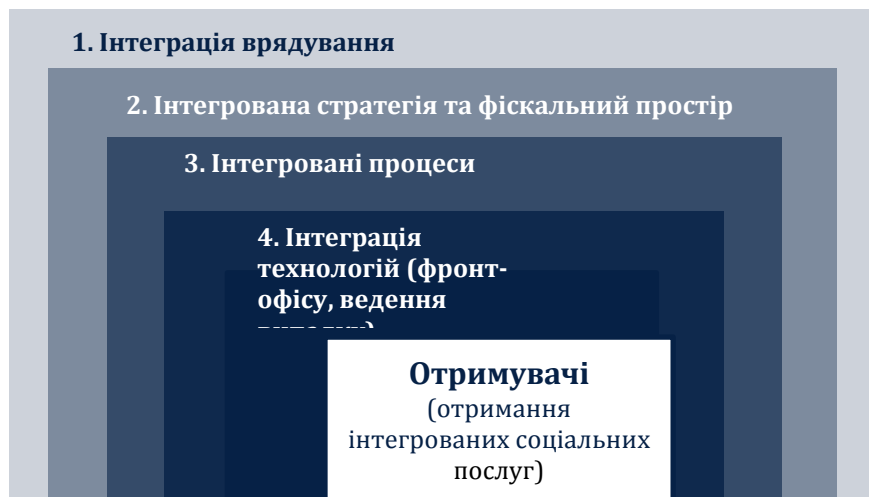

Рис. 3.1.2 Модель інтегрованої системи надання соціальних послуг на рівні ОТГ

- (1) **Інтеграція врядування** – забезпечення того, що всі компоненти системи створені і працюють. Головне завдання цього кроку полягає у формуванні відповідної організаційної структури управління і структурних підрозділів, які мають відповідний мандат на реалізацію функцій визначення потреб планування і управління сферою соціального захисту.
- (2) **Інтегрована стратегія** – процес гармонізації політики та програм, що мають взаємопов'язані цілі. Це загальний концептуальний та адміністративний підхід для організації та реалізації заходів соціального захисту, як вертикально в рамках однієї галузі, так і горизонтально у кількох галузях. Стратегічне планування та програмно-цільове бюджетування є основою для розробки інтегрованої стратегії.
- (3) **Інтегровані процеси** – визначені або створені під час інтеграції процеси та прийняті правила і процедури їх застосування в процесі організації надання послуг конкретній людині (для прикладу, єдина інформаційна система управління; міжвідомча та міждисциплінарна взаємодія; єдиний формат оцінки потреб; єдина програма підготовки та підвищення кваліфікації кадрів тощо);
- (4) **Інтегровані технології** (у тому числі інтеграція фронт-офісу) – застосування тих технологій, які виступають інструментами інтеграції. Наприклад, широке використання фронт-офісів або так званого «єдиного вікна» для потреб системи соціального захисту і організації надання соціальних послуг суттєво сприяє інтеграції усіх систем на структурних підрозділах ОТГ. Використання технології ведення випадку, оцінки потреб особи чи сім'ї є основою взаємодії різних надавачів послуг.

ІНТЕГРОВАНЕ УПРАВЛІННЯ

Процес інтеграції врядування передбачає, перш за все, максимальне залучення територіальних громад в усі процеси забезпечення життєдіяльності, у тому числі й соціального захисту. Це означає наділення їх правами самостійно вирішувати питання організації здійснення соціальної роботи, надання соціальних послуг, в тому числі, шляхом мобілізації зусиль та ресурсів всіх суб'єктів господарювання, що є на території громади.

Розширення спектру самоврядних повноважень зумовлює нагальну необхідність посилення відповідальності органів місцевого самоврядування за їх здійснення та також формування відповідної організаційної структури управління, яка має забезпечити реалізацію повноважень. На Рис. 3.1.3. зображено типову організаційну структуру управління ОТГ (далі – ОСУ ОТГ), яка була розроблена в рамках проекту “Розробка концепції та функціонально-структурної моделі інтегрованої системи соціального захисту в Україні в контексті децентралізації влади”, що впроваджувався консорціумом Oxford Policy Management та Партнерством “Кожній дитині” на замовлення Міністерства соціальної політики України за фінансування Представництва ЮНІСЕФ в Україні у відповідності до інтегрованої моделі надання соціальних послуг.

Як видно з Рис. 3.1.3. типова ОСУ ОТГ умовно складається з таких ієрархічних рівнів: формування місцевої політики у сфері соціального захисту; упровадження політики; забезпечення надання соціальних послуг.

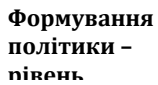

Рис. 3.1.3 Типова організаційно-функціональна структура управління ОТГ

Для ефективної реалізації політики ОТГ у сфері соціального захисту у структурі виконавчих органів мають діяти такі підрозділи: служба у справах дітей, відділ освіти та культури; відділ соціального захисту та охорони здоров'я; ЦНАП тощо. Нижче наведена таблиця, де коротко описані основні функції цих підрозділів.

3.2 ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ СТРУКТУПНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА РІВНІ ОТГ

Назва підрозділу	Основні функції
Відділ (сектор) соціального захисту та охорони здоров'я	- Визначення потреб у послугах. - Планування розвитку соціальних послуг. - Розробка проектів програм соціального захисту. - Формування пропозицій та рішень щодо розвитку ринку соц. послуг. - Формування та адміністрування соц. замовлення на розвиток послуг. - Розробка бюджетних програм соціального захисту та їх адміністрування. - Сприяння в здійсненні соціальної роботи за місцем проживання; координація та моніторинг роботи соціальної служби. - Сприяння, моніторинг та контроль в рамках виконання бюджетних програм, соціального замовлення з надавачами соціальних послуг. - Прийняття рішень та укладання договорів про надання послуг
Заклади та установи охорони здоров'я	- Надання медично-консультативної допомоги батькам та дітям; - Забезпечення надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я сім'ям, дітям, особам, організація медичного обстеження; - Підготовка вагітних жінок до народження дитини та профілактична робота спільно з ФСР щодо запобігання відмовам від новонароджених дітей; - Організація оздоровлення членів сім'ї у санаторних закладах системи

	охорони здоров'я; - Здійснення патронажу новонароджених дітей та роз'яснювальна робота з батьками з питань розвитку та догляду за дітьми перших років життя; - Здійснення комплексних заходів щодо санітарно-епідеміологічної безпеки населення та карантинних заходів, за потреби; - Виявлення дітей, які опинилися у СЖО, прийняття дітей, у тому числі цілодобове, яким загрожує небезпека, надання їм комплексу необхідних медичних, психологічних (за наявності) послуг, в разі необхідності допомога та документування фактів жорстокого поводження з дітьми, інформування про такі випадки Поліцію, ССД, щодо СЖО – ФСР; - Організація проведення тестування на ВІЛ-інфекцію постраждалих осіб, у разі виявлення у них тілесних ушкоджень сексуального характеру.
ССД	- Забезпечення захисту дітей в громаді; - Виявлення, вилучення та влаштування дітей, які залишились без батьківського піклування; - Ведення обліку дітей, в СЖО, дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування; - Збір та підготовка документів щодо надання дитині статусу дитини-сироти або дитини, позб. батьківського піклування, влаштування в сімейні форми виховання; - Контроль за умовами утримання, виховання та розвитку дітей у сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, ДБСТ, сім'ях патронатних вихователів, в інституційних закладах; - Контроль за цільовим використанням аліментів; - Захист житлових та майнових прав дітей; - Реєстрація народження підкинутої, знайденої дитини, дитини, покинутої в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я, а також дитини, мати якої померла чи місце проживання матері встановити неможливо; - Представлення інтересів дітей в судах, участь у допиті малолітніх та неповнолітніх свідків, неповнолітніх обвинувачених; - Забезпечення соц. захисту дітей, розлучених із сім'єю, дітей-біженців, дітей, які потребують додаткового захисту, повернення дітей-іноземців до місць їх постійного проживання; - Перевірка умов роботи працівників молодше 18 років на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності; - Організаційне забезпечення роботи Комісії з захисту прав дитини.
Соціальна служба ФСР – бюджетна установа в структурі виконкому	- Здійснення соціальної роботи (профілактичні заходи, інформування, анкетування, консультування); - Визначення причин асоціальних явищ та розроблення комплексу заходів щодо їх усунення; - Виявлення дітей, сімей, осіб в СЖО та ведення їх випадків, соц. супровід; - Вивчення (оцінка) потреб сімей/осіб, які перебувають у СЖО т визначення необхідних послуг; - Залучення суб'єктів соціальної роботи, ГО, БФ, релігійні організації, актив громади тощо до надання послуг; - Ведення форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у СЖО; - Забезпечення доступу до послуг за місцем проживання, у том числі через замовлення у відділі соціального захисту; - Організація та забезпечення кризового втручання, за необхідності; - Активізація та об'єднання зусиль членів громади на підтримку вразливих сімей, дітей, молоді, людей похилого віку; - Координація роботи надавачів соціальних послуг на дільниці, тому числі соціальних робітників;

Центр надання соціальних послуг зі статусом комунального підприємства	• Створення, організація та надання послуг (в тому числі в разі потреби стаціонарні); • Співпраця з ФСР (кейс-менеджерами), які ведуть випадок отримувача послуг та іншими надавачами соціальних послуг, суб'єктами соціальної роботи; • Надання комплексу соціальних послуг сім'ям, особам в СЖО, спеціалізованих послуг особам з інвалідністю, людям похилого віку, сім'ям з дітьми за рахунок місцевого бюджету; • Реалізація проектів, у тому числі міжнародного співробітництва; • Залучення додаткових коштів для надання соціальних послуг; • Надання соціальних послуг на платній основі.
ЦНАП, фронт офіс	• Прийом та реєстрація звернень громадян; • Попередній аналіз документів, заяв, консультування щодо послуг соціальної підтримки; • Прийом документів для оформлення субсидій, послуг соц. підтримки; • Виявлення осіб/сімей, які перебувають в СЖО, перенаправлення їх до ФСР, інших надавачів послуг; • Електронний обмін даними з структурними підрозділами з питань соціального захисту населення та захисту прав дітей.
Відділ освіти (молоді та спорту/культури)	• Забезпечення дітей та молоді дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної освіти (професійно-технічної, вищої); • Організація діяльності психологічної служби та соціально-педагогічного патронажу з дітьми та їхніми батьками, в т.ч. ВПО; • Виявлення дітей, які опинилися у СЖО, надання їм комплексу послуг у межах повноважень, в разі необхідності інформування ФСР, ССД, поліції; • Профілактична та просвітницька робота серед дітей та їхніх батьків, в т.ч. робота з дітьми, підлітками, молоддю, схильними до правопорушень, запобігання, протидії наслідкам жорстокого поводження з дітьми, залишення дитини в небезпеці; • Ведення внутрішнього обліку дітей та підлітків, які потребують посиленої уваги з боку педагогічного працівника, соціального педагога; • Впровадження навчальних та соціально-психологічних корекційних програм для дітей із сім'ї СЖО; • Залучення дітей із сімей СЖО до громадської та гурткової роботи в середніх загальноосвітніх школах та позашкільних навчальних закладах; • Створення при освітніх закладах об'єднань батьків, педагогів, громадськості з метою забезпечення педагогічного впливу на дітей із сімей, які перебувають у СЖО; • Організація змістовного дозвілля, розвиток творчих здібностей дітей, сімей та молоді, організація заходів, спрямованих на зміцнення сім'ї та попередження насильства в сім'ї.
Підрозділи органів Національної поліції України	• Забезпечення правопорядку; • Організація проведення профілактично-роз'яснювальної роботи з членами сім'ї з метою формування правової культури для запобігання вчиненню протиправних дій; • Цілодобове прийняття інформації, в т.ч. усної, про дітей, яким загрожує небезпека і вжиття невідкладних заходів реагування; • Проникнення до житла чи іншого приміщення (володіння) особи без її згоди або вмотивованого рішення суду у невідкладних випадках, пов'язаних з виникненням безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини, або за наявності підстав вважати, що така загроза існує; • Запобігання та припинення насильства в сім'ї, дитячої безпритульності та правопорушень серед дітей, ведення профілактичного обліку кривдників; • Вилучення дитини із сім'ї, вразі загрози її життю та здоров'ю, жорстокого поводження; • Здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї в межах наданих їм повноважень; • Виявлення сімей з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах, та направлення інформації про них ССД, ФСР.

3.3 МІЖВІДОМЧА ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ВЗАЄМОДІЯ

Ефективність допомоги дитині та її сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, залежить від комплексності та інтегрованості зусиль різних державних і неурядових організацій, які володіють різноманітними ресурсами. Відповідно провідним аспектом діяльності фахівця із соціальної роботи є налагодження конструктивної міжвідомчої і міждисциплінарної взаємодії у громаді.

Міжвідомча взаємодія – взаємодія державних організацій, що представляють різні відомства (галузі державного управління й установи, які її обслуговують).

Міждисциплінарна взаємодія – це взаємодія групи спеціалістів різних спеціальностей, однодумців, об'єднаних спільними цілями. Як правило, міждисциплінарна команда формується для ведення певного випадку, де експерти з різних галузей знань працюють за окремими планами та окремими завданнями, спрямованими на досягнення спільної мети.

Міжвідомча взаємодія реалізується в роботі органів опіки та піклування, дорадчих органах, під час спільного стратегічного планування. Окрім цього, міжвідомча взаємодія може відбуватися майже на всіх етапах роботи із сім'єю: при виявленні сім'ї, інформуванні, проведенні оцінки потреб, плануванні та наданні послуг.

Загальні правила міжвідомчої взаємодії:

- взаємний обмін наявною інформацією є основою для співпраці;
- надзвичайно важлива умова успішної співпраці – довіра;
- співпраця потребує визначення спільної мети дій та цілей кожного окремого етапу роботи з отримувачем соціальних послуг.

Відтак, міжвідомча взаємодія передбачає адекватне реагування на наявні проблеми, готовність до корегування планів, пошук нових шляхів заради розв'язання актуальних проблем; об'єднання спільних зусиль та ефективне використання ресурсів.

Основи міжвідомчої взаємодії визначаються нормативно-правовими документами.

Інструменти міжвідомчої взаємодії:

- ✓ спільне стратегічне планування;
- ✓ міжвідомчі групи термінового реагування на випадки жорстокого поводження з дітьми;
- ✓ робочі групи спеціалістів різних структур для вироблення проектів рішень та вирішення проблем;
- ✓ спільні наради, семінари, тренінги;
- ✓ спільні інформаційні матеріали та інформаційні повідомлення;
- ✓ єдине вікно прийому звернень громадян;

Одним із основних елементів забезпечення міжвідомчої взаємодії є функціонування «єдиного вікна звернень» (ЄВЗ) для сімей і дітей, що передбачає можливість доступу отримувача послуг, сімей з дітьми до широкого спектру послуг на підставі одного звернення. *Метою* діяльності ЄВЗ є забезпечення доступності, адресності, комплексності у наданні послуг дітям, молоді та сім'ям із дітьми, які потрапили в складні життєві обставини.

Єдине вікно звернень може діяти при органі виконавчої влади/ місцевого самоврядування, управлінні соціального захисту або іншій установі, якій делеговані функції щодо організації та координуванні надання послуг та підтримки.

Працівник ЄВЗ забезпечує: прийняття та документування звернень щодо проблем дітей та сімей, здійснення «експрес оцінки» їхніх потреб; відправку звернення до конкретного виконавця, підготовку пропозицій щодо здійснення початкової оцінки та надання першочергових послуг; відстеження руху справи отримувача. Практика діяльності ЄВЗ засвідчила, що прийомом звернень повинні опікуватися високопрофесійні, спеціально підготовлені працівники, наділені відповідними повноваженнями та здатні оцінювати потреби отримувача, знають функції і можливості інших надавачів як адміністративних так соціальних та ініціювати в разі потреби

прийняття рішень, здійснювати посередницькі та координаційні функції. У малих селах, віддалених гірських районах функції єдиного вікна звернень можуть виконувати фахівці з соціальної роботи.

Ефективним інструментом налагодження партнерської взаємодії може стати проведення міжвідомчого тренінгу для суб'єктів, які працюють із сім'єю. Завдяки такій формі роботи досягається:

- однакове розуміння завдань, ролей та обов'язків, а також рішень, прийнятих на місцевому рівні, для захисту дітей і покращення їхнього добробуту;
- координація процесу надання допомоги;
- вдосконалення механізмів обміну інформацією між фахівцями тощо.

Важливим процедурним елементом міжвідомчої взаємодії є чіткий алгоритм дій в процесі виявлення вразливих сімей з дітьми та надання їм підтримки.

3.4 ІНСТРУМЕНТ МОНІТОРИНГУ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ У СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГАХ¹⁷

Інструмент здійснення моніторингу потреб населення у соціальних послугах розроблено експертами проекту «Запровадження моделі інтегрованих соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах», що впроваджується консорціумом Oxford Policy Management та Партнерством «Кожній дитині» рамках Програми ЮНІСЕФ «Посилення життєстійкості та підвищення громадської активності підлітків і молоді у східній Україні», що впроваджується за фінансової підтримки Європейського Союзу (ЄС).

Агрегований індекс забезпечення соціальними послугами населення ОТГ (загальна оцінка ефективності діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування) показує рівень забезпечення соціальними послугами різних категорій населення громади і включає такі індекси:

- індекс забезпечення соціальними послугами дітей та сімей з дітьми;
- індекс забезпечення послугами альтернативного догляду дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- індекс забезпечення соціальними послугами осіб похилого віку;
- індекс забезпечення соціальними послугами осіб з інвалідністю;
- індекс забезпечення соціальними послугами осіб, які потребують адаптації та інтеграції (реінтеграції);
- індекс забезпечення соціальними послугами осіб, які потребують екстреного чи кризового втручання.

Основними принципами теоретичного підходу до формування агрегованого індексу забезпечення соціальними послугами населення є:

- загальна оцінка ефективності діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері забезпечення соціальними послугами населення є комплексним показником, що складається з окремих оцінок (індексів) забезпечення соціальними послугами різних категорій населення громади;
- оцінка (індекс) рівня забезпечення соціальними послугами кожного окремої категорії населення громади аналогічно складається із кількох показників (індикаторів), які визначають різні аспекти забезпечення соціальними послугами цієї категорії;
- кожен з індексів включає аналіз індикаторів, які зібрано на основі аналізу статистичних даних.

¹⁷ Цей розділ підготовлено за матеріалами проекту «Запровадження моделі інтегрованих соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах», що впроваджується консорціумом Oxford Policy Management та Партнерством «Кожній дитині» рамках Програми ЮНІСЕФ «Посилення життєстійкості та підвищення громадської активності підлітків і молоді у східній Україні», що впроваджується за фінансової підтримки Європейського Союзу (ЄС)

- перелік індексів та індикаторів забезпечення соціальними послугами сформовано на основі експертних оцінок;
- загальна оцінка ефективності діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері забезпечення соціальними послугами населення не передбачає оцінку діяльності окремих місцевих суб'єктів соціальної політики.

Агрегований індекс забезпечення соціальними послугами населення ОТГ визначається площею фігури, осі якої складають індекси забезпечення соціальними послугами (див. рисунок) різних категорій населення та розраховується за формулою:

$$AI = (B*B+C*C+D*D+E*E+F*F+G*G) Pi()/6$$

AI – агрегований індекс забезпечення соціальними послугами населення ОТГ;

B – індекс забезпечення соціальними послугами дітей та сімей з дітьми;

C – індекс забезпечення послугами альтернативного догляду дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

D – індекс забезпечення соціальними послугами осіб похилого віку;

E – індекс забезпечення соціальними послугами осіб з інвалідністю;

F – індекс забезпечення соціальними послугами осіб, які потребують адаптації та інтеграції (реінтеграції);

G – індекс забезпечення соціальними послугами осіб, які потребують екстреного чи кризового втручання.

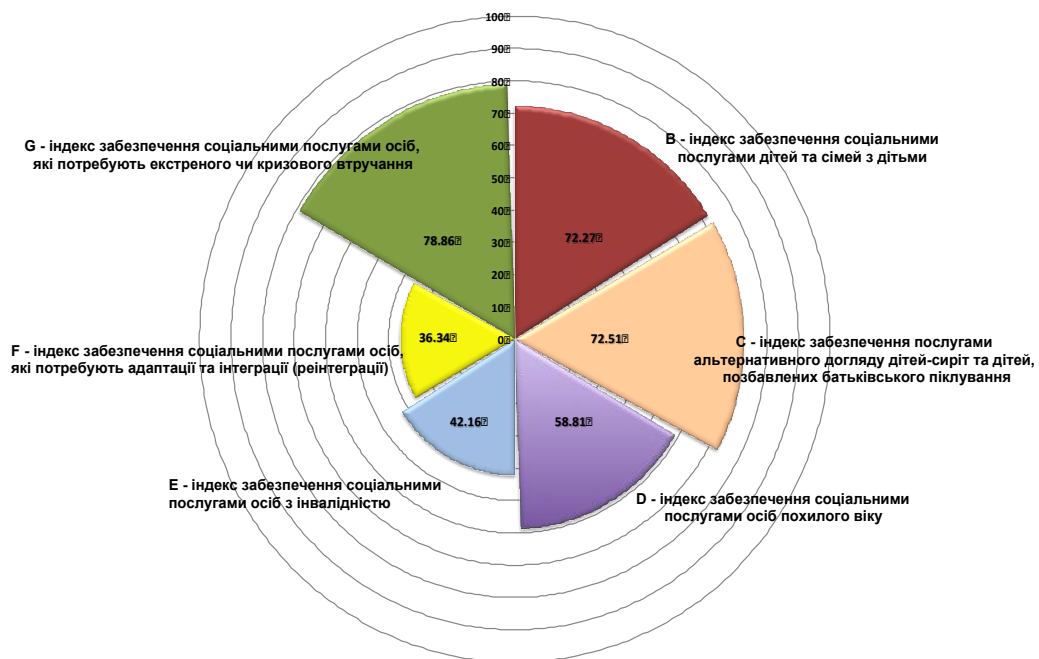

Рис. 3.4 Оцінка забезпечення соціальними послугами населення ОТГ, відповідно до потреб X громади

Кожен індекс **B, C, D, E, F, G**, містить певну кількість індикаторів, що сукупно визначають значення кожного окремого індексу. Всі індикатори мають однакову вагу, тобто рівноцінною є їх важливість у досягненні мети забезпечення соціальними послугами конкретної категорії населення. Для зручності оперування індикатори кожного з індексів позначаються літерою самого індексу та порядковим номером – наприклад, індикатори індексу забезпечення соціальними послугами дітей та сімей з дітьми B названі B1, B2, B3 тощо.

Особливістю методики є обрахунок значення індикаторів та індексів, який базується на обрахунку частки абсолютного значення показника до 1 тисячі населення (чи відповідної групи

населення). Діапазон значень індексів та індикаторів коливається в межах від 0 до 100, де 0 – це найгірший рівень, а 100 – найкращий рівень забезпечення тих чи інших послуг. Для індикаторів, які можуть мати стандарт (наприклад, визначений законодавчо) 100%, виконання стандарту = 100. Для індикаторів, які не мають стандарту, кількість балів вираховується від ідеально можливого. Також всі індикатори мають позитивний або негативний характер. Позитивні індикатори – це ті, чим вище значення яких, тим краще здійснюється забезпечення соціальними послугами населення, відповідно, негативні індикатори – це ті, чим вище значення яких, тим гірше забезпечуються соціальні послуги. Для позитивних індикаторів значення індикатора включається у формулу без змін, для негативних застосовується формула $(100 - |\text{значення індикатора}|)$. Наприклад, В-індекс забезпечення соціальними послугами дітей та сімей з дітьми має наступні індикатори, значення та формули розрахунку (таб.3.4).

Таблиця 3.4

В – індекс забезпечення соціальними послугами дітей та сімей з дітьми			
B1	Частка вразливих сімей	Частка сімей, які мають ознаки складних життєвих обставин, від загальної кількості сімей з дітьми	Кількість малозабезпечених, багатодітних, неповних, сімей, де батьки чи діти з інвалідністю, ВПО поділена на загальну кількість сімей з дітьми, помножена на 100
B2	Частка сімей в СЖО	Частка сімей, які опинилися у СЖО, від загальної кількості вразливих сімей	Кількість сімей, які опинилися у СЖО, поділена на загальну кількість вразливих сімей та помножена на 100
B3	Рівень охоплення сімей з дітьми в СЖО соціальним супроводом	Частка сімей, що перебувають під соціальним супроводом, від загальної кількості сімей, які опинилися у СЖО	Кількість вразливих сімей, що перебувають під соціальним супроводом, поділена на загальну кількість сімей, які опинилися у СЖО, та помножена на 100
B4	Рівень попередження відмов від новонароджених	Частка попереджених відмов від новонароджених	Кількість випадків попередження відмов від новонароджених, поділена на суму випадків відмов та попереджених відмов та помножена на 100
B5	Рівень народження дітей неповнолітніми мамами	Кількість дітей, народжених неповнолітніми мамами, на 1000 народжених	Кількість дітей, народжених неповнолітніми мамами, поділена на загальну кількість народжених дітей та помножена на 1000
B6	Рівень малюкової смертності	Кількість померлих з усіх причин дітей віком до 1 року на 1000 дітей	Кількість померлих з усіх причин дітей віком до 1 року, поділена на кількість дітей віком до 1 року та помножена на 1000
B7	Рівень дитячої смертності	Кількість померлих з усіх причин дітей віком до 18 років на 1000 дітей	Кількість померлих з усіх причин дітей віком до 18 років, поділена на кількість дітей віком до 18 років та помножена на 1000
B8	Рівень інституалізації дітей перших років життя	Частка дітей віком 0-3 роки, що виховуються в інтернатних закладах	Кількість дітей віком 0-3 роки, що виховуються в інтернатних закладах, поділена на загальну кількість дітей віком 0- 3 роки та помножена на 1000
B9	Загальний рівень інституалізації дітей	Частка дітей, що виховуються в інтернатних закладах	Кількість дітей, що виховуються в інтернатних закладах, поділена на загальну кількість дітей та помножена на 1000

B10	Рівень забезпечення послугами тимчасового догляду	Частка дітей, які влаштовані під тимчасову опіку до родичів чи в патронат від загального числа дітей, вилучених з сім'ї за рішенням органу опіки	Кількість дітей, які влаштовані під тимчасову опіку до родичів чи в патронат, поділена на загальну кількість дітей, вилучених з сім'ї за рішенням органу опіки та суду помножена на 100
B11	Рівень забезпечення доступу до дошкільної освіти	Кількість місць в дитячих дошкільних закладах усіх типів та форм власності на сто дітей дошкільного віку	Кількість місць в дитячих дошкільних закладах усіх типів та форм власності, поділена на кількість дітей дошкільного віку та помножена на 100
B12	Рівень охоплення дітей 1-4 класів денним доглядом	Частка дітей 1-4 класів, охоплених денним доглядом (група продовженого дня) від загальної кількості дітей 1-4 кл.	Кількість учнів 1-4 класів, що відвідують групи продовженого дня, поділена на загальну кількість учнів 1-4 класів та помножена на 100
B13	Рівень забезпечення гарячим харчуванням учнів категорій 1-4 класів	Частка учнів 1-4 класів, що забезпечені гарячим харчуванням безкоштовно	Кількість учнів 1-4 класів, що забезпечені гарячим харчуванням безкоштовно, поділена на загальну кількість учнів 1-4 класів та помножена на 100
B14	Рівень залучення дітей до участі в позакласних гуртках, секціях, творчих об'єднань, окрім спорту	Частка дітей шкільного віку, що займаються в гуртках, секціях тощо позакласною роботою, навчанням, дозвіллям, діяльністю окрім спорту	Кількість дітей, що займаються в гуртках, секціях позакласною роботою, навчанням, дозвіллям, діяльністю, окрім спорту, поділена на загальну кількість дітей шкільного віку та помножена на 100
B15	Рівень залучення дітей до позашкільних спортивних занять	Частка дітей, що займаються в спортивних гуртках, секціях тощо на 100 школярів	Кількість дітей, що займаються в гуртках, секціях тощо, поділена на кількість дітей шкільного віку та на 100

3.5 МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА ЯК БАЗОВІ ПОНЯТТЯ З ОЦІНЮВАННЯ¹⁸

Кожна громада зацікавлена в здійсненні такого управління, яке б було дійсно результативним.

Управління, орієнтоване на результат – це підхід до управління програмою/проектом, заснований на чіткому визначенні бажаних результатів і використанні методів та інструментів, необхідних для їх оцінки.

Він дозволяє забезпечити більш високу ефективність роботи і чіткішу систему відповідальності за рахунок застосування ясної, логічно вибудованої системи планування, контролю та оцінки реалізації проектних заходів, орієнтованої на бажані результати. Заздалегідь визначивши результати, які повинні бути досягнуті в ході проекту/програми, та методи вимірювання прогресу в їх досягненні, можна поліпшити якість управління проектом/програмою і з'ясувати, чи дійсно проект / програма змогли поліпшити становище людей, в інтересах яких вони здійснювалися.

Моніторинг та оцінка – це найважливіша складова управління, орієнтованого на результат. Саме такого управління прагнемо ми на рівні громади, коли наші дії, втручання, профілактичні заходи є дійсно дієвими. Основне призначення моніторингу і оцінки – надавати достатню, надійну, достовірну та своєчасну інформацію для прийняття управлінських рішень.

Головне питання, на яке відповідають моніторинг і оцінка: «Чи успішною є діяльність?»

¹⁸ Моніторинг і оцінювання: Заради чого? Яким чином? З яким результатом? : навч. посібник / [Ю. Дукач, З. Кияниця, Й. Конечна-Саламатін та ін.]. – К, 2018. – 178 с. – (МБФ «Альянс громадського здоров'я»).

Моніторинг – регулярний процес збору та аналізу інформації для відстеження ходу виконання намічених планів і перевірки відповідності встановленим стандартам.

Оцінка (англ. *evaluation*) – систематичний збір інформації про діяльність, її характеристики та результати для того, щоб оцінити досягнення, покращити ефективність діяльності та/або винести рішення щодо майбутньої діяльності¹⁹.

Оцінка є ширшим поняттям, ніж моніторинг, оскільки базується на результатах моніторингу і використовується на найбільш важливих етапах діяльності, а також у разі, якщо виникають певні труднощі.

Визнаючи різницю між моніторингом та оцінкою, важливо пам'ятати, що ці два поняття взаємопов'язані. Моніторинг, як правило, дозволяє отримати дані, необхідні для оцінки, а елементи оцінки присутні в моніторингу.

Моніторинг застосовується для опису процесу діяльності. Стосовно програм і проектів він дає інформацію для висновку: чи успішно здійснюються та чи інша програма або проект.

Моніторинг відповідає на запитання: «Що? Скільки? Коли? Де?»

Він передбачає процедуру регулярних (через заздалегідь визначені інтервали часу) вимірювань, а його результати використовуються для покращення процесів виконання програми чи проекту.

Моніторинг застосовується і без оцінки, тобто, може не спиратися на висновки оцінки та не закінчуватися оцінкою.

Він має низку обмежень: не пояснює, за рахунок чого отримано успішний результат, або за рахунок чого план не виконано. Моніторинг, як правило, здійснюють самі виконавці діяльності.

Головне запитання, на яке відповідає оцінка: «Чому?»

Основна відмінність між моніторингом і оцінкою полягає у часі застосування та призначенні. Моніторинг спрямований на безперервне відстеження подій і процесів, в той час як оцінка здійснюється у певний момент часу для з'ясування того, наскільки ефективно проходив певний процес і до яких змін він привів.

Оцінка застосовується не лише для покращення процесу виконання програми чи проекту, а й для удосконалення самої програми – змін щодо її мети, завдань. Результати оцінки можуть стати також підставою для припинення реалізації проекту чи програми.

Зміст оцінки визначають запитання, на які вона має дати відповідь:

- Які фактичні результати діяльності?
- Чи відповідають (і у якій мірі) ці результати меті діяльності?
- Що і чому варто вважати основними досягненнями діяльності?
- Що і чому не вдалося виконати?
- Наскільки правильними були первинні припущення щодо процесу і результатів?
- Чи є перспективи продовження цієї діяльності і якими вони є?

Оцінка може бути як внутрішньою, тобто здійснюватися самими виконавцями, так і зовнішню, що виконується незалежним фахівцем. Вважається, що оцінка є більш глибоким аналізом у порівнянні з моніторингом.

Наприклад, дані моніторингу зазвичай використовуються керівництвом задля подальшої реалізації проекту, а також відстеження проміжних результатів, витрачання бюджетних коштів, відповідності прийнятим процедурам. Результати оцінки (наприклад, середньострокової) також можуть використовуватися в процесі реалізації проекту, проте власне оцінка здійснюється не так

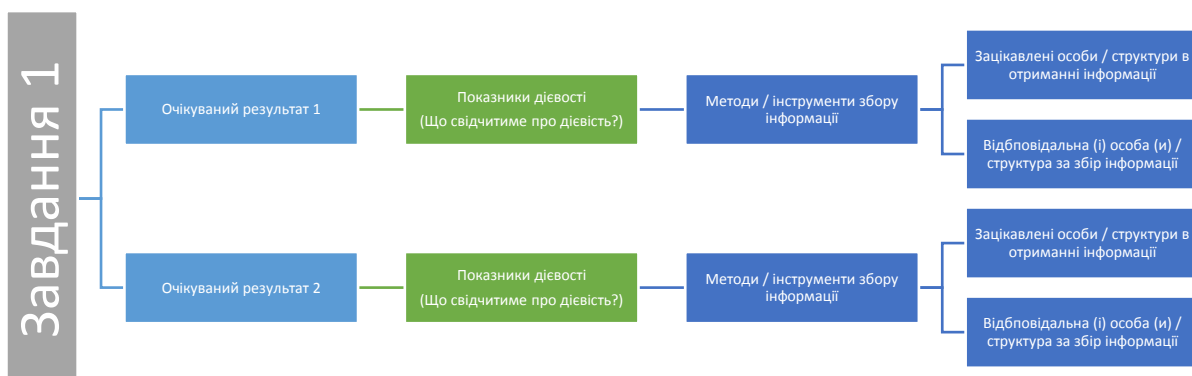
¹⁹ Моніторинг і оцінювання: Заради чого? Яким чином? З яким результатом? : навч. посібник / [Ю. Дукач, З. Кияниця, Й. Конечна-Саламатін та ін.]. – К, 2018. – 178 с. – (МБФ «Альянс громадського здоров'я»).

часто і спрямована на вивчення більш масштабних змін (кінцевих результатів), потребуючи методичної точності в аналізі таких параметрів, як вплив та актуальність втручання.

Відмінності між моніторингом і оцінюванням

Показники	Моніторинг	Оцінювання
Терміни	Постійно, протягом усього періоду реалізації проекту	Періодична перевірка у найбільш важливі моменти виконання робіт – до початку проекту, на стадії завершення проекту, в середині проекту
Масштаб	Щоденна діяльність, індикатори продукту, результатів, хід виконання робіт і змін	Оцінювання підсумків реалізованих заходів і прогрес стосовно мети і завдань, вплив, стійкість проекту
Основні учасники	Працівники проекту, цільова аудиторія проекту	Зовнішні фахівці з оцінювання, цільові групи проекту, фахівці проекту, замовник, зацікавлені сторони
Процес	Регулярні робочі зустрічі, інтерв'ю та інші методи – щомісячні, квартальні огляди та вивчення документації	Вивчення документів, додаткові вправи для збору даних
Письмові результати	Регулярні звіти з висновками і рекомендаціями, контрольні листи, протоколи тощо	Письмові аналітичні звіти з висновками, рекомендаціями для змін у проекті з набутими уроками, які надали різні сторони,

Найпростішою схемою для моніторингу і оцінки певних завдань є така:

Моніторинг і оцінка непрограмовної діяльності органів влади, як соціальні послуги, методично подібні до моніторингу і оцінки адміністративних послуг і передбачають постійне або періодичне спостереження за такими параметрами, як:

1. Доступність послуги:
 - Процедурна (скорочення інстанцій та пакетів документів; скорочення часу на прийняття рішення);
 - Територіальна (внаслідок організації робочих місць фахівців соціальної роботи у громаді та надавачів базових послуг).
2. Якість послуги:
 - Своєчасність (можливість отримання соціальних послуг якомога швидше з моменту звернення; оперативне реагування на нові виклики (наприклад, потреби внутрішньо переміщених осіб, учасників АТО, булінг);
 - Комплексність (розгляд потреб та проблем особи як індивідуально так і комплексно в контексті сім'ї й кожного члена індивідуально; отримання більшості соціальних послуг у результаті звернення до однієї служби);
 - Адресність і відповідність потребам (внаслідок використання методики та інструментів оцінки індивідуальних потреб та ведення випадку сім'ї, особи);
 - Гнучкість (можливість отримати соціальні послуги у зручний час);
 - Превентивність (за рахунок раннього виявлення потенційних проблем та наявності універсальних послуг).

Основними методами моніторингу соціальних послуг є: включене спостереження (фахівець з моніторингу і оцінки сам отримує і описує послугу); невключене спостереження (фахівець з моніторингу і оцінки спостерігає за наданням послуги); опитування, анкетування набувачів послуг тощо.

За наявності простої й зрозумілої форми для опису послуги та попереднього інструктажу щодо заповнення цієї форми моніторинг і оцінку соціальних послуг можуть здійснювати отримувачі цих послуг. Наразі ці форми розробляються, однак, місцева громада може самостійно розробляти свої оціночні форми. Для цього слід уважно переглянути завдання, очікувані результати і відповідно до них розробити показники дієвості та методи/інструменти отримання необхідної інформації, обов'язково визначивши зацікавлених осіб / структури в отриманні інформації.

Рекомендуємо звернути увагу на Методичні рекомендації з проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг, затверджені Наказом Міністерства соціальної політики (27.12.2013 № 904), які застосовуються для організації та проведення моніторингу діяльності з питання надання соціальних послуг та оцінки якості цих послуг.

3.6 SMART- ПІДХІД У ФОРМУЛЮВАННІ МЕТИ І ЗАВДАНЬ

Specific/Конкретна – означає, що результат, який ви збираєтеся досягти, чітко визначений.

При формулюванні використовуйте загальноприйняті назви, імена і терміни.

Уникайте загальних слів «краще», «ефективніше». Вкажіть точно «на скільки краще» і в чому саме буде визначатися ефективність.

Для правильного формулювання «Конкретної» цілі допомагають питання:

1. Якого результату я хочу досягти за рахунок виконання мети/завдання і чому?
2. Хто залучений до виконання мети/завдання?
3. Чи існують обмеження або додаткові умови, які необхідно врахувати для досягнення мети/завдання?

Measurable / Вимірюваність

Мета по SMART повинна бути вимірюваною.

На етапі постановки мети необхідно встановити конкретні критерії для вимірювання процесу виконання мети.

У постановці вимірюваної мети допоможуть відповіді на питання:

- Коли буде вважатися, що мета досягнута?
- Який показник буде говорити про те, що мета досягнута?
- Яке значення у даного показника повинно бути для того, щоб мета вважалася досягнутою?

Achievable or Attainable / Досяжність

Цілі по SMART повинні бути досяжні, так як реалістичність виконання завдання впливає на мотивацію виконавця. Якщо мета не є досяжною, ймовірність її виконання буде тяжіти до 0. Досяжність мети визначається на основі власного досвіду з урахуванням всіх наявних ресурсів і обмежень.

Обмеженнями можуть бути: тимчасові ресурси, інвестиції, трудові ресурси, знання і досвід виконавця, доступ до інформації та ресурсів, можливість приймати рішення і наявність управлінських важелів у виконавця мети.

Допоміжне питання звучить так: За рахунок чого планується досягнення мети / завдання?

Realistic, Relevant, Reasonable / Реалістичність, доцільність, відповідність актуальності

Ви повинні чітко розуміти: «Чи справді реалізація завдання відбувається в межах досягнення мети?». Значущість поставлених мети / завдання може вимірюватися і вигодою – якщо її не буде, то їх можна вважати марними.

Для визначення значущості мети/завдання важливо розуміти, яким буде внесок від вирішення конкретного завдання у досягнення глобальних стратегічних завдань. У постановці значущих мети і завдань допоможе питання:

- Які вигоди принесе організації рішення поставленого завдання?

Якщо при виконанні мети в цілому організація не отримає вигоди, така мета вважається марною і означає марнування її ресурсів.

Іноді Relevant замінюють на Realistic (реалістичний).

Окрім зазначених питань, можна поставити додаткові:

- Чи це варто того?
- Чи слушний час?
- Чи відповідає це іншим потребам?
- Чи мета поставлена тому виконавцю, команді?
- Чи це може бути застосовано у нашій громаді?

П'ятий критерій (T/Time-bound / Визначеність у часі) наголошує на важливості фіксації кінцевої дати виконання.

Мета за SMART повинна бути обмежена в часі, а значить повинен бути визначений фінальний термін, перевищення якого говорить про невиконання мети. Встановлення тимчасових рамок і кордонів для виконання мети дозволяє зробити процес управління контрольованим. При цьому тимчасові рамки повинні бути визначені з урахуванням можливості досягнення мети у встановлені терміни.

Не викликає сумніву, що постановка кінцевої дати допомагає фокусувати зусилля на досягненні мети у визначений строк чи раніше. Цей критерій призначений для запобігання кризі та панічному надолужуванню втраченого часу.

Питання, на які ми маємо відповісти за цим критерієм, формулюючи мету/завдання:

- Чи може бути досягнута мета за визначений проміжок часу?
- Який саме це буде проміжок часу?
- У якій послідовності будуть заходи?

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

13.07.2018 № 1005

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України 16 серпня 2018 р.
за № 943/32395

**Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які
перебувають у складних життєвих обставинах**

Відповідно до [Порядку взаємодії суб'єктів соціального супроводу сімей \(осіб\), які перебувають у складних життєвих обставинах](#), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 року № 895, [Порядку виявлення сімей \(осіб\), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей \(осіб\)](#), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 року № 896, та з метою вдосконалення системи обліку роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах, **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити такі, що додаються, форми обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах:

- Повідомлення/інформація про сім'ю/особу, яка перебуває у складних життєвих обставинах;
- Акт оцінки потреб сім'ї/особи;
- Звіт за результатами соціального супроводу сім'ї/особи;
- Соціальна картка сім'ї/особи;
- План соціального супроводу сім'ї/особи;
- Направлення сім'ї/особи до іншого суб'єкта для надання соціальних послуг.

2. Визнати таким, що втратив чинність, [наказ Міністерства соціальної політики від 09 липня 2014 року № 450](#) «Про затвердження форм обліку соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 04 вересня 2014 року за № 1076/25853.

3. Управлінню інтегрованих соціальних послуг (Пінчук І.М.) забезпечити подання в установленому порядку цього наказу на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.

4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра з питань європейської інтеграції Чуркіну О.І.

5. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

Міністр

А. Рева

Від _____ № _____

(найменування організації/установи/закладу,
яка (який) направляє повідомлення,
поштова та електронна адреси, телефон)

Від _____ № _____

(найменування організації/установи/закладу,
яка отримала (який отримав) повідомлення)

ПОВІДОМЛЕННЯ/ІНФОРМАЦІЯ* про сім'ю/особу, яка перебуває у складних життєвих обставинах**

Надійшло: ☐ усно, ☐ письмово, ☐ в телефонному режимі, ☐ в електронному режимі

Про особу/дитину/сім'ю, яка перебуває у СЖО _____

(прізвище, ім'я, по батькові, вік дитини, особи або прізвище сім'ї)

Місце проживання (адреса) _____

Контактний телефон _____

Зміст повідомлення/інформації про факти, ознаки чи застереження щодо особи/дитини

(відмова від дитини)/сім'ї та дата їх виявлення _____

Від _____

(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка подає звернення, інша важлива інформація (ким працює, родинний зв'язок тощо))

☐ самозвернення, ☐ від родичів, ☐ від сусідів/знайомих, ☐ анонімно,
☐ від суб'єкта соціальної роботи, ☐ інше

За результатами _____

(відвідування, обстеження, огляду, рейду тощо)

Вжиті заходи (що було зроблено, які дії вчинено суб'єктом звернення) _____

До повідомлення/інформації додано документи _____

Повідомлення/інформацію прийнято

(прізвище, ім'я, по батькові, посада особи/спеціаліста, яка (який) прийняла (прийняв) повідомлення/інформацію)

Дата _____ Час _____

(посада керівника)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

*Може бути додатком до офіційного листа. Форму заповнює організація, або особа, яка звертається, або спеціаліст, який прийняв усне чи телефонне повідомлення / інформацію (зі слів інформатора).

**Далі у формі використовується аббревіатура СЖО (складні життєві обставини).

**АКТ
оцінки потреб
сім'ї/особи**

№ повідомлення/інформації _____ від _____

Організація _____

Фахівець, відповідальний за проведення оцінки потреб

(прізвище, ім'я, по батькові)

Початок _____ Завершення _____

1. Загальна інформація про членів сім'ї/особу за місцем проживання (на момент оцінювання)

Місце проживання (адреса) _____

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Родинний зв'язок	Інвалідність	Дієздатність	Місце роботи/навчання, посада	Реєстрація за місцем проживання		Контактний тел.
							так	ні	

2. Стан та потреби дитини* _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

1) самопочуття дитини, її зовнішній вигляд		Ознаки СЖО**: ☐ відсутні, ☐ наявні, ☐ невідомо	
☐ вага, зріст відповідають віку, ☐ часто хворіє, ☐ інвалідність, ☐ хворобливий вигляд, ☐ синці, гематоми, ☐ опіки, ☐ порізи, ☐ занедбаний вигляд, ☐ одяг відповідає сезону, ☐ одяг брудний, ☐ не дотримується особистої гігієни, ☐ педикюльоз, висипи на шкірі, ☐ має чисту постільну білизну			
☐ має медичну картку, ☐ проходить профілактичний огляд, ☐ перебуває на диспансерному обліку			
Інформація від дитини			
Інформація від батьків			
Інше			
2) харчування		Ознаки СЖО: ☐ відсутні, ☐ наявні, ☐ невідомо	
☐ відповідає віку, ☐ нерегулярне, ☐ часто буває голодна, ☐ отримує гаряче харчування в школі			
Інформація від дитини			
Інформація від батьків			
Інше			

*За наявності ознак жорстокого поводження з дитиною, її занедбаності спеціаліст має негайно повідомити службу у справах дітей.

** СЖО — складні життєві обставини.

3) навчання та досягнення		Ознаки СЖО: ☐ відсутні, ☐ наявні, ☐ невідомо
<i>Відвідує:</i> ☐ дитячий садок, ☐ школу, ☐ заклад професійно-технічної освіти, ☐ навчається за індивідуальним планом, ☐ інше; <i>пропускає заняття без поважних причин:</i> ☐ інколи, ☐ регулярно, постійно; <i>успішність:</i> ☐ відмінна, ☐ добра, ☐ задовільна, ☐ незадовільна; <i>займається в:</i> ☐ спортивній секції, ☐ гуртках, ☐ не відвідує гуртки, ☐ інше; <i>наявні:</i> ☐ підручники, зошити, ☐ іграшки, дитячі книжки		
Інформація від дитини		
Інформація від батьків		
Інше		
4) емоційний стан		Ознаки СЖО: ☐ відсутні, ☐ наявні, ☐ невідомо
☐ урівноважена та спокійна, ☐ активна, ☐ радісна, ☐ сумна, ☐ надмірно збуджена, ☐ виявляє агресію, ☐ пригнічена, ☐ виявляє страх чи тривожність, ☐ говорить про наміри суїциду, ☐ замкнута і мовчазна		
Інформація від дитини		
Інформація від батьків		
Інше		
5) шкідливі звички та ознаки девіантної поведінки		Ознаки СЖО: ☐ відсутні, ☐ наявні, ☐ невідомо
☐ курить, ☐ вживає алкоголь, ☐ вживає наркотичні чи психотропні речовини, ☐ має комп'ютерну чи ігрову залежність, ☐ конфліктує з однолітками, ☐ не ночує вдома без попередження, ☐ утікає з дому, ☐ бродяжить, ☐ б'ється, ☐ нищить майно, ☐ скоїла злочин		
☐ перебуває на внутрішньошкільному профілактичному обліку, ☐ перебуває на обліку в службі у справах дітей, ☐ перебуває під слідством, ☐ інше (зазначити) _____		
Інформація від дитини		
Інформація від батьків		
Інше		
6) сімейні та соціальні стосунки		Ознаки СЖО: ☐ відсутні, ☐ наявні, ☐ невідомо
☐ любить та поважає обох батьків, ☐ довірливі стосунки з дідусями, бабусями, ☐ має друзів, ☐ негативні стосунки з одним із батьків, ☐ негативні стосунки з обома батьками, ☐ конфліктує з братами, сестрами, ☐ конфліктує у школі, ☐ не має друзів		
Інформація від дитини		
Інформація від батьків		

Інше		
7) самообслуговування		Ознаки СЖО: ☐ відсутні, ☐ наявні, ☐ невідомо
☐ вміє одягатися, ☐ може самостійно їсти, ☐ доглядає за особистими речами, ☐ не вміє доглядати за собою (одягатися, митися, їсти), ☐ не доглядає за особистими речами, ☐ не вміє приготувати просту їжу		
Інформація від дитини		
Інформація від батьків		
Інше		
8) інша важлива інформація		

3. Стан дорослих членів сім'ї (батька, матері) / особи на момент оцінювання

[illegible]

Висновок щодо емоційного стану задовільний; незадовільний; невідомо	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
3) шкідливі звички, прояви ознак девіантної поведінки			Коментарі
Відсутні	☐	☐	
Має ознаки вживання: алкоголю; наркотичних засобів чи психотропних речовин. Має надмірну схильність до: азартних ігор; комп'ютерних ігор. Бродяжить. Вчиняє правопорушення. Має небезпечні захоплення, хобі. Інше _____	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Висновок щодо наявності ознак девіантної поведінки відсутні; наявні; невідомо	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
4) соціальні контакти			Коментарі
Має достатнє коло спілкування; має підтримку рідних/близьких	☐ ☐	☐ ☐	
5) соціальна історія			Коментарі
Був/була (чи є): самотнім(ою); одруженим(ою); вихованцем закладу інституційного догляду та виховання; позбавлений(а) батьківських прав; засудженим(ою), перебував(ла) в місцях позбавлення волі; мігрантом, переселенцем; жертвою насильства, торгівлі людьми; жертвою стихійних лих, катастроф. Перебуває під слідством. Інше _____ Має дорослих дітей, які з ним/нею не проживають. Має дорослих дітей, з якими втрачено зв'язки. Висновок щодо впливу соціальної історії позитивний; негативний; невідомо	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
6) зайнятість			Коментарі

Постійна робота у денний час; позмінна робота, в тому числі нічна; офіційно оформлена трудова зайнятість; непостійна (сезонна) робота; дистанційна робота; робота на присадибній ділянці; безробітний(а), нещодавно втратив(ла) роботу; не бажає працювати; перебуває на обліку в центрі зайнятості; пенсіонер; інше _____	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	_____ Чи не перешкоджає зайнятості виконанню батьківських обов'язків
Висновок щодо впливу зайнятості на життєзабезпечення позитивний; негативний; невідомо	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
7) самообслуговування/ здатність до незалежної життєдіяльності			Коментарі
Має навички самообслуговування; навички самообслуговування втрачено (через вік, стан здоров'я) має охайний вигляд; може виконувати посильну роботу; вміє планувати свій бюджет; говорить про свої потреби; вміє користуватися телефоном; доглядає за житловим приміщенням; самостійно готує їжу; самостійно придбаває продукти харчування; вміє читати, писати, рахувати; вміє користуватись громадським транспортом.	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Висновок щодо здатності до самообслуговування здатний(а); частково здатний(а); нездатний(а)	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
8) виконання батьківських обов'язків (не заповнюється для одиноких громадян)			Коментарі
Фактично доглядає за дитиною; щодня спілкується з дитиною; хвалить дитину, заохочує до розвитку; відводить дитину до школи/дитсадка; допомагає виконувати домашні завдання/ контролює їх виконання; застосовує фізичні покарання до дитини; примушує до найгірших форм дитячої праці; забороняє спілкуватись з однолітками; часто конфліктує з дитиною; залишає дитину/дітей дошкільного віку саму/ самих вдома, на вулиці чи на осіб у стані алкогольного сп'яніння чи наркотично залежних, недієздатних.	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Висновок щодо стану виконання батьком/ матір'ю			

батьківських обов'язків виконує; частково виконує; не виконує	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
---	--	--	--

4. Фактори сім'ї та середовища

1) мережа соціального супроводу сім'ї (дитини, дорослої особи)	☐ відсутня, ☐ наявна, ☐ невідомо
☐ у сім'ї/особи є близькі родичі, опікуни, сусіди, знайомі, які можуть надати підтримку; ☐ надають підтримку спеціалісти	
Коментарі	
2) соціальні стосунки сім'ї/особи в громаді	☐ задовільні, ☐ незадовільні, ☐ невідомо
☐ сім'я має позитивні стосунки з членами громади; <i>існують конфлікти</i> : ☐ між дорослими членами сім'ї, ☐ з родичами, ☐ сусідами, ☐ вчителями, ☐ лікарями, ☐ спеціалістами соціальних закладів, установ, ☐ міжрелігійні, ☐ міжетнічні, ☐ інше	
Коментарі	
3) основні доходи сім'ї, в тому числі державна допомога, компенсації, пільги	☐ задовільні, ☐ незадовільні, ☐ невідомо
☐ заробітна плата, ☐ заробіток від домашнього господарства, ☐ пенсія, ☐ аліменти, ☐ гуманітарна допомога, ☐ державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям, ☐ державна допомога сім'ям з дітьми, ☐ державна соціальна допомога особам з інвалідністю, ☐ допомога по безробіттю, ☐ допомога по догляду, ☐ інше	
Коментарі	
4) борги	☐ відсутні, ☐ наявні, ☐ невідомо
☐ з оплати за житло (у тому числі комунальні послуги), ☐ перед банками, кредиторами, ☐ перед сусідами, родичами, ☐ інше	
Коментарі	
5) члени сім'ї, інші особи, які проживають разом із сім'єю/особою і потребують підтримки, захисту, соціального обслуговування	☐ відсутні, ☐ наявні, ☐ невідомо
☐ одинокі похилого віку, ☐ особи з інвалідністю, ☐ бездомні, ☐ особи з нарко-, алкозалежністю, соціально небезпечними хворобами, ☐ інші	
Коментарі	
6) помешкання та його стан	☐ задовільний, ☐ незадовільний, ☐ невідомо
у помешканні: ☐ дотримуються санітарно-гігієнічні норми, ☐ холодно, ☐ брудно, ☐ наявні ознаки сирості, грибка, ☐ є гризуни, таргани, блощиці, ☐ помешкання аварійне; ☐ будівля/приміщення пристосоване до потреб дітей/осіб з інвалідністю; <i>умови для дитини</i> : ☐ є окреме ліжко, ☐ немає постійного придатного місця для сну та відпочинку, ☐ облаштовано місце для гри, навчальних занять, ☐ немає місця для виконання домашніх завдань, гри, ☐ помешкання безпечне для дитини, ☐ небезпечні предмети (дуже дрібні, гострі, колючі), ліки зберігаються в місцях, недоступних для дитини дошкільного віку, ☐ дитина має доступ до побутової хімії, ☐ територія навколо помешкання безпечна для дитини, ☐ інше	
Коментарі	

5. Класифікація випадку: ☐ простий, ☐ середньої складності, ☐ складний, ☐ екстрений

Визначається згідно з Критеріями визначення типу складності випадку (таблиця 6.1 до Соціальної картки сім'ї/особи, затвердженої наказом Міністерства соціальної політики України від 13 липня 2018 року № 1005).

За результатами оцінки потреб сім'ї/особи складається висновок за однією з форм відповідно до додатків 1, 2 до цього Акта.

ВИСНОВОК оцінки потреб сім'ї

Соціальна картка № _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Загальна інформація про членів сім'ї на час оцінювання, що проводилось із _____ по _____ 20__ року

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Родинний зв'язок	Інвалідність	Дієздатність	Місце роботи/навчання, посада	Місце проживання	Конт. телефон

2. За результатами оцінювання потреб з'ясовано, що СЖО*

☐ наявні, ☐ відсутні

1) основними ознаками та чинниками, що спричиняють СЖО, є

*СЖО - складні життєві обставини.

Наявність у дитини ознак психологічної травми ☐ наявні, ☐ відсутні
(якщо треба, заповнюється психологом, залученим до оцінювання потреб)

2) вплив СЖО на

стан задоволення потреб дитини (дітей) _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

☐ задовільний, ☐ пограничний, ☐ незадовільний;

стан батьків / осіб, які їх замінюють, на їхню здатність долати СЖО, забезпечувати потреби дитини:
батько / особа, яка його замінює: ☐ здатний(а), ☐ потребує підтримки, ☐ нездатний(а)

мати / особа, яка її замінює: ☐ здатна, ☐ потребує підтримки, ☐ нездатна

3) вплив факторів сім'ї та середовища

☐ позитивний, ☐ нейтральний, ☐ негативний

4) тривалість існування проблем

☐ декілька років і більше, ☐ понад 1 рік, ☐ до 1 року, ☐ до 1 місяця, ☐ до 3 днів

5) усвідомлення наявності проблем та готовність до співпраці з надавачами послуг

3. Відмітка про ознайомлення з результатами оцінки потреб

Члени сім'ї	Усвідомлюють проблеми	Готові до співпраці	Примітка
батько/особа, яка його замінює	☐ так, ☐ ні	☐ так, ☐ ні	
мати/особа, яка її замінює	☐ так, ☐ ні	☐ так, ☐ ні	
дитина	☐ так, ☐ ні	☐ так, ☐ ні	
Сім'я/особа потребує надання соціальних послуг (якщо так, вказати яких)			
☐ догляд вдома, ☐ догляд стаціонарний, ☐ денний догляд, ☐ підтримане проживання, ☐ паліативний/ хоспісний догляд, ☐ соціальний супровід, ☐ соціальна адаптація, ☐ соціальна інтеграція та реінтеграція, ☐ соціальна реабілітація, ☐ соціально-психологічна реабілітація, ☐ надання притулку, ☐ кризове та екстрене втручання, ☐ консультування, ☐ соціальний супровід під час працевлаштування та на робочому місці, ☐ представництво інтересів, ☐ посередництво (медіація), ☐ соціальна профілактика, ☐ фізичний супровід осіб з інвалідністю з порушенням зору, ☐ переклад жестовою мовою, ☐ натуральна допомога, ☐ інше _____			
Інші дії			
☐ завершення справи ☐ направлення особи до іншого суб'єкта надання соціальних послуг (найменування організації чи установи) ☐ інше _____			
(у разі відмови членів сім'ї ставити підпис чи перебування їх у неадекватному стані робиться відповідний запис):			
Я, _____, ознайомившись із результатами оцінки, ☐ погоджуюся, ☐ не погоджуюся, ☐ маю окрему думку		Я, _____, ознайомившись із результатами оцінки, ☐ погоджуюся, ☐ не погоджуюся, ☐ маю окрему думку	
Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» даю згоду на оброблення персональних даних. Підпис _____		Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» даю згоду на оброблення персональних даних. Підпис _____	

Коментарі (вказуються причини відсутності підписів) _____

Фахівець, який здійснює оцінку потреб

_____ (прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи)

_____ (підпис)

_____ (телефон)

Інші спеціалісти, задіяні в оцінці потреб:

_____ (прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи)

_____ (підпис)

_____ (телефон)

Дата заповнення ____ 20__ року

5. Відмітки про затвердження висновку керівником

Висновок затверджено ☐ так ☐ ні	
Випадок класифіковано як ☐ простий, ☐ середньої складності, ☐ складний, ☐ екстрений	
Відповідальним за організацію соціального супроводу сім'ї призначено	
Керівник _____ (прізвище, ім'я, по батькові, посада)	_____ (дата)

Соціальна картка № _____

ПЛАН СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМ'Ї/ОСОБИ

Прізвище сім'ї/особи _____

Випадок ☐ простий, ☐ середньої складності, ☐ складний, ☐ екстрений

Види послуг, які будуть надані

☐ догляд вдома, ☐ догляд стаціонарний, ☐ денний догляд, ☐ підтримане проживання, ☐ паліативний/хоспісний догляд, ☐ соціальний супровід, ☐ соціальна адаптація, ☐ соціальна інтеграція та реінтеграція, ☐ соціальна реабілітація, ☐ соціально-психологічна реабілітація, ☐ надання притулку, ☐ кризове та екстрене втручання, ☐ консультування, ☐ соціальний супровід під час працевлаштування та на робочому місці, ☐ представництво інтересів, ☐ посередництво (медіація), ☐ соціальна профілактика, ☐ фізичний супровід осіб з інвалідністю з порушенням зору, ☐ переклад жестовою мовою, ☐ натуральна допомога, ☐ інше _____

Основні цілі соціального супроводу сім'ї/особи, спрямованої на подолання СЖО*

Необхідні заходи (зі сприяння, спонукання, забезпечення)

- ☐ 4.1 оформлення документів для отримання державної допомоги, пенсій, субсидій тощо
- ☐ 4.2 організація ремонту житла
- ☐ 4.3 створення безпечних і комфортних умов для дитини (дітей) / недієздатних осіб
- ☐ 4.4 планування бюджету та ведення домашнього господарства
- ☐ 4.5 працевлаштування працездатних членів сім'ї
- ☐ 4.6 юридичне консультування
- ☐ 4.7 захист житлових, майнових прав дитини, сім'ї, особи
- ☐ 4.8 догляд вдома
- ☐ 4.9 мінімізація ризиків для дитини, батьки якої розлучаються
- ☐ 4.10 реабілітація/лікування ВІЛ, алко-, наркозалежності
- ☐ 4.11 подолання наслідків соціально небезпечних хвороб
- ☐ 4.12 тимчасове влаштування дитини у сім'ю патронатного вихователя
- ☐ 4.13 поновлення батьківських прав
- ☐ 4.14 інтеграція дитини-вихованця із закладу інституційного догляду та

- ☐ 4.23 формування навичок відповідального батьківства
- ☐ 4.24 подолання наслідків пережитих втрат, травм
- ☐ 4.25 налагодження емоційних контактів між членами сім'ї
- ☐ 4.26 підготовка дитини до самостійного життя
- ☐ 4.27 інтеграція в громаду, налагодження позитивних стосунків з її членами
- ☐ 4.28 інтеграція дитини в дитячий колектив
- ☐ 4.29 припинення цькувань і переслідувань
- ☐ 4.30 представництво інтересів
- ☐ 4.31 обслуговування вдома
- ☐ 4.32 денний догляд
- ☐ 4.33 відновлення соціальних зв'язків, спілкування
- ☐ 4.34 навчання в університеті третього віку
- ☐ 4.35 реабілітація/лікування дітей / осіб з інвалідністю
- ☐ 4.36 організація інклюзивного навчання
- ☐ 4.37 створення доступних умов у будівлі/приміщенні для дітей / осіб з інвалідністю

виховання в сімейне середовище ☐ 4.15 проходження тренінгів з набуття батьківських навичок ☐ 4.16 надання тимчасового притулку ☐ 4.17 підбір наставника ☐ 4.18 відновлення сімейних стосунків ☐ 4.19 подолання комп'ютерної, ігрової залежності ☐ 4.20 проходження корекційних програм ☐ 4.21 реабілітація/підтримка у зв'язку з поверненням із місць позбавлення волі ☐ 4.22 ізолювання у зв'язку з неадекватною поведінкою / проявами жорстокого поводження	☐ 4.38 оволодіння навичками використання технічних засобів пересування ☐ 4.39 стаціонарний догляд ☐ 4.40 паліативний догляд ☐ 4.41 посередництво (медіація) ☐ 4.42 фізичний супровід ☐ 4.43 інше (зазначити) _____
--	--

*СЖО – складні життєві обставини.

1. Назва послуги _____

Суб'єкт надання послуги _____

№ з/п	Очікувані результати щодо подолання чи мінімізації СЖО	Основні заходи, необхідні для досягнення результату	Термін виконання	Відповідальні за виконання	Примітки
1		1.			
		2.			
		3.			
2		1.			
		2.			
		3.			
		3.			

Назва послуги _____ Суб'єкт надання послуги _____

№ з/п	Очікувані результати щодо подолання чи мінімізації СЖО	Основні заходи, необхідні для досягнення результату	Термін виконання	Відповідальні за виконання	Примітки
1		1.			
		2.			
		3.			
2		1.			
		2.			
		3.			
3		1.			
		2.			
		3.			

2. Спеціалісти, залучені до реалізації плану

Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Контактний телефон	Примітки

Я отримав(ла) план соціального супроводу сім'ї/особи, погоджуюся з його змістом і сприятиму його виконанню

☐ так, ☐ ні батько/особа, яка його замінює _____
☐ так, ☐ ні мати/особа, яка її замінює _____
☐ так, ☐ ні дитина/особа _____

_____ (підпис) _____ (дата)

Коментарі _____

Фахівець, який здійснює соціальний супровід сім'ї/особи

_____ 20__ року
(дата)

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

(найменування суб'єкта, який видає направлення,
місцезнаходження, індекс, телефон)

(найменування суб'єкта, до якого направляється
сім'я/особа, місцезнаходження, індекс, телефон)

НАПРАВЛЕННЯ сім'ї/особи до іншого суб'єкта для надання соціальних послуг

№ _____ від _____ 20__ року

Сім'я/особа _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

дата народження _____ 20__ року, соціальна картка № _____

У зв'язку зі складною життєвою ситуацією, а саме _____
(суть проблеми)

просимо вжити відповідних заходів щодо надання необхідних послуг для розв'язання проблеми
згідно з компетенцією та проінформувати

(найменування суб'єкта, який направляє)

Додаткова інформація про сім'ю/особу _____

Додаткова інформація про послуги/виплати, які надавались сім'ї/особі до направлення

(посада керівника)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Дата _____ 20__ року

ЗАТВЕРДЖЕНО
Постанова КМУ від 24.09.2008р. № 866

**АКТ
проведення оцінки рівня безпеки дитини**

I. Особисті дані про дитину

Дитина _____ Стать: Ч Ж
(прізвище, ім'я, по батькові)

Дата народження _____ Статус _____
(дата) (місяць) (рік)

Адреса (місце) фактичного проживання/перебування _____

Тел. _____

Адреса місця реєстрації проживання/перебування _____

Тел. _____

Свідоцтво про народження/паспорт _____
(номер, ким і коли виданий /причини відсутності)

II. Дані про батьків або осіб, які їх замінюють

Дані	Мати	Особа, яка її замінює	Батько	Особа, яка його замінює
Прізвище, ім'я, по батькові				
Дата народження				
Місце роботи, посада				
Номер контактного телефону				
Адреса реєстрації місця проживання				
Адреса місця фактичного проживання				

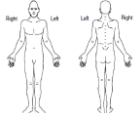
Дані про інших близьких родичів

Фактично догляд за дитиною здійснює(ють)

Контактна особа від сім'ї _____ тел.: _____

III. Стан дитини на момент відвідування

1. Наявність фізичних та поведінкових ознак, що можуть свідчити про жорстоке поводження, насильство, у тому числі сексуальне		☐ так ☐ ні
☐ синці ☐ гематоми ☐ опіки ☐ порізи ☐ укуси ☐ подряпини	☐ реакція дитини у вигляді страху, тривоги або огиди при контакті з дорослим ☐ судомна реакція всім тілом на підняту руку ☐ дитина навмисно завдає собі шкоди ☐ інше	

Місце травми (встановлюється у разі можливості огляду дитини) 	☐ голова ☐ обличчя ☐ вуха ☐ очі ☐ рот ☐ шия ☐ горло ☐ верхня частина спини ☐ живіт ☐ плечі ☐ грудна клітка ☐ верхня частина руки ☐ лікоть ☐ зап'ясток ☐ руки (пальці) ☐ стегно ☐ внутрішня частина стегна ☐ пальці на нозі ☐ п'ятка ☐ коліно ☐ стопа ☐ нижня частина ноги ☐ інше
Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ висновок спеціаліста ☐ підтвердні документи ☐ інше	
(пояснення дитини)	(пояснення батьків або осіб, які їх замінюють/ фактично здійснюють догляд за дитиною, інших осіб)
(коментар спеціаліста)	
2. Дитина раннього віку (0-3 роки) залишена на тривалий час без догляду батьків або на догляд малолітньої дитини (до 10 років) чи сторонніх осіб, які візуально перебувають у стані алкогольного сп'яніння, під дією психоактивних речовин (необхідне підкреслити)	
☐ так ☐ ні	
Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше	
(коментар спеціаліста)	
3. Дитина має візуальні ознаки дії речовин: ☐ алкогольних ☐ психоактивних ☐ інших	
☐ так ☐ ні	
Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше	
(пояснення дитини)	(пояснення батьків)
(коментар спеціаліста)	
4. Стан здоров'я дитини незадовільний	
☐ так ☐ ні	
☐ висока температура (у разі можливості виміряти) ☐ низька температура (у разі можливості виміряти) ☐ блювота ☐ діарея ☐ скаржиться на гострий біль ☐ втрата свідомості ☐ інше	
Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше	
(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)
(коментар спеціаліста)	
5. Дитина має зовнішні ознаки недогляду та занедбаності	
☐ так ☐ ні	
☐ вага, зріст значною мірою не відповідають віку дитини, пов'язані з недоглядом та занедбаністю ☐ низький рівень гігієни ☐ дитина не ходить, не сидить, не розмовляє на рівні, необхідному для певного віку (виявлене підкреслити) у зв'язку з недоглядом та занедбаністю ☐ дитина виконує небезпечну домашню роботу ☐ інше	

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

6. Дитина залучена до протиправної діяльності (на момент проведення оцінки рівня безпеки) ☐ так ☐ ні

☐ жебракування ☐ проституція ☐ експлуатація
☐ споживання (поширення алкогольних чи психоактивних речовин)
☐ інше

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ повідомлення інших осіб ☐ інше

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

7. Дитина повідомляє про небезпеку та просить допомоги ☐ так ☐ ні

Джерела інформації: ☐ особисте звернення дитини ☐ повідомлення інших осіб ☐ інше

(коментар спеціаліста)

8. Інша інформація

IV. Факти, що свідчать про нездатність батьків гарантувати безпеку дитині (дітям)

1. Батьки відсутні за місцем проживання (перебування) дитини на момент відвідування ☐ так ☐ ні

(коментар спеціаліста)

2. Батьки мають візуальні ознаки дії речовин: ☐ так ☐ ні
☐ алкогольних ☐ психоактивних ☐ батько ☐ мати

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

3. Батьки мають явні візуальні ознаки фізичного насильства ☐ так ☐ ні
☐ батько ☐ мати

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ інше

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

4. Небезпечна поведінка батьків ☐ батько ☐ мати ☐ так ☐ ні

☐ напади агресії ☐ бійки ☐ погрози ☐ спроби суїциду ☐ інше

Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ повідомлення інших осіб ☐

(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

V. Інші факти, що свідчать про небезпеку для дитини

1. У помешканні перебувають інші особи, ймовірно у стані алкогольного сп'яніння чи під дією психоактивних речовин	☐ так ☐ ні
Джерела інформації: ☐ особисте спостереження ☐ повідомлення інших осіб	
(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

2. Помешкання не пристосоване для проживання	☐ так ☐ ні
☐ відсутнє тепло (у разі його необхідності) ☐ відсутні двері ☐ відсутні шибки у вікнах ☐ наявні щури, таргани, клопи, миші ☐ небезпека з боку тварин ☐ аварійне ☐ інше	
(пояснення батьків)	(коментар спеціаліста)

3. Інша важлива інформація

VI. Результати проведення оцінки рівня безпеки дитини

1. Висновок щодо рівня безпеки дитини*

☐ дуже небезпечно	☐ небезпечно	☐ ознаки небезпеки відсутні	☐ безпечно
Негайне відібрання дитини у батьків, осіб, які їх замінюють	Необхідність вжиття негайних дій у межах сім'ї, у тому числі проведення комплексної оцінки потреб дитини та її сім'ї	Необхідність проведення комплексної оцінки потреб дитини та її сім'ї	Відсутність необхідності у подальших діях

2. Інформація про негайно вжиті заходи для захисту дитини

Порядковий номер	Найменування заходу	Дата та час	Відповідальна особа	Результат

3. Інформація про роботу, яку необхідно провести для соціального захисту дитини у разі виявлення небезпеки

Відмітка про ознайомлення батьків або осіб, які їх замінюють, із результатами проведення оцінки рівня безпеки дитини та право оскаржити результати в установленому законодавством порядку:

Я, _____,
(прізвище та ініціали)

ознайомлений(а) з результатами проведення оцінки рівня безпеки дитини

(підпис)

Я, _____,
(прізвище та ініціали)

ознайомлений(а) з результатами проведення оцінки рівня безпеки дитини

(підпис)

Коментарі батьків або осіб, які їх замінюють: _____
Коментар спеціаліста: _____

* У квадраті потрібної граfi проставляється позначка "+".

Оцінку рівня безпеки дитини проведено _____ 20__ р. комісією у складі:

1. _____
(прізвище та ініціали голови комісії, посада)

(підпис)

(номер контактного телефону)

2.
3.

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні Комісії з питань захисту прав дитини
від _____ 200_ року
протокол № _____

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН соціального захисту дитини, яка опинилась у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування

на період з _____ до _____

1. Загальні дані про дитину

Прізвище _____
Ім'я _____
По батькові _____
Дата народження _____
Вік _____
Місце народження: Область _____
Район _____
Місто/ Населений пункт _____
Місце перебування дитини _____

2. План забезпечення потреб дитини у розвитку й вихованні

Потреби дитини	Короткий виклад проблеми	Заходи на подолання проблеми	Виконавець	Залучений спеціаліст	Термін	Примітка (виконано/ не виконано)
Набуття дитиною статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування						
Стосунки дитини з біологічними батьками						
Забезпечення умов проживання дитини						
Реалізація права дитини на виховання у сім'ї						
Розв'язання питань захисту майнових прав дитини						
Здійснення нагляду за станом здоров'я дитини						
Забезпечення навчання та здобуття дитиною освіти						
Поведінкові особливості дитини						
Формування навичок з самообслуговування дитини						
Розвиток талантів та здібностей дитини						
Підготовка до самостійного життя						
Інше						
Перегляд індивідуального плану соціального захисту дитини (проводиться не рідше одного разу на рік) „___” _____ 200_ року Черговий перегляд індивідуального плану соціального захисту дитини „___” _____ 200_ року						

* У разі зміни місця проживання (перебування) дитини складається новий індивідуальний план соціального захисту дитини, яка опинилась у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, який переглядається за потребою, але не рідше одного разу на рік.

Голова комісії
Секретар комісії
Члени комісії:

ПОСЛУГИ З СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ТА ОСІБ/СІМЕЙ, ЯКІ ПОТРАПИЛИ В СЖО

Пакет (категорія) послуги	Потенційні отримувачі	Основні потреби потенційних отримувачів	Універсальні послуги для цільової групи	Спеціалізовані послуги (індивідуальні, адресні, комплексні)
Соціальні послуги з підтримки дітей та сімей з дітьми/молоді	Молоді сім'ї, багатодітні, сім'ї, жінки які очікують на народження дитини; неповні сім'ї, сім'ї з дітьми в стадії розлучення; малозабезпечені сім'ї з дітьми	Побудова сімейних стосунків, розвиток батьківського потенціалу (розуміння потреб та особливостей вікового розвитку дитини, допомога у догляді за дитиною, у плануванні та веденні домашнього господарства, працевлаштуванні, налагодженні стосунків з родичами, соціумі тощо), захищеність, тепло, безпека (матеріальні, фінансові труднощі, відсутність, непридатність житла тощо)	Школа, дитячий садок в тому числі групи 5-денки, послуги сімейних лікарів, ФАП, клуби вихідного дня; батьківські клуби, курси-школи для майбутніх батьків, шкільний автобус, групи раннього розвитку; психологічне консультування, послуги логопеда, працевлаштування, клуби за місцем проживання, молодіжні клуби; клініки дружні до молоді; <i>прийом документів на оформлення субсидій, соціальних виплат, допомог</i>	Соціальний супровід, денний догляд дітей, представлення інтересів, супровід при працевлаштуванні, послуга сімейного патронату, послуги сімейного психолога, цільова грошова, (матеріальна) допомога; Послуги з планування сім'ї, скринінг на інвалідність дитини при народженні, послуги раннього втручання, Послуги Центру соціальної підтримки дітей та сімей; Послуги з комплексної підтримки вагітних та одиноких матерів з новонародженими (<i>центри матері та дитини</i>)
Соціальні послуги альтернативного догляду дітей, дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування	Діти, які залишились без батьківського піклування, діти - сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають в СЖО і тимчасово не можуть проживати зі своєю сім'єю	Безпека, розвиток, любов, приналежність, сімейний догляд, спілкування, емоційний розвиток, самоусвідомлення, відновлення зв'язків, стосунків з батьками, родичами	Школа, дитячий садок, спортивні секції, гуртки за інтересами, сімейні лікарі, групи взаємо-підтримки, <i>прийом документів на оформлення субсидій, соціальних виплат, допомог</i>	Догляд і виховання дітей в умовах, наближених до сімейних (в сім'ї патронатного вихователя, ПС, ДБСТ, МГБ); послуги з влаштування та супроводження дітей в сімейних формах виховання; наставництво. Комплексні послуги термінового влаштування та реабілітації на базі Центру соціальної підтримки дітей та сімей, ЦСПР, інтернату, притулку.
Соціальні послуги з підтримки та обслуговування осіб похилого віку	Особи похилого віку, одинокі пристарілі особи, тяжко хворі	Визнання та повага, спілкування, потреба діяти, робити свій внесок у життя, бачити сенс; самообслуговування, ведення домашнього господарства, доставка продуктів, захищеність, тепло, безпека (доступ до соціальних об'єктів, медичне обслуговування, полегшення страждань) тощо	університет 3-го покоління, безоплатна правова допомога, <i>прийом документів на оформлення субсидій, соціальних виплат, допомог, доставка пенсій та соціальних виплат, безоплатна правова допомога</i>	Персональний помічник; персональний співбесідник; догляд на дому, денний догляд, підтримане проживання, соціальне таксі, мобільні групи соціального обслуговування, цільова грошова допомога. Паліативний/хоспісний догляд, догляд стаціонарний (територіальний центр соціального обслуговування); догляд стаціонарний (будинок-інтернат для людей похилого віку та осіб з інвалідністю, пансіонат ветеранів війни та праці, психоневрологічний інтернат).
Послуги з інтеграції та	Дорослі особи з інвалідністю, діти з інвалідністю та їхні сім'ї	Автономія, відновлення життєвих функцій, спілкування, потреба в освіті, розвитку	Інформування, консультування, інклюзивна освіта (дошкільна, шкільна, вища, в тому числі професійна),	Раннє виявлення ознак інвалідності, послуги реабілітації, психологічної підтримки, соціальної адаптації; соціальної інтеграції, послуги

реабілітації осіб з інвалідністю		самообслуговування, пристосування до життя в соціумі, доступ до інфраструктури, підтримка, визнання, потреба діяти, робити свій внесок у життя, бачити сенс	корекційно-розвивальні групи, безбар'єрне середовище; створення простору для спілкування та обміну досвідом (очне, онлайн) <i>прийом документів на оформлення субсидій, соціальних виплат, допомог, доставка пенсій</i>	спеціального педагога, персональний помічник, догляд на дому, денний догляд, підтримане проживання, послуга «перепочинку» для батьків дітей з інвалідністю; соціальне таксі, послуги мобільної групи соціального обслуговування, послуга фізичного супроводу особи з інвалідністю. Раннє втручання, інклюзивний ресурсний центр, стаціонарний догляд, послуги реабілітації, абілітації за видами інвалідності; хоспісний, паліативний догляд.
Послуги для осіб, які потребують адаптації, інтеграції (реінтеграції)	Особи, що повернулись з місць позбавлення волі; особи із числа дітей-сиріт дітей, позбавлених батьківського піклування; випускники інтернатних закладів; особи, які постраждали від торгівлі людьми; внутрішньо переміщені особи; учасники АТО; особи з алко-нарко залежностями; безхатченки, жебраки; сім'ї ромської національної меншини;	Спілкування, потреба в самореалізації, освіті, їжі, одязі, житлі, безпеці, інформації, пристосування до життя в соціумі, підтримка, визнання, захист, безпека, відновлення зв'язків, стосунків з батьками, дітьми, родичами, бачити сенс життя, матеріальні та фінансові потреби	Інформування, консультування, безоплатна правова допомога, працевлаштування, тимчасовий притулок (кімната), соціальний супровід, групи взаємопідтримки/взаємодопомоги <i>прийом документів на оформлення субсидій, соціальних виплат, допомог.</i>	Представництво інтересів, негрошова натуральна допомога (їжа, одяг, засоби гігієни, талони на харчування, тощо) або грошова допомога; Соціальне кафе, послуги мобільної групи соціального обслуговування; притулок, соціальне житло, соціальний гуртожиток (готель); послуга соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів, медіація, послуги кризового центру, центру ресоціалізації наркозалежних, соціально-психологічна реабілітація нарко-алкозалежних.
Послуги для осіб, які потребують екстреного та кризового втручання	Особи, які постраждали від насильства в сім'ї; діти, які постраждали від жорстокого поводження та насильства; особи, які вчинили насильство; сім'ї, які потерпіли від стихійного лиха;	Безпеки, захист, підтримка, довіра, (відновлення життєвих функцій, статусу, подолання залежностей, пережитих втрат, травм), соціалізація, адаптація до нових умов, визнання, прийняття нового статусу.	Інформування, консультування, телефон «гарячої лінії»; безоплатна правова допомога; тимчасовий притулок (кімната) <i>прийом документів на оформлення соціальних виплат, допомог.</i>	Мобільна група екстреного реагування, представництво інтересів, посередництво, захист житлових, майнових прав, вилучення, ізоляція кривдника, тимчасовий притулок для дорослих. Медіація, підтримане проживання, послуга соціально-психологічної реабілітації, послуги кризового центру

ВИТЯГИ ІЗ ДЕЯКИХ ЗАКОНІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ ТА ПІДТРИМКИ СІМЕЙ З ДІТЬМИ НА РІВНІ ОТГ

Основним гарантом прав дітей є **Конституція України**. Згідно з цим документом, стрижнем забезпечення прав дітей у нашій державі є принцип, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Окрім цього, Конституція гарантує: правовий захист, матеріальну і моральну підтримку материнства і дитинства (стаття 24); охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства державою (стаття 51); переслідування за законом будь-якого насильства над дитиною та її експлуатації; утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (стаття 52); право на освіту (стаття 53) та ін.

Цивільний кодекс України

Стаття 56. Орган опіки та піклування

1. **Органами опіки та піклування є** районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, **виконавчі органи** міських, районних у містах, **сільських, селищних рад**.
2. Права та обов'язки органів, на які покладено здійснення опіки та піклування, щодо забезпечення прав та інтересів фізичних осіб, які потребують опіки та піклування, встановлюються законом та іншими нормативно-правовими актами.

Сімейний кодекс України

Стаття 17 Надання органом опіки та піклування допомоги особам у здійсненні ними своїх сімейних прав та виконанні сімейних обов'язків

Орган опіки та піклування надає допомогу особі у здійсненні нею своїх сімейних прав та виконанні сімейних обов'язків в обсязі та в порядку, встановлених цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 19 Участь органу опіки та піклування у захисті сімейних прав та інтересів

- У випадках, передбачених цим Кодексом, особа має право на попереднє звернення за захистом своїх сімейних прав та інтересів до органу опіки та піклування.
- Рішення органу опіки та піклування є обов'язком до виконання, якщо протягом 10 днів від часу його винесення заінтересована особа не звернулася за захистом своїх прав або інтересів до суду, крім випадку, передбаченого частиною другою статті 170 цього Кодексу.
- Звернення за захистом до органу опіки та піклування не позбавляє особу права на звернення до суду.
- У разі звернення з позовом до суду орган опіки та піклування припиняє розгляд поданої йому заяви.
- При розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, виселення дитини, зняття дитини з реєстрації місця проживання, визнання дитини такою, що втратила право користування житловим приміщенням, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним обов'язковою є участь органу опіки та піклування, представленого належною юридичною особою.
- Орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

Суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини.

Стаття 246. Контроль органу опіки та піклування за дотриманням прав дитини, над якою встановлено опіку або піклування

1. Орган опіки та піклування контролює умови утримання, виховання, навчання дитини, над якою встановлено опіку або піклування.

Закон України «Про охорону дитинства»

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

дитина - особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше;

дитинство - період розвитку людини до досягнення повноліття;

забезпечення найкращих інтересів дитини - дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити;

жорстоке поводження з дитиною - будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини;

охорона дитинства - система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав;

дитина-сирота - дитина, в якій померли чи загинули батьки;

діти, позбавлені батьківського піклування - діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти;

дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів - дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні;

дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах - дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини;

дитина, розлучена із сім'єю - дитина, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри або опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини;

безпритульні діти - діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання;

дитина з інвалідністю - дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту;

дитина-біженець - дитина, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань;

дитина, яка потребує додаткового захисту - дитина, яка не є біженцем відповідно до [Конвенції про статус біженців](#) 1951 року і [Протоколу щодо статусу біженців](#) 1967 року та [Закону України](#) "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту", але потребує захисту, оскільки вона була змушена прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок виникнення загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження, через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вирoku про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

діти, які потребують тимчасового захисту, - діти, які є іноземцями та особами без громадянства, які постійно проживають на території країни, що має спільний кордон з Україною, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження;

неповна сім'я - сім'я, що складається з матері або батька і дитини (дітей);

багатодітна сім'я - сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, - до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років;

приймна сім'я - сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання;

дитячий будинок сімейного типу - окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

контакт з дитиною - реалізація матір'ю, батьком, іншими членами сім'ї та родичами, у тому числі тими, з якими дитина не проживає, права на спілкування з дитиною, побачення зазначених осіб з дитиною, а також надання їм інформації про дитину або дитині про таких осіб, якщо це не суперечить інтересам дитини.

Стаття 5. Організація охорони дитинства

Основні засади охорони дитинства та державну політику у цій сфері визначає Верховна Рада України шляхом затвердження відповідних загальнодержавних програм.

Проведення державної політики щодо охорони дитинства, розробку і здійснення цільових загальнодержавних програм соціального захисту та поліпшення становища дітей, підтримки сімей з дітьми, координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у цій сфері забезпечує Кабінет Міністрів України. Щорічно Кабінет Міністрів України звітує Верховній Раді України про стан демографічної ситуації в Україні, становище дітей та тенденції його змін у ході впроваджених соціально-економічних перетворень.

Місцеві органи виконавчої влади та **органи місцевого самоврядування** відповідно до їх компетенції, визначеної законом, **забезпечують**:

проведення державної політики у сфері охорони дитинства, розроблення і здійснення галузевих та регіональних програм поліпшення становища дітей, підтримки сімей з дітьми, вирішення інших питань у цій сфері;

розвиток мережі навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, соціального захисту, а також позашкільних навчальних закладів, діяльність яких спрямована на організацію дозвілля, відпочинку і оздоровлення дітей, зміцнення їх матеріально-технічної бази;

вирішення питань щодо забезпечення прав дітей, встановлення опіки і піклування, створення інших передбачених законодавством умов для виховання дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів дітей;

організацію безкоштовного харчування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у спеціальних і інклюзивних класах, та учнів 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів із сімей, які отримують допомогу відповідно до [Закону України](#) "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям";

можуть забезпечувати пільговий проїзд учнів, вихованців, студентів до місця навчання і додому у порядку та розмірах, визначених органами місцевого самоврядування, та передбачати на це відповідні видатки з місцевих бюджетів;

вирішення питань про надання пільг та державної допомоги дітям та сім'ям з дітьми відповідно до законодавства;

контроль за дотриманням в ігрових залах, комп'ютерних клубах, відеотеках, дискотеках, інших розважальних закладах та громадських місцях **правопорядку та етичних норм стосовно дітей**;

вжиття інших заходів щодо охорони дитинства, віднесених до їх компетенції законодавством України.

....У порядку, встановленому законодавством, **трудові колективи, благодійні та інші громадські організації, фізичні особи можуть брати участь у забезпеченні реалізації заходів з охорони дитинства**, поліпшення становища дітей, створення розвиненої системи сімейних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та патронату над дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, розвитку послуг з підтримки батьків або осіб, які їх замінюють, заходів, спрямованих

на забезпечення відповідних умов для виховання, освіти, всебічного гармонійного культурного і фізичного розвитку дитини.

Закон України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування"

....**Стаття 11.** Органи опіки та піклування

Органами опіки та піклування є районні, районні у містах Києві та Севастополі місцеві державні адміністрації, **виконавчі органи** міських чи районних у містах, **сільських, селищних рад.**

Органи опіки та піклування забезпечують вирішення питань щодо:

- встановлення статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування;
- надання опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, та застосування інших форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- соціального захисту і захисту особистих, майнових, житлових прав та інтересів дітей;
- забезпечення пріоритетних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- притягнення до відповідальності осіб, які порушують права дитини;

- надання письмової згоди або заперечення на відчуження нерухомого майна (у тому числі житла) та іншого майна, власником якого є дитина;

- подання заяв, клопотань, позовів про захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Соціальний захист та захист прав дітей у межах своєї компетенції здійснюють районні, районні у містах Києві та Севастополі місцеві державні адміністрації, **виконавчі органи** міських, районних у містах, **сільських, селищних рад.**

Органи опіки та піклування мають право перевіряти умови влаштування, утримання, виховання, навчання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, можуть переводити дітей, життю та здоров'ю (у тому числі психічному) яких загрожує небезпека, до інших форм влаштування дітей.

Присутність представника органів опіки та піклування на судових засіданнях є обов'язковою в разі, якщо розглядається справа стосовно дитини або з питань, що зачіпають права дитини.

..**Стаття 23.** Працевлаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа

Місцеві державні адміністрації, **виконавчі органи** міських чи районних у містах, **сільських, селищних рад** згідно із законодавством **бронюють робочі місця для працевлаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа, забезпечують їх першочергове працевлаштування на наявні вакантні робочі місця.**

Місцеві державні адміністрації, **виконавчі органи** міських чи районних у містах, **сільських, селищних рад за участю центрів зайнятості** населення для забезпечення тимчасової зайнятості **залучають дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа до оплачуваних громадських робіт** на підприємствах, в установах і організаціях комунальної власності та за договорами - на інших підприємствах, в установах і організаціях.

Відповідальність за працевлаштування вихованців закладів для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа покладається на місцеві державні адміністрації і на керівника закладу, де перебувала дитина.

...**Стаття 32.** Збереження права дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа на житло

За дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також особами з їх числа зберігається право на житло, в якому вони проживали з батьками, рідними до встановлення опіки, піклування, влаштування в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Місцеві державні адміністрації, **органи місцевого самоврядування за місцем знаходження житла дітей несуть відповідальність за збереження зазначеного у частині першій цієї статті житла і повернення його дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, а також особам з їх числа після завершення терміну перебування у сім'ї опікуна чи піклувальника, прийомній сім'ї, дитячому будинку сімейного типу, закладі для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.**

Жилі приміщення, в яких проживали діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, до влаштування їх у сім'ї громадян України, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також щодо яких є рішення суду, не можуть бути відчужені без отримання згоди на таке від органів опіки та піклування, яка може надаватися лише в разі гарантування збереження права на житло таких дітей.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, мають право проживати в дитячих будинках сімейного типу до повернення їм зазначеного житла або надання житла місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

До працевлаштування випускників закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають на обліку в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, квартирна плата та плата за комунальні послуги здійснюються місцевими державними адміністраціями за місцезнаходженням житла.

Стаття 33. Забезпечення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа житлом. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які досягли 16 років, у разі відсутності в таких дітей житла мають право зараховуватися на квартирний облік та соціальний квартирний облік за місцем їх походження або проживання до встановлення опіки, піклування, влаштування в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за заявою опікуна чи піклувальника, прийомних батьків, батьків-вихователів, адміністрації закладу, де проживає дитина, або органу опіки та піклування. Після досягнення 18 років такі діти протягом місяця забезпечуються соціальним житлом до надання їм благоустроєного житлового приміщення для постійного проживання.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які досягли 16 років і перебувають на обліку внутрішньо переміщених осіб, мають право зараховуватися на облік громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і соціальний квартирний облік за місцем їх обліку як внутрішньо переміщених осіб.

Перебування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які досягли 16 років, на соціальному квартирному обліку не є підставою для відмови їм у взятті на квартирний облік або зняття з квартирної обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов, чи обліку осіб, які мають право на отримання житла (пільгових кредитів на будівництво і придбання житла) за державними житловими програмами для окремих категорій громадян, визначених законодавством.

Після завершення перебування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у відповідних закладах для таких дітей, дитячому будинку сімейного типу, прийомній сім'ї або завершення терміну піклування над такими дітьми та в разі відсутності в таких дітей права на житло обласні, Київська та Севастопольська міські, районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування забезпечують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа протягом місяця у позачерговому порядку впорядкованим соціальним житлом.

Порядок забезпечення соціальним житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа затверджується Кабінетом Міністрів України.

Соціальне житло, що надається дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, особам з їх числа для проживання, має відповідати санітарним і технічним вимогам.

Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству"

Стаття 8. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

10) виконання повноважень органу опіки та піклування.

3. Особливості здійснення районними державними адміністраціями та виконавчими органами сільських, селищних, міських (міст районного підпорядкування) рад повноважень, передбачених частиною другою цієї статті, визначаються Кабінетом Міністрів України.

Особливості здійснення виконавчими органами районних у місті рад повноважень, передбачених частиною другою цієї статті, визначаються міською радою відповідного міста.....

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є виконавчі органи з питань сім'ї.

Стаття 9. Повноваження органів опіки та піклування, служб у справах дітей у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1. До повноважень органів опіки та піклування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дитини та за участю дитини належать:

1) захист прав та інтересів постраждалої дитини, дитини-кривдника, у тому числі шляхом звернення до суду, представництва прав та інтересів дитини у суді при розгляді питань, пов'язаних із здійсненням актів домашнього насильства, зокрема про видачу обмежувального припису;

2) безпосереднє надання допомоги та захисту постраждалим дітям, дітям-кривдникам, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

3) розгляд у порядку, встановленому [Сімейним кодексом України](#), питання про доцільність відібрання дитини або позбавлення батьківських прав стосовно дитини, якщо кривдниками дитини є батьки (усиновлювачі) або один із них;

4) розгляд у порядку, встановленому законодавством, питань про доцільність відібрання дитини в опікуна (піклувальника), прийомних батьків, батьків-вихователів, про звільнення особи від обов'язків опікуна (піклувальника) дитини, розірвання договору про патронат над дитиною, скасування рішення про влаштування дитини до дитячого будинку сімейного типу або до прийомної сім'ї у разі здійснення домашнього насильства стосовно дитини або за участю дитини;

5) надання згоди на отримання соціальних послуг постраждалою дитиною, дитиною-кривдником, якщо батьки, інші законні представники дитини є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини;

6) надання згоди на внесення персональних даних про дитину, яка повідомила про вчинення насильства або є постраждалою особою, до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, якщо батьки, інші законні представники дитини є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини;

7) влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя у разі неможливості проживання дитини із своїми батьками, іншими законними представниками у зв'язку із вчиненням домашнього насильства стосовно цієї дитини або за її участі.

Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки

Ціль 2. Розвиток ефективної та спроможної системи підтримки зростання дітей у сім'ї

Основними завданнями є забезпечення:

- виявлення сімей з дітьми, які перебувають на ранніх етапах вразливості, підтримки біологічної сім'ї дитини;
- розвитку мережі та забезпечення надання освітніх, медичних, соціальних, реабілітаційних послуг (зокрема раннього втручання, інклюзивного навчання) на рівні територіальної громади з урахуванням її фінансових можливостей і потреб мешканців;
- доступності послуг для дітей з особливими потребами, зокрема дітей з інвалідністю, та сімей, у яких виховуються такі діти;
- сімей, які мають дітей з інвалідністю, послугами з підтримки з урахуванням потреб таких дітей та сімей, зумовлених інвалідністю дитини;
- розвитку послуг з підтримки сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, з метою збереження сім'ї для дитини;
- створення належних умов для участі неурядових організацій у наданні послуг сім'ям з дітьми;
- врахування в процесі стратегічного планування розвитку територіальних громад потреб сімей з дітьми;
- створення ефективних механізмів підтримки сімей з дітьми, що поєднують фінансову, матеріальну допомогу та послуги для сприяння батькам у виконанні своїх обов'язків з догляду та виховання дітей і подолання складних життєвих обставин;
- підвищення професійного рівня фахівців, які надають послуги дітям і сім'ям з дітьми, та рівня спроможності учасників процесу реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;
- розроблення та впровадження механізмів моніторингу та оцінювання ситуації у територіальних громадах на забезпечення реалізації права дитини на виховання в сім'ї.

II етап (2019 - 2024 роки) - реалізація реформи - передбачає:

- забезпечення доступності послуг для дітей та сімей з дітьми відповідно до їх потреб на рівні територіальної громади;
- скорочення мережі загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, шкіл-інтернатів для дітей, які потребують соціальної допомоги, спеціалізованих шкіл-інтернатів, гімназій-інтернатів, ліцеїв-інтернатів, колегіумів-інтернатів, санаторних шкіл-інтернатів, спеціальних шкіл-інтернатів, дитячих будинків-інтернатів, дитячих будинків, будинків дитини, навчально-реабілітаційних центрів із цілодобовим перебуванням дітей та кількості дітей, які в них виховуються та навчаються.

Очікувані результати

Передбачається досягнення таких результатів:

- збільшення щороку (починаючи з 2018 року) кількості дітей, охоплених інклюзивним навчанням, на 30 відсотків загальної кількості дітей з особливими освітніми потребами;

- **збільшення щороку** (починаючи з 2018 року) **чисельності забезпечених житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування**, та осіб з їх числа на 20 відсотків загальної кількості таких осіб, які перебувають на квартирному обліку;
- **зменшення щороку** (починаючи з 2018 року) **кількості дітей, які виховуються в закладах інституційного догляду та виховання дітей**, на 10 відсотків кількості таких дітей станом на 1 січня 2018 року;
- (крім спеціальних шкіл-інтернатів і навчально-реабілітаційних центрів) на 10 відсотків кількості таких закладів, спеціальних шкіл-інтернатів та навчально-реабілітаційних центрів на 5 відсотків кількості таких закладів станом на 1 січня 2018 року;
- **скорочення щороку** (починаючи з 2019 року) **кількості закладів інституційного догляду та виховання дітей** припинення з 2020 року влаштування дітей віком до трьох років до закладів інституційного догляду та виховання дітей;
- **припинення до 2026 року діяльності всіх типів закладів інституційного догляду та виховання дітей**, у яких проживає більше ніж 15 вихованців;
- зменшення до 2026 року кількості дітей, які виховуються в системі альтернативного догляду, до 0,5 відсотка загальної кількості дитячого населення;
- **надання (починаючи з 2026 року) неурядовими організаціями не менше ніж 50 відсотків соціальних послуг дітям і сім'ям з дітьми на замовлення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;**
- забезпечення випускників закладів інституційного догляду та виховання дітей, осіб з числа вихованців прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей піклувальників послугами соціального супроводу з метою їх інтеграції у суспільство, підготовки до самостійного життя;
- **забезпечення у кожній територіальній громаді дітям та сім'ям з дітьми доступу до послуг відповідно до їх потреб.**

План заходів з реалізації I етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки (розпорядження КМУ від 09.08.2017 № 526-р)

П. 33 Інвентаризація соціальних, освітніх, медичних і реабілітаційних послуг, що фактично надаються дітям та сім'ям з дітьми різних категорій; **визначення потреб територіальних громад у додаткових соціальних, освітніх, медичних і реабілітаційних послугах для дітей та сімей з дітьми, в ресурсах, у тому числі професійних кадрах**, необхідних для забезпечення надання таких послуг.

П. 35 **Забезпечення здійснення навчально-просвітницьких заходів** (семінари, тренінги, конференції тощо) з питань реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, розвитку послуг із соціальної підтримки сімей з дітьми у громаді із залученням до участі в них представників навчальних закладів, закладів охорони здоров'я та соціального захисту, в тому числі закладів інституційного догляду та виховання дітей, інших надавачів соціальних, медичних, освітніх та реабілітаційних послуг, представників засобів масової інформації, випускників закладів інституційного догляду та виховання дітей, представників інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій, бізнесових кіл, волонтерів з метою підвищення рівня їх компетентності щодо забезпечення захисту прав дітей, зокрема на виховання в сім'ї, інформування широких верств населення та формування суспільної думки щодо необхідності здійснення реформування системи інституційного догляду та виховання дітей.

П. 37 **Створення та забезпечення функціонування регіонального та місцевого інформаційного ресурсу (спеціальної веб-сторінки)** з питань реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, **проведення інформаційної кампанії щодо необхідності забезпечення сімейного виховання для кожної дитини**, можливостей допомоги дітям, які залишилися без піклування батьків.

П. 38 **Запровадження в навчальних закладах, закладах охорони здоров'я та соціального захисту програм, спрямованих на формування навичок відповідального батьківства**, зокрема з догляду за дітьми з інвалідністю.

П. 41 **Забезпечення тимчасового догляду, виховання та реабілітації дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, шляхом запровадження патронату над дитиною.**

П. 42 **Забезпечення розвитку послуг для дітей і сімей з дітьми (соціально-психологічної реабілітації, соціальної підтримки, денного догляду, реабілітації (абілітації) дітей з особливими освітніми потребами, дітей з інвалідністю, дітей, які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності, паліативної допомоги, раннього втручання, підтриманого проживання, центрів соціальної підтримки та інших), у тому числі шляхом реорганізації (злиття, приєднання, виділу, поділу, перетворення) закладів інституційного догляду та виховання дітей, закладів та установ, що надають соціальні послуги дітям і сім'ям з дітьми, з урахуванням потреб територіальної громади.**

- П. 43** Передбачення щороку в місцевих бюджетах видатків для надання адресної допомоги сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі матеріальної, з метою реінтеграції дітей у сім'ю та запобігання їх потраплянню до закладів інституційного догляду та виховання дітей.
- П. 44** Забезпечення безперервного підвезення дітей до навчальних закладів з метою створення необхідних умов для їх навчання безпосередньо за місцем проживання, у тому числі шкільними автобусами, пристосованими для перевезення дітей, які пересуваються на кріслах колісних.
- П. 45** Забезпечення утворення служб у справах дітей у структурі виконавчих органів об'єднаних територіальних громад.
- П. 47** Забезпечення першочергового передання у власність дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа житлових приміщень, що розташовані на території міста, села чи селища із житлового фонду, який належить до комунальної власності відповідної територіальної громади.
- П. 48** Забезпечення діяльності фахівців із соціальної роботи для соціальної підтримки сімей з дітьми відповідно до потреб територіальної громади.
- П. 49** Забезпечення дітей з особливими освітніми потребами інклюзивним навчанням шляхом утворення спеціальних та / або інклюзивних груп/класів у навчальних закладах.
- П. 50** Забезпечення проведення консультативно-роз'яснювальної роботи, підвищення компетентності фахівців, керівників загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, методистів, педагогічних працівників щодо особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами та створення умов для їх навчання у навчальних закладах за місцем проживання.
- П. 51** Забезпечення безперешкодного доступу до приміщень загальноосвітніх навчальних закладів осіб з інвалідністю на рівні з іншими особами, облаштування таких закладів за принципом універсального дизайну.

Постановою Кабінету Міністрів України № 800 від 03.10.2018 «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю» затверджено Порядок взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ (служби у справах дітей, бюро правової допомоги, Нацполіція, заклади освіти, охорони здоров'я, тощо), з метою виявлення загроз життю чи здоров'ю дитини з причин: неналежного харчування, надання медичної допомоги чи догляду за дитиною відповідного віку; залишення дитини під наглядом осіб з наявними ознаками алкогольного чи наркотичного сп'яніння; коли батьки та їхнє оточення є прямою загрозою життю та здоров'ю дитини.

ГЛОСАРІЙ

1. **Активізація громади** – дії, спрямовані на об'єднання людей для обміну досвідом, а також для вирішення проблем за допомогою спільних ресурсів і вмінь.
2. **Адміністративні послуги соціального характеру** – комплекс заходів з надання допомоги особам у призначенні різних видів соціальної допомоги, пенсій, компенсацій та пільг²⁰;
3. **Альтернативний догляд** – це форма неформального та формального догляду усіх дітей, які з будь-яких причин і за будь-яких обставин не перебувають під цілодобовою опікою принаймні одного із батьків²¹.
4. **Безпека** – стан захищеності особи чи групи; наявність способів задоволення потреб особистості, захисту її прав. Стан безпеки дорослого члена сім'ї залежатиме від поведінки, стану здоров'я інших членів сім'ї і, своєю чергою, впливатиме на безпеку дитини. З іншого боку – дитина лише тоді відчуватиме себе у безпеці, коли за нею доглядатиме безпечний дорослий, коли вона житиме в безпечних стабільних умовах.
5. **Ведення випадку** (кейс-менеджмент) - спосіб організації надання соціальних послуг отримувачу, за якого визначений спеціаліст оцінює потреби, планує, організовує та координує процес надання соціальних послуг, у тому числі з іншими надавачами, проводить моніторинг та оцінює результативність наданих послуг, залучає отримувача та його соціальне оточення до взаємодії та стимулює до самостійності.
6. **Вразливість** – це стан незахищеності сім'ї, зумовлений наявністю внутрішніх чи/та зовнішніх факторів ризику або появою нових, які порушують баланс і негативно впливають на стан задоволення потреб дитини. Барометром вразливості сім'ї є стан задоволення потреб дитини.
7. **Дитина** – особа від народження до 18 років, якщо згідно із законом, застосованим до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше²². **Малолітньою** вважається дитина від народження до 14 років та **неповнолітньою** від 14 до 18 років²³. Вікові межі неповнолітньої дитини накладаються на вікові межі **молоді**, що, за законом, визначено як особи віком від 14 до 35 років²⁴.
8. **Дитина, яка постраждала від домашнього насильства** (далі - постраждала дитина) - особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства²⁵.
9. **Деінституалізація** – це процес, альтернативний тривалому утриманню людей, в т. ч. дітей у стаціонарних закладах різного типу. Головний принцип – надати людині право знаходитися не в таких обмежених умовах існування, як стаціонари, а вести нормальний спосіб життя і жити настільки незалежно, наскільки вона здатна.
10. **Доступність до послуг** – забезпечується шляхом інтеграції процедур (скорочення дистанцій, переліку документів; часу на прийняття рішення) та територіальної наближеності послуг (внаслідок організації робочих місць надавачів послуг у старостівських округах громади).
11. **Домашнє насильство** - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь²⁶.
12. **Екстрене втручання** – послуга що включає термінові професійні дії та заходи на отриману інформацію про підозру або факт насилля в сім'ї, або реальну загрозу його вчинення, жорстоке

²⁰ Наказ Мінсоцполітики від 14.06.2018 № 890 «Про деякі питання діяльності об'єднаної територіальної громади щодо соціальної підтримки населення та захисту прав дітей»

²¹ Керівні принципи ООН щодо альтернативного догляду за дітьми (2010)

²² Закон України «Про охорону дитинства» (ст.1)

²³ Сімейний Кодекс України (ст.6)

²⁴ Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (ст.1)

²⁵ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (ст.1)

²⁶ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (ст.1)

поводження з дітьми, залишення дитини без піклування батьків, виникнення іншої ситуації, яка загрожує життю та здоров'ю члена сім'ї, з метою попередження, негайного усунення або мінімізації наслідків такої ситуації.

13. **Жорстоке поводження з дитиною** - будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини²⁷.

14. **Забезпечення найкращих інтересів дитини** – це дії та рішення, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини, у відповідності до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної й етнічної приналежності, які враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня розвитку, що може її висловити²⁸.

15. **Інтегрована система надання соціальних послуг об'єднаній територіальній громаді** – умовне об'єднання й інтеграція кадрових, матеріальних, фінансових, технологічних ресурсів громади задля забезпечення доступності вразливих груп населення до соціальних послуг, покращення їх якості та зниження собівартості.

16. **Особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування** - особи віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та особи, які були віднесені до дітей, позбавлених батьківського піклування²⁹.

17. **Оцінка потреб** – процес збору, узагальнення та аналізу надавачами соціальних послуг інформації про індивідуальні потреби жінок/чоловіків, дівчат/хлопців, сім'ї та їх складні життєві обставини з метою визначення переліку та обсягів соціальних послуг, яких вони потребують, впливу цих послуг на процес подолання складних життєвих обставин.

18. **Оцінка безпеки дитини** - дії та заходи визначених (ССД/органом опіки та піклування/виконавчим органом сільської, селищної ради) спеціалістів щодо перевірки інформації або підозри, що дитині завдана шкода, з'ясування причин залишення дитини без батьківського піклування, визначення рівня здатності батьків, законних представників гарантувати їй безпеку та вжиття невідкладних заходів щодо захисту дитини.

19. **Патронат над дитиною** – це комплексна послуга, що передбачає тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин.³⁰

20. **Показники якості соціальних послуг** - сукупність показників, які використовуються для оцінювання діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, які ґрунтуються на позитивній результативності соціальних послуг відносно її одержувачів і ступеня задоволення їх потреби в цих послугах³¹.

21. **Потреби дитини** – це певні умови, які забезпечують життя і розвиток людини. Потреби дитини порівняно з потребами дорослих мають свою специфіку. Зокрема, дитина не може повноцінно розвиватися без любові, емоційного тепла, значущого дорослого, котрий створює для неї безпечне й стабільне середовище. Потреби – рушій життя дитини й водночас засіб впливу на неї.

22. **Права людини** – це комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в цивілізованому суспільстві. Право виступає мірою свободи і зміст його в тому, щоб узгодити свободу окремої людини зі свободою інших членів суспільства, дотримуючись принципу рівності.

23. **Права дитини** – це гарантовані державою можливості задоволення потреб дитини, що дозволяють їй розвиватися відповідно до віку та індивідуальних задатків. Права дитини визначені та унормовані Конвенцією ООН про права дитини.

²⁷ Закон України „Про охорону дитинства» (ст.1)

²⁸ Закон України „Про охорону дитинства» (ст.1)

²⁹ Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (ст.1)

³⁰ Постанова КМУ від 16.03.2017 № 148 «Про деякі питання здійснення патронату над дитиною»

³¹ Закон України «Про соціальні послуги» (зі змінами)

24. **Професійна компетентність** – спроможність кваліфіковано виконувати професійну діяльність, певні завдання і обов'язки. Професійна компетентність об'єднує знання, переконання, цінності, вміння, навички, досвід людини, готовність та здатність реалізувати коло повноважень, що визначають її відповідальність у виконанні поставлених завдань.

25. **Раннє виявлення** – це ідентифікація фахівцями, які працюють із сім'ями з дітьми на етапі вразливості, виникнення проблеми, яка може погіршити рівень задоволення потреб дитини; інформування батьків дитини про наявні в громаді послуги, державні виплати та допомоги; мотивування їх до співпраці зі спеціалістами, консультування та сприяння доступності підтримувальних послуг.

26. **Соціальний захист** – це система управління соціальними ризиками з метою зниження їх ймовірності або компенсації втрат від настання складної життєвої ситуації у зв'язку з безробіттям, малозабезпеченістю, втратою працездатності (з різних причин), хворобою, інвалідністю, старістю, материнством, втратою годувальника, втратою батьків або опікуна для дітей тощо³².

27. **Соціальна робота** – вид професійної діяльності, спрямований на практичну реалізацію соціальної політики, попередження, мінімізацію складних життєвих обставин, захист особи, посилення її здатності реалізовувати свій життєвий потенціал.

28. **Соціальна послуга** - цілеспрямовані та спроектовані дії суб'єктів соціальної роботи для задоволення життєво-важливих потреб конкретної особи, сім'ї, що забезпечують її соціальні права та самостійність життєдіяльності

29. **Соціальне замовлення** - засіб регулювання діяльності у сфері надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі суб'єктів господарювання для задоволення потреб у соціальних послугах, визначених місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

30. **Складні життєві обставини** – обставини, внаслідок яких особа, сім'я не можуть самостійно піклуватися про особисте/сімейне життя та брати участь у суспільному житті, виявлені за результатами оцінки потреб.

31. **Суб'єкти, що надають соціальні послуги** - підприємства, установи, організації та заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи - підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги³³.

32. **SWOT-аналіз** - це своєрідний інструмент; він не містить остаточної інформації для прийняття управлінських рішень, але дає змогу впорядкувати процес обмірковування всієї наявної інформації з використанням власних думок та оцінок.

33. **Фахівець із соціальної роботи** – професійно підготовлений спеціаліст, який здійснює соціальну роботу та веде випадки сімей, осіб, які потрапили в складні життєві обставини, представляє їх інтереси, забезпечує доступ до необхідних послуг, оцінює їх ефективність.

34. **Форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування** - усиновлення; встановлення опіки, піклування; передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

³² Міжнародні акти: Конвенція та Рекомендації МОП (№ 102 про мінімальні норми соціального забезпечення – 1952 р.; №117 про основні цілі і норми соціальної політики – 1962 р., № 128 про допомогу по інвалідності, по старості і в разі втрати годувальника – 1967 р. та інших), а також Європейська соціальна хартія. Перелік соціальних ризиків закріплені в ст. 46 Конституції України

³³ Закон України «Про соціальні послуги» (зі змінами)

МОЇ ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ТРЕНІНГУ

Я переконаний/а що:

- ☐ найкращий спосіб допомогти дитині – підтримати її сім'ю;
- ☐ ефективність допомоги залежить від комплексності, інтегрованості та об'єднаності зусиль усіх структур та організацій, що працюють в громаді;
- ☐ захистити дитину та забезпечити її права – обов'язок держави та громади;
- ☐ рішення щодо дитини мають прийматися виключно в її інтересах, враховуючи її думку

☐
☐
☐

Мені було корисно дізнатися про:

☐
☐
☐

Я обов'язково зроблю наступні кроки, а саме:

Кроки	Термін